

WYŻSZA SZKOŁA EKONOMICZNA

Katedra Matematyki

Kazimierz Żebrowski

STATYSTYCZNE METODY BADANIA SPOŻYCIA

Rozprawa doktorska

Promotor:

Prof. Jan Falewicz

W R O C Ł A W - 1965

S P I S T R E Ś C I

WSTĘP	str.
0.1. Cel i założenia pracy	1
0.2. Pojęcia, definicje	4
0.3. Przedmiot i kierunki badania spożycia	14
ROZDZIAŁ 1	
1. Charakterystyka metod badania spożycia	
1.1. Badanie spożycia na podstawie szeregów czasowych	26
1.1.1. Niektóre wyniki badania spożycia w województwie wrocławskim za lata 1955-1959	39
1.1.2. Sprawozdawczość statystyczna jako źródło danych do obliczania wielkości spożycia. Elastyczność cenowa	51
1.2. Bilanse spożycia	64
1.2.1. Bilanse sfery konsumpcji	73
1.3. Badanie spożycia poprzez budżety rodzinne . . .	104
1.3.1. Informacje dostarczane przez budżety rodzinne i sposób ich wykorzystania	116
1.4. Inne metody badania spożycia	137
ROZDZIAŁ 2	
2. Stochastyczna mikroekonomiczna i makroekonomiczna funkcja spożycia	145
ZAKOŃCZENIE	170
BIBLIOGRAFIA	175
ANEKSY	182

W S T Ę P

0.1. Cel i założenia pracy.

W polemikach na temat poziomu życia obywateli jakiegoś kraju przytacza się zawsze wraz z wielkością dochodu przeciętnego obywatela za dany okres czasu, również i pewne przeciętne liczby dotyczące wysokości spożycia przez niego różnych artykułów w tym samym okresie czasu. Porównanie danych dotyczących dochodu i spożycia obliczonych dla dwu różnych krajów może dać pewien obraz o stopie życiowej obywateli tych dwu krajów. Nie musimy jednak sięgać do porównań międzynarodowych. W ramach jednego kraju możemy szukać odpowiedzi na pytanie, jak kształtuje się spożycie pewnych artykułów w różnych grupach społecznych lub rejonach kraju. Porównanie danych o spożyciu pewnego dobra w dwu różnych krajach / lub grupach społecznych, regionach, itp/ może jednak nie dać odpowiedzi na pytanie, czy ewentualna różnica jest istotna, gdyż mogła ona wyniknąć ze sposobu obliczenia tych wielkości.^{1/}

Porównując dane o spożyciu niektórych artykułów konsumpcyjnych na 1 mieszkańca w Polsce w roku 1955 znajdujące się w "Roczniku Statystycznym z r. 1959"^{2/} z danymi pochodzącymi z innych źródeł a odnoszącymi się do tego samego roku stwierdzamy pewne, czasem nawet duże, różnice w wielkościach odnoszących się do spożycia tego samego artykułu

1/ Nie bierzemy pod uwagę takich dóbr, których spożycie w pewnym kraju uwarunkowane jest narodowymi lub regionalnymi tradycjami czy gustami, np. spożycie wina we Francji.

2/ Rocznik Statystyczny 1959r., wyd. GUS, str. 353 i 354.

w danym roku. I tak np. spożycie zboża w przeliczeniu na przetwory, na 1 mieszkańca wynosiło w r. 1955 170,7 kg w/g danych Rocznika Statystycznego, zaś Z. Żekoński podaje, że średnia ważona spożycia zbożowych na 1 mieszkańca wynosiła w roku 1955 146,0 kg.^{3/} Różnica w stosunku do danych GUS wynosi 24,7 kg, czyli 14,0%. Wynika ona z przyjęcia do obliczenia średniej ważonej spożycia zbożowych - danych Instytutu Ekonomiki Rolnej, które różnią się znacznie od obliczeń bilansowych GUS.

Spożycie ziemniaków na 1 mieszkańca w/g danych GUS dla roku 1955 wynosiło 229 kg, zaś Czesław Kos^{4/} podaje dla tegoż roku spożycie ziemniaków w wysokości 206 kg.

Spożycie warzyw i owoców w/g szacunku przeprowadzonego przez zespół rolnictwa Komisji Planowania przy Radzie Ministrów dla roku 1955 wynosiło 70,0 kg na 1 mieszkańca dla warzyw i 9,4 kg dla owoców. Wacław Przelaskowski^{5/} szacuje spożycie warzyw i owoców na 1 mieszkańca w r. 1955 w wysokości 68,2 kg odnośnie warzyw i 11,1 kg odnośnie owoców. Różnice te wynikają z niejednakowego szacunku zbiorów owoców i warzyw.

Podobnych przykładów można podać więcej. Jeżeli przeciwstawimy np. spożycie masła, jak i cukru, przypadające na 1 mieszkańca w danym roku obliczone na podstawie bilansów GUS i podane w Roczniku Statystycznym odpowiednim danym

3/ Z. Żekoński, O ulepszenie statystyki spożycia artykułów żywnościowych, "Gospodarka Planowa", nr 11/1958, str. 31.

4/ Czesław Kos, O spożyciu ziemniaków w Polsce, Rocznik IHW, rok III, zeszyt 7, str. 55.

5/ Wacław Przelaskowski, Spożycie artykułów żywnościowych w świetle norm żywienia w porównaniu z okresem przedwojennym, "Ekonomista", nr 4-5/1959, str. 864.

obliczonym na podstawie budżetów rodzinnych, zawartym w Biuletynie Departamentu Statystyki Warunków Bytu - stwierdzimy, że wielkości te różnią się znacznie.

Powstaje więc pytanie, czy możemy porównywać dane odnoszące się do spożycia pewnego dobra w określonym czasie w dwu różnych krajach / lub regionach względnie grupach społecznych/, jeżeli nie wiemy, w jaki sposób zostały dokonane obliczenia. Dalej, czy wolno nam porównywać wielkości spożycia jakiegoś dobra w pewnym okresie czasu w ramach tej samej jednostki gospodarczej /kraju, województwa/ lub grupy społecznej /współocie wsi, spożycie robotników zatrudnionych w przemyśle, spożycie pracowników inżynieryjno-technicznych itp/, jeżeli zostały one obliczone przy pomocy różnych metod? Wydaje się, że należy stosować różne metody dla badania spożycia i porównywać otrzymane wyniki. Nie można jednak podchodzić do nich bezkrytycznie, gdyż każdy otrzymany wynik może dać odpowiedź na inne pytanie. Wyniki badań, otrzymane w drodze stosowania różnych metod, ale korygowane odpowiednimi wskaźnikami, wynikającymi z właściwości każdej z metod, mogą dać dopiero całkowity obraz kształtowania się danego zjawiska.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie metod badania spożycia znanych z literatury, dotyczącej tego zagadnienia, próba odpowiedzi na pytania: jakie są praktyczne możliwości stosowania danej metody; co dają wyniki uzyskane przy stosowaniu każdej z metod oraz, czy istnieje możliwość wykorzystania stosowanej metody dla celów planowania spoży-

cia względnie porównania jej wyników z wynikami otrzymanymi przy pomocy innej metody. Nie bez znaczenia jest również krytyczna ocena każdej z metod, przedstawienie różnic w sposobie zbierania materiałów, obróbce tychże oraz ocena wykorzystania danych.

0.2. Pojęcia, definicje.

Aby uniknąć niejasności w rozumieniu pewnych pojęć przytaczanych w pracy, spróbujemy obecnie sprecyzować niektóre z nich. Wyjaśnimy pojęcie spożycia, aby pokazać jego miejsce wśród takich pojęć, jak popyt i potrzeby oraz wskazać na powiązania istniejące między tymi pojęciami.

Proces reprodukcji społecznej odbywa się poprzez cztery fazy: produkcję, podział wytworzonego produktu, wymianę, w której podział się realizuje oraz spożycie.

Rozczłonkowanie procesu reprodukcji na 4 fazy nie można rozumieć w sposób uproszczony. Wyodrębnienia fazy podziału i wymiany dokonujemy właściwie w abstrakcji. Podział określony jest już bowiem z góry przez panujące stosunki produkcji a w szczególności przez formy własności środków produkcji i przez formę udziału wytwórców w procesie produkcji. Uczestniczenie w procesie produkcji daje oczywiście w różnym stopniu i to zależnie od panującego sposobu produkcji, uprawnienia do uczestniczenia w podziale, a potwierdzeniem tego uprawnienia i nominalną ceną udziału stają się dochody pieniężne. W ten sposób zarysowują się ogólne proporcje po-

działu, ale w rzeczywistości podział dokonuje się w trakcie wymiany znaków pieniężnych na wartości użytkowe, kiedy okazuje się nie tylko ile, lecz także co człowiek realnie otrzymał w zamian za swój udział w procesie produkcji. Zmiana dotychczasowych relacji podziału następuje, gdy zmieniają się ceny rynkowe.

K.Marks mówi o pozaekonomicznym charakterze aktu konsumpcji. Oczywiście, strona techniczna spożycia znajduje się poza obrębem ekonomiki, nikt jednak nie zaprzeczy, że spożycie ma kapitalne skutki ekonomiczne, w zasadniczy sposób wpływa na całą gospodarkę. Sprawa oddziaływania spożycia na ekonomikę kraju jest problemem złożonym. Podczas kiedy produkcja, a także podział i wymiana, pozostają w sferze decyzji polityczno-gospodarczych, makroekonomicznych, można je bezpośrednio regulować i w określonych warunkach planować w skali społecznej, to spożycie jest domeną decyzji jednostkowych, mikroekonomicznych; bezpośrednie jego opanowanie, jednolite regulowanie w skali społecznej nie jest możliwe. Państwo staje w dziedzinie spożycia wobec alternatywy: przymus spożycia lub dostosowywanie się do spożycia. Przymus można stosować tylko w wyjątkowych okolicznościach i przez krótki okres czasu, gdyż w przeciwnym razie działa on rozkładowo i obezwładniająco na gospodarkę i społeczeństwo. Pozostaje więc konieczność takiego związku produkcji i spożycia, w którym produkcja, oddziałując na spożycie, uwzględniałaby jego wymogi. W tym rozumieniu spożycie może być bez-

pośrednio regulowane i kształtowane za pomocą środków ekonomicznych: oddziałują na nie w określony sposób produkcja, podział i wymiana. Narzędzi tego oddziaływania jest wiele. Skuteczność pośredniego kształtowania spożycia wiąże się jednak ze stopniem, w jakim produkcja respektuje uzasadnione potrzeby sfery konsumpcji, gdyż od tego zależy realizacja produkcji i możliwość normalnego rozwoju gospodarczego. Istnieje więc wyraźna współzależność wszystkich faz procesu reprodukcji i wzajemne ich oddziaływanie na siebie.

W gospodarce socjalistycznej spożycie określone jest przez zaplanowanie produkcji i zasadniczych proporcji χ jej podziału, jest więc niejako pośrednio zaplanowane. Planowanie produkcji i podziału oparte na przesłankach ekonomicznych i uwzględniające należycie rozumiany interes społeczny umożliwia świadome kształtowanie spożycia dzięki ścisłej więzi istniejącej między nim a produkcją.

Spożycie jest ostatecznym celem i zamknięciem procesu reprodukcji, w którym "... produkt otrzymuje ostateczny finish..." i które "...reprodukuje potrzebę...".^{6/} Potrzeby ujawniają się w postaci popytu, o ile dla ich zaspokojenia są do dyspozycji odpowiednie fundusze i w postaci samozaopatrzenia, o ile ich reprezentanci mogą korzystać z produktów własnego gospodarstwa.

Spożycie możemy podzielić na spożycie indywidualne i zbiorowe. Dobra przeznaczone do spożycia indywidualnego

- - - - -

6/ K. Marks, Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej, Książka i Wiedza, Warszawa 1953, str. 236-237.

uzyskuje się drogą realizacji popytu, a w pewnej części drogą samozaopatrzenia i wymiany sąsiedzkiej. Środki przeznaczone do spożycia zbiorowego dostarcza w warunkach gospodarki socjalistycznej państwo, określając zarazem kierunki tego spożycia według ogólnospołecznych preferencji, zgodnych z potrzebami społecznymi /lecznictwo, szkolnictwo, kultura, wypoczynek/. Jakkolwiek zagadnienie spożycia zbiorowego rozpatruje się - ze względów metodologicznych i praktycznych - zwykle oddzielnie, konieczne trzeba mieć je na uwadze przy omawianiu spożycia ludności i poziomu jej życia, gdyż inaczej ograniczalibyśmy się do ukazywania tylko części spożycia rzeczywistego, pomijając jego istotne składniki i wykazując niewłaściwą jego strukturę. Na fundusz spożycia składa się więc fundusz spożycia indywidualnego i fundusz spożycia zbiorowego. Państwo socjalistyczne finansując spożycie zbiorowe łoży przede wszystkim na te potrzeby, których zaspokojenie jest sprawą ogólnospołeczną /zdrowie, oświata/ oraz na te, które w budżecie domowym z konieczności schodzą na dalszy plan /kultura, wypoczynek/. W ujęciu rozwojowym rośnie wielkość i znaczenie funduszu spożycia zbiorowego w ogólnym funduszu spożycia. Przy stałym wzroście spożycia indywidualnego tempo wzrostu spożycia zbiorowego jest szybsze w dojrzałym socjaliźmie.^{7/}

- - - - -

7/ Por: S. Strumilin, Drogi rozwoju społeczeństwa komunistycznego, PWN Warszawa, 1959, str. 131 lub I. Pisariew, Problemy narodowego potrzebienia, "Nowyj Mir", 1959, nr 6, str. 211.

W wyniku podziału dochodu narodowego najpoważniejsza część funduszu spożycia dostaje się ludności do jej indywidualnego rozporządzenia w postaci dochodów pieniężnych.

Funduszem nabywczym nazywamy sumę pieniędzy przeznaczoną na zakup towarów /rzeczy i usług/. Równa się on dochodom pieniężnym ludności pomniejszonym o płatności obowiązkowe i dobrowolne.^{8/} Źródłem pierwotnym funduszu nabywczego są dochody. Fundusz pierwotny może jednak być zasilany ze źródeł wtórnych, takich jak oszczędności, wygrane na loterii, w grach liczbowych, sprzedaż własnych rzeczy.

Popyt - w definicji ekonomistów wychodzących z rozważań popytu jednostkowego - jest ilością dóbr, które nabywa jednostka, aby z pozycji poza równowagą przejść na pozycję równowagi.^{9/} Podobnie, z mikroekonomicznych pozycji formuluje współcześnie precyzyjną definicję popytu H.Schmucker: "Oznacza on gotowość danego podmiotu gospodarczego do wydatkowania sum pieniężnych w celu nabywania dóbr, których suma ma zapewnić poszczególnym jednostkom maksimum użyteczności w granicach ich siły nabywczej." Popyt - według makroekonomicznej definicji - są to ujawnione na rynku potrzeby, mające pokrycie w funduszu nabywczym ludności.

- - - - -

8/ Por.: J. Czarkowski, B. Oyrzanowski: Bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności, P.W.G. Warszawa, 1957, str. 33.

9/ Por.: a/ J. Drewnowski, O niedoskonałym popycie, Warszawa, 1936, s. 1.

b/ H. Schmucker, Zur methodischen Entwicklung der empirischen Nachfrageanalyse in den letzten zwanzig Jahren, Weltwirtschaftliches Archiv, t. 80, z. 1, str. 13.

Popyt w danym okresie czasu nie musi równać się funduszu nabywczemu, pochodzącemu z dochodów tego samego okresu. Popyt opóźnia się w stosunku do dochodów, gdyż wpierw trzeba zarobić, aby można było zarobkiem dysponować. W badanym okresie popyt może być uzasadniony nie tylko bieżącymi potrzebami, ale

1. może zawierać w sobie potrzeby okresów ubiegłych, które nie mogły być zaspokojone, np. z powodu braku poszukiwanych towarów,
2. może być zmniejszony z powodu pewnych zamierzeń na przyszłość,
3. może być powiększony, np. kupno na zapas artykułów deficytowych.

Fundusz nabywczy kształtują z drugiej strony nie tylko dochody bieżące, ale również części dochodów okresów ubiegłych, wyrażające się w uruchamianych właśnie oszczędnościach, a także dochody okresów przyszłych, kiedy w grę wchodzi kredyt konsumpcyjny.

Oszczędności mogą być odkładane z ogólnego dochodu albo też z funduszu nabywczego, kiedy świadomie i celowo odraczamy popyt w oczekiwaniu na artykuły, które zamierzamy zakupić, a których na razie nie możemy dostać. Oszczędności z funduszu nabywczego dokonujemy również odkładając przez pewien czas pieniądze na zakup jakiegoś trwałego dobra /meble, telewizor, samochód/ lub np. na wycieczkę zagraniczną.

Kredyt konsumpcyjny wywiera duży wpływ na strukturę spożycia, zwiększając popyt na dobra trwałego użytku kosztem

pozostałych dóbr spożycia. Jest on niezwykle rozpowszechniony we współczesnej gospodarce kapitalistycznej i socjalistycznej. Umożliwia on rozszerzenie popytu a zarazem upłynnienie produkcji, szczególnie w zakresie dóbr trwałych. Kredyt konsumpcyjny ułatwia zakup wielu towarów i czasowo zwiększa spożycie, pozwalając konsumować na poczet przyszłych dochodów, ale w dłuższym okresie obniża je o wysokość kredytu i jego koszty.

Obok pojęcia funduszu nabywczego trzeba wyróżnić pojęcie zdolności nabywczej ludności lub siły nabywczej ludności. Składa się na nie fundusz nabywczy ludności i zdolność /siła/ nabywcza pieniądza. Siła nabywcza pieniądza jest to ilość rozmaitych towarów i usług, które można nabyć za daną jednostkę pieniądza, czyli stosunek jednostki pieniężnej do obowiązujących cen. Fundusz nabywczy ludności pomnożony przez siłę nabywczą pieniądza równa się sile nabywczej ludności. Jest to więc teoretyczna miara pokrycia potrzeb.

Popyt ujawniający się na rynku możemy zaobserwować w istocie rzeczy już w fazie jego realizacji, w postaci wydatków lub zakupów - kiedy patrzymy od strony nabywcy, a w postaci utargu lub sprzedaży - z punktu widzenia sprzedawcy. Przez wydatek będziemy rozumieć określoną sumę pieniędzy wydaną przez danego konsumenta /lub grupę konsumentów/ w czasie t_0 na zakup dobra /lub usługi/ x_1 . Należy tu podkreślić, że niektórzy ekonomiści traktują wydatki na

usługi jako wydatki nietowarowe. Wydaje się, że z punktu widzenia rozliczania funduszu spożycia takie traktowanie tych wydatków jest nieprawidłowe.

Pod pojęciem zakupu będziemy rozumieć nabycie przez danego konsumenta /lub grupę konsumentów/, za gotówkę lub na raty, określonej ilości dobra x_i / w jego fizycznej postaci/ w czasie t_0 .

Utarg - jest to suma pieniędzy uzyskanych w czasie t_0 przez określoną jednostkę handlową /stoisko, sklep, dom towarowy/ ze sprzedaży towarów i usług konsumentom indywidualnym lub zbiorowym.

Przez sprzedaż należy rozumieć odpłatne przekazanie przez sprzedającego dobra x_i /lub wykonanie usługi/ osobie dokonującej zakupu w czasie t_0 .

Badania wydatków lub zakupów rejestrują wybór dokonywany przez jednostki /gospodarstwa domowe/, mające reprezentować zbiorowość generalną, a więc są badaniami reprezentacyjnymi. Badania utargów i sprzedaży rejestrują natomiast masowe zjawiska rynkowe, mogą więc mieć charakter badań wyczerpujących.

Suma wydatków /zakupów/ czy utargów /sprzedaży/ nie zawsze równa się wielkości popytu. W pewnych warunkach wydatki mogą być równe popytowi. Zdarza się jednak często, że popytu nie można zaspokoić w całości, wówczas wydatki będą mniejsze od popytu. Niezaspokojona część popytu może zostać w następnym okresie /nawet bardzo krótkim/ zrealizowana w zakupach artykułów substytucyjnych lub może ulec odroczeniu.

Następstwem realizacji popytu oraz samozaopatrzenia jest spożycie zwane inaczej konsumpcją. Stawianie znaku równości między spożyciem, wydatkami i popytem jest nieścisłością, którą się często popełnia, posługując się tymi pojęciami zamiennie. Spożycie indywidualne jest wprawdzie funkcją wydatków, ale dopiero po uwzględnieniu samozaopatrzenia oraz po przyjęciu założenia, że poczynione zakupy zostaną przeznaczone do natychmiastowego spożycia. Tymczasem część wydatków służy gromadzeniu zapasów dla przyszłego spożycia, zaś bieżące spożycie czerpie nie tylko z bieżących zakupów, ale również z poprzednio nagromadzonych zapasów.

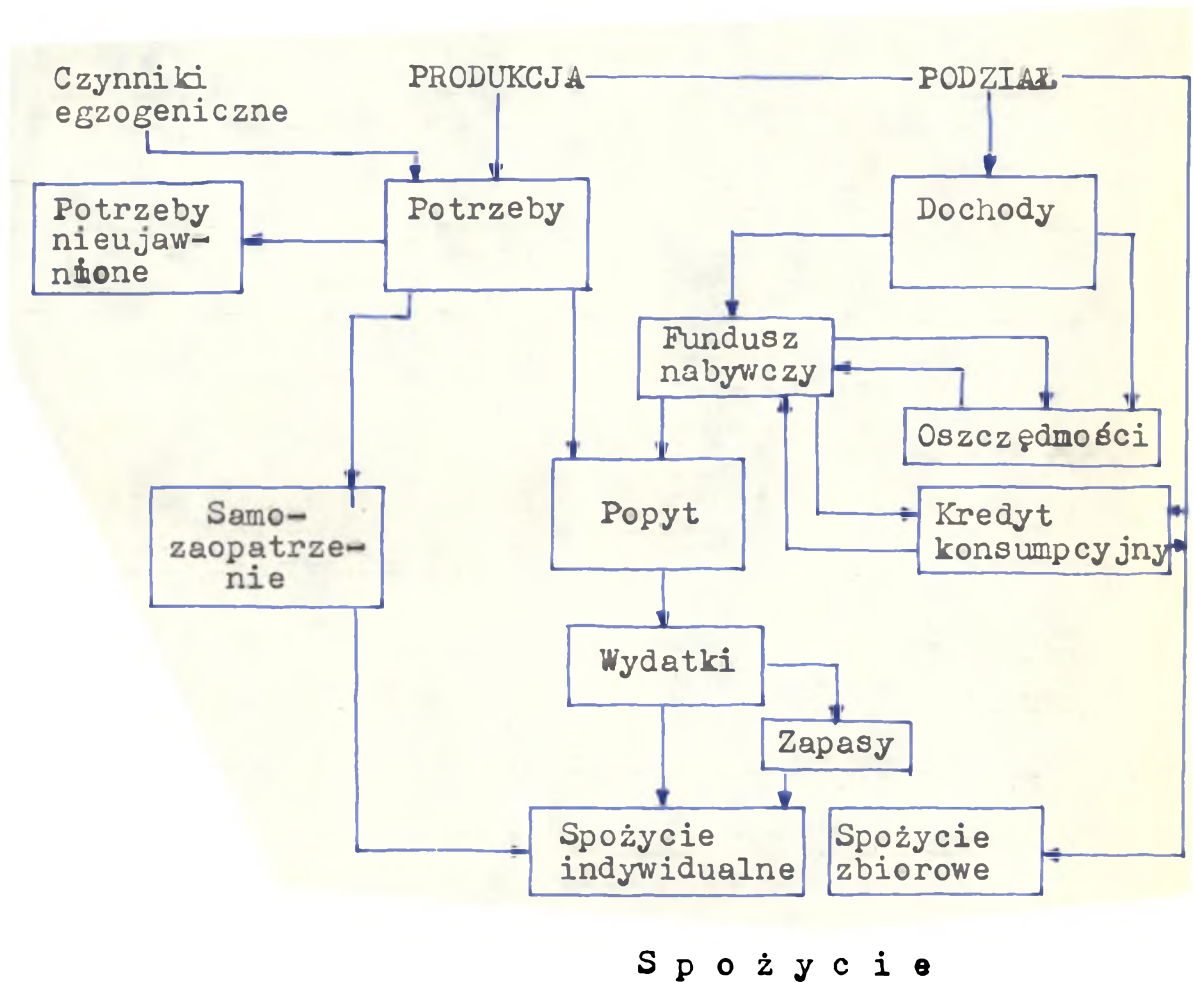
Klasyczne jednak metody określania wielkości i struktury zarówno popytu jak i spożycia opierają się na badaniu wydatków czy zakupów /budżety gospodarstw domowych/ oraz na materiałach statystyki rynkowej, wykazujących wielkości sprzedaży /obrotu/.^{10/}

Funkcje spożycia są z reguły ujmowane jako funkcje wydatków, a w miarę doskonalenia statystyki rynkowej można je będzie przedstawić także jako funkcje sprzedaży.

Powiązania pomiędzy omawianymi pojęciami ujęte zostały w schemacie przedstawionym na stronie 13. /Rys.1./.

10/ W badaniach ekonomistów angielskich i amerykańskich problematyka tzw. ekonomiki spożycia pokrywa się właściwie z problematyką badań popytu pod względem metodycznym i merytorycznym. Porównaj np. książkę W.W. Cochrane, C.S. Bell; The Economic of Consumption. Economic of Decision Making in the Household, Mc Graw-Hill Book Company, Inc. New-York-Toronto /London 1956.

Schemat powiązań podstawowych pojęć:
produkcja, podział, wymiana i spożycie.^{11/}

Rys. 1.

Schemat ten jest dużym uproszczeniem rzeczywistości i nie jest w stanie wykazać wszystkich związków, ich charakteru i dynamiki.

Czynniki zewnętrzne jak również produkcja wywołują potrzeby, które ujawniają się w postaci popytu lub samo-

11/ W/g A. Hodoly, Wstęp do badań rynku, PWG Warszawa 1961, str. 265.

zaopatrzenia. Popyt można zrealizować, jeżeli posiada się fundusz nabywczy, którego źródłem pierwotnym są dochody, zaś źródłem wtórnym - oszczędności. Część potrzeb, nie znajdując pokrycia w funduszu nabywczym ani w produktach własnego gospodarstwa /w samozaopatrzeniu/, pozostaje nieujawniona. Fundusz nabywczy może być zasilony kredytem konsumpcyjnym. Z drugiej strony fundusz nabywczy może być pomniejszony o oszczędności i spłatę kredytu konsumpcyjnego. Oszczędności mogą również pochodzić z dochodów. Samozaopatrzenie oraz zrealizowany popyt stwarza spożycie. Popyt realizuje się poprzez wydatki. Część zrealizowanego popytu może być przeznaczona na zapasy, które jednak zostaną przeznaczone do spożycia w okresie późniejszym. Spożycie zbiorowe jest następstwem realizacji fazy podziału.

0.3. Przedmiot i kierunki badania spożycia.

Potrzeba prowadzenia w gospodarce socjalistycznej sześciu-letnich badań nad kształtowaniem się spożycia ludności wynika z założeń ustroju społecznego.

W problematyce konsumpcji można wyróżnić następujące grupy zagadnień: 12/

- a/ problematykę spożywania lub użytkowania artykułów,
- b/ problematykę odtwarzania zaspokojonych potrzeb społecznych na podstawie fizjologicznych i biologicznych wymagań organizmu,

12/ W/g. R. Krzyżewskiego, O przedmiocie i kierunkach badania konsumpcji, Zeszyty Naukowe SGPiS, nr. XIV. str. 84.

- c/ problematykę kształtowania warunkami ogólnoeconomicznymi i rynkowymi obrazu konsumpcji,
- d/ problematykę kształtowania się społecznego przekroju konsumpcji,
- e/ problematykę przekształcania się ekonomicznych form konsumpcji.

Problematyka spożywania lub użytkowania artykułów stanowi najobszerniejszą dziedzinę badania konsumpcji. Dotyczy ona zagadnień niszczenia materialnej formy produktu. Głównym problemem badawczym jest określenie jak najprawidłowszej celowości spożycia lub zużycia z punktu widzenia praw fizjologii i biologii. Rozważania z tego zakresu wydziela K.Marks z rozważań ekonomii politycznej pisząc w I. tomie "Kapitału" "Wartości użytkowe towarów są przedmiotem odrębnej gałęzi wiedzy - towaroznawstwem. Wartość użytkowa urzeczywistnia się tylko przez użycie lub spożycie. Wartości użytkowe stanowią materialną treść bogactwa niezależną od jego formy społecznej."^{13/}

Inny natomiast charakter mają niewątpliwie zagadnienia odtworzenia zaspokojonych potrzeb społecznych na bazie fizjologicznych i biologicznych wymagań organizmu ludzkiego, gdyż są one w części problemami ekonomicznymi. Przyczyniają się do wyjaśnienia zagadnień odtwarzania zaspokojonej potrzeby i w ten sposób pośrednio wchodzi do zespołu zagadnień będących przedmiotem ekonomicznych rozważań konsumpcji. Koniecz-

- - - - -
13/ K.Marks, Kapitał, t.I., Książka i Wiedza, Warszawa 1951r., str. 38.

ność zapewnienia organizmowi niezbędnych warunków utrzymania go przy życiu stanowi istotny warunek kształtowania się konsumpcji. W literaturze marksistowskiej zajmowano się dość obszernie zagadnieniem poziomu życia ludności, a w szczególności poziomu życia klasy robotniczej. W ustroju kapitalistycznym interesowały autorów zagadnienia stosunku ukształtowanego poziomu życia klasy robotniczej do przyjętego na danym etapie rozwoju społeczeństwa pewnego minimum wymagań, gwarantującego zaspokojenie podstawowych potrzeb organizmu. W ustroju socjalistycznym interesują nas problemy podnoszenia poziomu życia ludności do granic racjonalnych, naukowo opracowanych wymagań, gwarantujących harmonijny i wszechstronny rozwój organizmu człowieka. W I. tomie "Kapitału" K. Marks znaczną część analizy poświęca omówieniu warunków życia angielskiej klasy robotniczej i jej konsumpcji.^{14/}

F. Engels w pracy: "Położenie klasy robotniczej w Anglii" omawia szczegółowo zagadnienia poziomu życia klasy robotniczej w okresie rozwoju kapitalizmu. W. I. Lenin po zdobyciu władzy przez proletariat w bezpośrednio ciężkim okresie po rewolucji postuluje w socjaliźmie jako zasadę produkcji i podziału produktów przyjęcie naukowych założeń, gwarantujących masom pracującym pokrycie ich potrzeb i osiągnięcie dobrobytu. Píše: "Jedynie socjalizm umożliwi szerokie rozpowszechnienie i rzeczywiste podporządkowanie produkcji społecznej i społecznego podziału produktów kierując się

- - - - -

14/ K. Marks, Kapitał, t. I., Książka i Wiedza, Warszawa 1951r., str. 700-770.

względnymi naukowymi wskazującymi, w jaki sposób uczynić życie wszystkich ludzi pracy jak najłatwiejszym, umożliwiającym im dobrobyt."^{15/}

Podstawowym punktem wyjścia do badań konsumpcji w gospodarce socjalistycznej, a zarazem jej głównym przedmiotem badań jest problematyka kształtowania warunkami ogólnoeconomicznymi i rynkowymi ogólnego obrazu konsumpcji. Czynniki ekonomiczne w sposób podstawowy kształtują ogólny poziom i strukturę społeczną konsumpcji. W ekonomii niemarksistowskiej przedmiotem badań konsumpcji jest bądź kwestia kryteriów i zasad wyboru konsumenta bądź też liczbowa analiza stwierdzonych empirycznie zależności między spożyciem konsumenta lub grupy konsumentów a zmianami dochodów lub zmianą ceny na dany artykuł. Powstaje wątpliwość, czy takie ujęcie przedmiotu badań konsumpcji jest pełne i czy wyjaśnia ono istotne przyczyny zmian w konsumpcji. Powierzchniowo obserwując te zagadnienia, rzeczywiście ostateczne decyzje konsumenta na rynku zależą od poziomu jego dochodów i ceny na dany artykuł. Jednak w ogólnej tendencji decyzje te kształtują podstawowe ekonomiczne czynniki gospodarki kraju, które poprzez realizowaną na ich podstawie politykę cen i politykę wzrostu dochodów pieniężnych ludności określają charakter decyzji konsumenta na rynku, a tym samym obraz konsumpcji.

15/ W.I.Lenin, Przemówienie na I Zjeździe Rad Gospodarki Narodowej; Dzieła, t.27. Wyd. Książka i Wiedza, Warszawa 1954, str.430.

Ogólnymi czynnikami ekonomicznymi określany jest również popyt na rynku. K.Marks traktuje popyt jako zapotrzebowanie uwarunkowane podstawowymi czynnikami ekonomicznymi społeczeństwa: wzajemnym stosunkiem poszczególnych klas i ich sytuacją ekonomiczną. Główną zaś przyczyną ruchu zakupów na rynku widzi w ruchu czasu pracy, niezbędnego do wytworzenia towarów, wyrażonego w postaci wartości rynkowej: "Kiedy wartość rynkowa spada, zapotrzebowanie społeczne /poprzez które wciąż tu rozumiemy efektywne zapotrzebowanie/ zwiększa się, przeciętnie rzecz biorąc i może w pewnych granicach wchłoniąć większą masę towarów. Kiedy zaś wartość rynkowa podnosi się, zapotrzebowanie społeczne na towary kurczy się i mniejsze ich ilości mogą być wchłonięte."^{16/}

W gospodarce socjalistycznej zakres oddziaływania ogólnych czynników ekonomicznych na swobodę decyzji konsumenta niewątpliwie rośnie. Państwo ustala zasady podziału dochodu narodowego na akumulację i spożycie, ustala ogólny fundusz płac, decydujący o indywidualnych dochodach ludności, prowadzi określoną politykę stałych cen. Poważnie wzrasta spożycie społeczne, bezpłatne lub płatne częściowo, wpływające w znacznym stopniu na indywidualne decyzje konsumenta.

W ekonomii marksistowskiej nie neguje się istnienia zjawisk wyboru na rynku, preferencji konsumentów, zmienności i elastyczności popytu. K.Marks doceniał istnienie tych zjawisk. Prof.E.Lipiński pisze: "Zarzuty stawiane Marksowi, że nie uwzględnia tzw. wartości użytkowej oraz nie docenia wagi

- - - - -

16/ K.Marks, Kapitał, t.III., Książka i Wiedza, Warszawa 1957r., str.193.

popytu wydają się w świetle powyższych rozważań czystym nieporozumieniem. Mechanizm konkurencji, popytu i podaży / Marks pisze zawsze "dowóz" Zufuhr/, zmian cen, znalazł w systemie Marksa wyjaśnienie całkowite i pełne. Marks oczywiście nie zajmuje się tzw. równowagą konsumenta, czyli dążeniem do osiągnięcia maksimum satysfakcji, ani strukturą jego potrzeb, ani elastycznością popytu, jako reakcję popytu na zmianę ceny lub zmiany dochodu nabywcy, choć zjawiska te są mu dobrze znane. Badanie tego rodzaju elastyczności ze zrozumiałych względów pominięte przez K. Marksa jako techniczne szczegóły działania mechanizmu konkurencji nie są oczywiście sprzeczne z jego teorią. "Wydaje się więc, że po stronie popytu stoi pewna wielkość określonych potrzeb społecznych, które do swego zaspokojenia wymagają na rynku określonej ilości danego artykułu. Lecz ilościowa określoność tej potrzeby jest całkowicie elastyczna i chwiejna. Jej stałość jest pozorna. Gdyby środki utrzymania były tańsze lub płaca pieniężna wyższa, wówczas robotnicy kupiliby więcej a więc ujawniłaby się większa "potrzeba społeczna" na te rodzaje towarów."

W powyższych stwierdzeniach znajduje się uzasadnienie dla rozwoju badań nad reakcjami popytu." 17/

Zjawiska wyboru na rynku, preferencji konsumentów, zmienności i elastyczności spożycia nie posiadają jednak decydującego charakteru w kształtowaniu popytu i konsumpcji.

- - - - -

17/ Wartość i cena. Wypisy z dzieł autorów polskich i obcych. E. Lipiński. Wstęp. Wyd. K. Rutskiego, Warszawa-Lódź 1949r., str. 46-47.

Konsumpcję i popyt kształtują przede wszystkim prawa ekonomiczne i zależności społeczne wynikające z przebiegu poprzednich faz reprodukcji.

Głównymi czynnikami ogólnoeconomicznymi i rynkowymi, kształtującymi w bezpośredni sposób konsumpcję, są:

- 1/ poziom, struktura i towarowość produkcji,
- 2/ liczba ludności, przyrost naturalny, struktura ludności według wieku i płci,
- 3/ poziom i podział dochodu narodowego,
- 4/ poziom i relacje cen na artykuły,
- 5/ stopień denaturalizacji oraz "uspołecznienia" konsumpcji.

Wyliczenie to nie pretenduje do miana wyczerpującego ani uporządkowanego. Każdy z wymienionych czynników w różnym zakresie i w różnym stopniu wpływa na kształtowanie się konsumpcji.

Poziom produkcji stanowi podstawową bazę wyjściową do kształtowania się szczegółowego obrazu konsumpcji. Po odliczeniu z globalnej wielkości produkcji części produkcji przeznaczonej na reprodukcję, części przeznaczonej na powiększenie zapasów oraz części przeznaczonej na ubytki i straty, po dodaniu do otrzymanej wielkości części pochodzącej ze zmniejszenia zapasów oraz po dodaniu lub odjęciu różnicy eksportowo-importowej otrzymuje się masę produkcji przeznaczoną na zaspokojenie potrzeb konsumpcyjnych ludności. Ilość tej części produkcji, jej struktura w przekroju

asortymentów i gatunków oraz tempo wzrostu stanowią podstawę do kształtowania się konsumpcji. Zależność między tą częścią produkcji a aktualnymi potrzebami społecznymi decyduje o poziomie i kształtowaniu się konsumpcji.

Poziom i struktura konsumpcji zależy także od liczby ludności, jej przyrostu naturalnego, struktury ludności w przekroju wieku i płci. Stosunek liczby ludności do części produkcji przeznaczonej na zaspokojenie potrzeb konsumpcyjnych wyraża przeciętny poziom spożycia w kraju. Stosunek tempa przyrostu naturalnego do tempa przyrostu części produkcji przeznaczonej na zaspokojenie potrzeb konsumpcyjnych charakteryzuje tempo wzrostu konsumpcji w społeczeństwie. Ukształtowana struktura ludności w przekroju wieku i płci wpływa na charakterystyczny obraz potrzeb a w konsekwencji i konsumpcji.^{18/}

Na ogólny poziom konsumpcji ludności wpływa poziom i podział dochodu narodowego. Obliczona po wyeliminowaniu wartości przeznaczonych na odtworzenie zużytych środków produkcji część produktu społecznego stanowiąca dochód narodowy społeczeństwa stanowi ogólną podstawę do oceny poziomu życia społeczeństwa. Wysoki poziom dochodu narodowego gwarantuje wysoki poziom dobrobytu ludności, a więc również wysoki poziom jej konsumpcji. Poziom dochodu naro-

- - - - -

18/ Zagadnieniami wpływu czynników ludnościowych na zapotrzebowanie kraju zajmuje się W. Przelaskowski w pracy: "Potrzeby wyżywienia a struktura wieku ludności". Szkice Ekonomiczne, Seria I. Wyd. P.W.G., Warszawa 1956r.

dowego wpływa:

- 1/ na podział jego na akumulację i spożycie,
- 2/ na poziom spożycia,
- 3/ na dalszy podział dochodu narodowego na spożycie osobiste i społeczne, indywidualne i zbiorowe.

Zależności między akumulacją a spożyciem, spożyciem ogólnym i spożyciem indywidualnym ludności, ogólnym spożyciem ujętym wartościowo i spożyciem ważniejszych grup artykułów ujętych zarówno ilościowo jak i wartościowo, stanowi stosunkowo obszerny zakres badania związków między elementami dochodu narodowego a kształtowaniem się konsumpcji.

Na poziom i strukturę konsumpcji wpływa w poważny sposób poziom dochodów pieniężnych ludności. W warunkach produkcji towarowej, przy istnieniu której potrzeby społeczne przybierają bezpośrednią postać popytu określonego siłą nabywczą ludności, zależność konsumpcji od dochodu pieniężnego jest szczególnie duża. W ramach określonego siłą nabywczą pieniądza popytu kształtują się zakupy ludności, a zatem i struktura spożycia. Związek między poziomem dochodów pieniężnych a kształtowaniem się konsumpcji przybiera postać bezpośredniej zależności, mierzonej wskaźnikami elastyczności spożycia w stosunku do zmiany dochodu. Podobnie na poziom i strukturę konsumpcji wpływają poziom i relacje cen detalicznych. W zależności od wysokości i relacji cen kształtują się zakupy artykułów na rynku oraz struktura zakupów na artykuły zbliżone lub substytucyjne.

Ważną problematyką badawczą konsumpcji jest również badanie poziomu i struktury konsumpcji w poszczególnych klasach i grupach społecznych a w ramach klas i grup społecznych w poszczególnych przedziałach dochodowych lub grupach zawodowych. Obraz konsumpcji w przekroju społecznym kształtuje się w zależności od specyficznych warunków bytowych, różnic w warunkach produkcji i różnic w udziale poszczególnych grup społecznych w podziale dochodu narodowego.

Odzwierciedlając poziom i różnice w warunkach bytowych grup społecznych ukształtowana konsumpcja informuje o specyfice warunków, leżących u podstaw kształtowania się popytu i potrzeb poszczególnych klas i grup społecznych. W ten sposób znajomość konsumpcji umożliwia realizowanie społecznej polityki podziału dochodu narodowego na poszczególne grupy społeczne i dostarcza materiału dla ustalenia odpowiadającego danym warunkom ekonomicznym i społecznym tzw. minimum społecznego.

W gospodarce socjalistycznej pozostała jeszcze jedna dziedzina badań konsumpcji: problematyka tworzenia i przekształcania form ekonomicznych konsumpcji. Ogólna konsumpcja społeczna zawiera w sobie nie tylko spożycie towarów nabywanych na rynku, lecz także spożycie produktów z własnego gospodarstwa, spożycie świadczeń społecznych oraz spożycie towarów sprzedawanych ludności w postaci części składowej wartości niektórych usług towarowych.

Obejmuje ona całokształt zaspokojonych zarówno towarowych jak i nietowarowych potrzeb ludności. Udział i struktura konsumpcji społecznej bezpłatnej lub płatnej wpływa częściowo na rozmiar i strukturę konsumpcji towarów. Udział i struktura płatnej konsumpcji zbiorowej wpływa na poziom i strukturę konsumpcji indywidualnej. Udział i struktura konsumpcji naturalnej w poważnym stopniu określa konsumpcję zarówno towarową jak i społeczną towarów i usług. Obszerny zespół zagadnień badawczych stanowi również rosnące w gospodarce socjalistycznej bezpłatne społeczne spożycie, zmniejszanie się wskutek denaturalizacji spożycia udziału konsumpcji naturalnej w ogólnej konsumpcji społeczeństwa oraz rozwijanie wszelkich form spożycia zbiorowego.

Oddziaływanie ogólnoeconomicznych czynników na konsumpcję nie wyczerpuje jednakże wszystkich czynników, kształtujących konsumpcję. Obok nich bowiem oddziałują na konsumpcję czynniki pozaeconomiczne: biologiczne, fizjologiczne, socjologiczne, psychologiczne. Czynniki economiczne stanowią jednak główny zakres oddziaływania dla ukształtowania obrazu konsumpcji. Uznanie czynników economicznych jako głównych i podstawowych w określaniu konsumpcji powoduje dla metody badań dwie ważne konsekwencje:

- 1/ podkreśla szczególną potrzebę i rację badania konsumpcji w skali makroeconomicznej, a więc w wymiarze całej gospodarki narodowej,
- 2/ podkreśla szczególną potrzebę kompleksowego badania całokształtu wpływu wszystkich głównych czyn-

ników ekonomicznych na konsumpcję, a więc szczególną potrzebę obserwacji konsumpcji na tle zmian i tendencji we wszystkich głównych czynnikach ekonomicznych.

Kompleksowość badań oznacza równorzędną analizę i koordynację wyników badania konsumpcji osobistej i społecznej, towarowej i naturalnej, indywidualnej i zbiorowej. Formy konsumpcji wiążą się wzajemnie, wpływają łącznie na ustalenie ogólnego obrazu konsumpcji.

Kompleksowość badania konsumpcji zakłada również konieczność obserwacji konsumpcji w przekrojach:

- a/ rzeczowym - postuluje potrzebę równorzędną obserwacji wiążących się wzajemnie lub substytuujących się grup towarów i usług,
- b/ społecznym - postuluje potrzebę prowadzenia obserwacji konsumpcji w poszczególnych grupach społecznych i zawodowych,
- c/ terenowym - zapewnia otrzymanie obrazu całości konsumpcji jako składników różnego obrazu konsumpcji w poszczególnych rejonach kraju,
- d/ czasowym - daje możliwość porównania konsumpcji w różnych okresach czasu i pozwala badać jej rozwój.

Specyficzną cechą podejścia do badań konsumpcji w gospodarce socjalistycznej jest konsekwentne uznanie postulatu równorzędności i współzuzupełnienia różnych metod badania spożycia, a przede wszystkim metody opartej na szeregach czasowych, metody bilansowej, metody budżetów rodzinnych oraz innych metod.

R O Z D Z I A Ł 1.

1. Charakterystyka metod badania spożycia.

1.1. Badanie spożycia na podstawie szeregów czasowych.

W gospodarce socjalistycznej każdy podmiot gospodarujący zobowiązany jest do składania okresowych sprawozdań ze swej działalności jednostce nadrzędnej. Przedsiębiorstwa handlowe składają również miesięczne lub kwartalne sprawozdania o obrocie towarami i stanie zapasów Ministerstwu Handlu Wewnętrznego i GUS-owi. Dane tej sprawozdawczości pozwalają na określenie takich wielkości, jak struktura wydatków ludności na zakup towarów i usług, zmiany w poziomie i strukturze zakupów, wpływ sezonowości na poziom i strukturę zakupów. Badanie faktycznego obrotu detalicznego pozwala na obliczenie elastyczności cenowej popytu konsumpcyjnego. Poprzez dane sprawozdawczości uzyskujemy więc obraz dynamiki popytu ludności i jego zaspokojenia, obraz zainteresowań poszczególnymi towarami. Prawidłowa analiza danych sprawozdawczych o kształtowaniu się obrotu pozwala na wyciągnięcie wielu cennych wniosków również i na przyszłość.

Dotychczasowa analiza danych statystycznych o obrocie towarowym dokonywana przez jednostki handlowe / przedsiębiorstwa, zjednoczenia, Ministerstwo Handlu Wewnętrznego/ jak również przez odpowiednie organa władz terenowych

/ wydział handlu, urzędy statystyczne/ nie była w pełni właściwa, gdyż ograniczała się na ogół do porównań wykonania obrotu z planem, nie szukając istotnych współzależności między rozmiarami i strukturą zrealizowanej sprzedaży z dochodami ludności, jej strukturą demograficzną i innymi czynnikami, składającymi się na tło ekonomiczne danego regionu gospodarczego.

Dane statystyczne uzyskiwane przez dłuższy okres czasu /szereg lat/, mogą służyć jako cenny materiał statystyczny do badania tendencji, kierunków spożycia, co wymaga jednak eliminacji wahań i odchyłeń przypadkowych, mających miejsce w krótkich odcinkach czasu.

Wyznaczenie linii regresji spożycia na podstawie badania szeregów czasowych jest z punktu widzenia statystyczno-matematycznego sprawą bardzo skomplikowaną. H. Schultz, autor książki "The Theory and Measurement of Demand" mówiąc o metodach regresji stosowanych przez niego w badaniach, ujmuje je w trzy grupy równań odpowiednio do trzech metod: metoda regresji czasowej /time regression/, metoda odchyłeń od trendu /trend ratios/ i metoda stosunków ogniowych /link relatives/.

W praktyce statystycznej informacje niezbędne dla zestawienia szeregów czasowych o produkcji i dostawach na rynek towarów konsumpcyjnych, o sprzedaży towarów z jednostek handlu hurtowego oraz jednostek produkcyjnych na zaopatrzenie obrotów detalicznych, • skupie produktów

rolnych oraz • dostawach artykułów konsumpcyjnych z importu na rynek wewnętrzny - są od wielu lat zbierane za pośrednictwem rozmaitych źródeł, a w szczególności:

- a/ miesięcznej sprawozdawczości ze sprzedaży "towarów przeznaczonych na zaopatrzenie rynku" oraz sprawozdawczości z zakupu na szczeblu detalu,
- b/ miesięcznej sprawozdawczości z wykonania planu produkcji przemysłowej oraz - w odniesieniu do niektórych gałęzi przemysłu - miesięcznej sprawozdawczości resortowej z wykonania planu dostaw,
- c/ miesięcznej a nawet dekadowej i dziennej sprawozdawczości ze skupu produktów rolnych.

Sprawa zabezpieczenia odpowiednich materiałów niezbędnych do zestawienia szeregów sprzedaży na zaopatrzenie obrotów detalicznych wymaga pewnych wyjaśnień. Zagadnienie to jest o tyle istotne, że dynamikę sprzedaży artykułów przemysłowych na zaopatrzenie poszczególnych regionów kraju można określić jedynie na podstawie danych zawartych w szeregach dynamiki sprzedaży na zaopatrzenie obrotów detalicznych. Tradycyjnym źródłem informacji były tutaj do niedawna sprawozdania jednostek handlu hurtowego. Jednak wobec znacznego rozwoju bezpośrednich stosunków handlowych pomiędzy handlem detalicznym a przedsiębiorstwami przemysłowymi, zwłaszcza przedsiębiorstwami przemysłu terenowego, znaczna część masy towarowej w niektórych grupach towarowych dostarczana jest do handlu detalicznego z pominięciem

handlu hurtowego. Wprawdzie zakłady przemysłowe mają obowiązek przekazywania jednostkom hurtowym odpisów faktur z transakcji bezpośrednich, zawartych z handlem detalicznym^{19/}, jednakże w rzeczywistości zasada ta nie jest powszechnie respektowana i można mieć wątpliwości, czy jej stosowanie jest w ogóle realne. W tych warunkach można bądź to dodatkowo wykorzystywać sprawozdania ze sprzedaży na zaopatrzenie rynku, składane przez przedsiębiorstwa przemysłowe bądź oprzeć się na sprawozdawczości z zakupu na szczeblu detalu.

Pierwszy sposób jest bardzo pracochłonny, ponieważ przedsiębiorstwa przemysłowe musiałyby sporządzać co miesiąc sprawozdania dla każdego województwa, które zaopatrują w towary. Ponadto sprawozdania te byłyby składane przez dużą liczbę przedsiębiorstw przemysłowych, w tym przez wielką masę drobnych przedsiębiorstw przemysłu terenowego, w stosunku do których możliwości kontroli wykonywania obowiązku sprawozdawczego, a zwłaszcza kontroli prawidłowości danych sprawozdawczych, są ograniczone. O ile wykorzystanie tej drogi w okresach kwartalnych i rocznych byłoby uzasadnione, chociażby ze względu na konieczność przeprowadzenia kontroli, o tyle w okresach miesięcznych celowe wydaje się raczej wykorzystanie danych zawartych w sprawozdaniach z zakupu na szczeblu detalu. Zważa to niewątpliwie zakres informacji możliwych do uzyskania, ale pozwala zarówno na odpowiednią

- - - - -
19/Obowiązek ten został wprowadzony uchwałą Rady Ministrów nr 95 z dnia 1.IV.1958r.

kontrolę wiarygodności zapisów, jak i szybkie zestawienie danych w przekroju wojewódzkim.

Szeregi dynamiczne sprzedaży lub zapasów mają zapewnić uzyskanie orientacji w tendencjach rozwojowych spożycia; w związku z tym zachodzi potrzeba wyeliminowania wpływu tych czynników, zwłaszcza egzogenicznych, które powodują bądź to systematyczne wahania okresowe, bądź to jednorazowe zakłócenia w procesie rozwoju, a których wpływ ujawnia się - względnie może się ujawnić - w obserwowanych szeregach.

Z tego punktu widzenia dość istotne znaczenie ma właściwy wybór okresów poddanych obserwacji, a więc w odniesieniu do sprzedaży należy się liczyć z tym, że w miarę przechodzenia do coraz to krótszych okresów obserwacji - na przykład dekadowych lub dziennych - szeregi dynamiczne sprzedaży, zwłaszcza szeregi dotyczące dóbr trwałego użytkowania, będą w coraz większym stopniu wykazywać wahania zależne od częstotliwości dokonywanych zakupów przez aparat handlowy, przy czym zależność ta będzie tym bardziej intensywna, im mniejszą zbiorowość punktów sprzedaży poddamy obserwacji. Przy stałej częstotliwości sprzedaży także i zmiany zapasów w okresach krótszych niż miesięczne mogą być zależne od częstotliwości dokonywania zakupu, o ile częstotliwość jest niewielka i o ile ona sama lub jej wielokrotność nie pokrywa się z okresem badanym.

Niezależnie od opisanych wahań, z którymi mamy do czynienia w dekadowych i miesięcznych szeregach sprzedaży oraz zapasów, obserwuje się występowanie wahań periodycznych, pojawiających się w skali całego rynku w jednakowych lub zbliżonych do siebie terminach. Będą to w szczególności wahania w wielkości zakupów, występujące w szeregach dekadowych a wynikające z instytucjonalnie określonych terminów uzyskiwania wynagrodzeń oraz przyjętych zwyczajów wydatkowania dochodów; wahania w wielkości sprzedaży ujawniające się w szeregach miesięcznych a wynikające z różnej liczby dni kalendarzowych względnie dni przepracowanych przez jednostki handlowe w poszczególnych miesiącach; wahania sezonowe w wielkości sprzedaży i zapasów wyrażające wpływ sezonowości podaży lub popytu, uwarunkowanej działaniem czynników egzogenicznych /klimatycznych/.

Ze względu na konieczność badania tendencji rozwojowych, tego rodzaju wahania zaobserwowane w szeregach dynamicznych sprzedaży i zapasów powinny być bieżące eliminowane. Istnieją różne metody eliminacji tych wahań.^{20/} Bieżące eliminowanie wahań okresowych z kolejnych wyrazów szeregu miesięcznego czy dekadowego wymaga orientacji w typowym przebiegu tych wahań. Orientację taką można uzyskać obserwując przebieg wahań w minionych okresach. Przy ustalaniu typowego przebiegu wahań okresowych przyjmowana jest zazwyczaj konwencja, że wahania periodyczne mają charakter stały, to znaczy dadzą się wyrazić za pomocą periodycznej funkcji

20/ S. Szulc, Metody statystyczne t. I, Warszawa 1952, rozdz. X.,
O. Lange, Teoria statystyki, cz. I, Warszawa 1952r., str. 203
i następane
J. Fierich, W. Kwiecień, Statystyczna analiza obrotów towarowych, "Handel wewnętrzny" Nr 4, 1957r.

czasu:^{21/}

$$m = F(t + np) = F^*(t),$$

gdzie m - składnik periodyczny

t - czas

$n = 1, 2, 3, \dots$,

p - okres funkcji periodycznej.

Przyjęcie takiego założenia, zwłaszcza w odniesieniu do wahań sezonowych, jest często nierealistyczne z uwagi na zmienność czasu trwania poszczególnych cykli, a ponadto ze względu na zmienny charakter sezonowości, co przesądza o tym, że składnika periodycznego nie można uważać za prostą funkcję czasu.

Szeregi obrazujące dynamikę sprzedaży i zapasów w zakresie poszczególnych grup towarowych wyrażają dynamikę wielkości nominalnych, ulegających wahaniom również pod wpływem zmiany cen. Dla obserwacji dynamiki realnych wielkości rynkowych niezbędne jest dysponowanie odpowiednim systemem miesięcznych indeksów cen, służących do przeliczania wielkości nominalnych na realne.

Dla celów badania spożycia, a szczególnie dla oszacowania mogących wystąpić zmian w wielkości spożycia, poważne znaczenie ma analiza dynamiki pieniężnych dochodów ludności oraz cen rynkowych. Niezbędne jest tutaj posiadanie informacji o dynamice pieniężnych dochodów realnych, przy-

21/ O.Lange, Teoria statystyki, cz.I., Warszawa 1952, str.205.

padających na głowę ludności /dochody osobiste netto/, gdyż obserwacja dynamiki wielkości globalnej dochodów nominalnych jest tu niewystarczająca. Decyzje o zmianach w sposobie wydatkowania dochodów są bowiem podejmowane pod wpływem zmian w rozmiarach siły nabywczej, czyli zmian w rozmiarach realnych dochodów pieniężnych, pozostających w dyspozycji poszczególnych jednostek konsumpcyjnych.

Problemy związane z budową szeregów dotyczących dochodów realnych ludności sprowadzają się do zagadnień związanych z obliczaniem odpowiednich indeksów dochodów realnych. Indeks realnych dochodów pieniężnych dla całej ludności /w przeliczeniu na głowę ludności / ma postać:^{22/}

$$\frac{V_n / I_{p_n}}{L_n} : \frac{V_o / I_{p_o}}{L_o} .$$

gdzie V_n, V_o - sumy dochodów nominalnych ludności w okresie badanym i podstawowym,

L_n, L_o - liczba ludności w okresie badanym i podstawowym,

I_{p_n}, I_{p_o} - indeksy cen dóbr konsumpcyjnych, nabywanych przez ludność w okresie badanym i podstawowym.

Wielkość dochodów nominalnych ludności może być określona na podstawie obliczeń dokonywanych przy sporządzaniu bilansu pieniężnych dochodów i wydatków ludności,

- - - - -

22/ Por.: W. Welfe, Popyt i podaż, PWE Warszawa 1962r., str. 196.

a dane o liczbie ludności na podstawie sprawozdań z zakresu statystyki demograficznej. Przy przeliczaniu dochodów nominalnych na realne może być wykorzystany indeks cen towarów i usług konsumpcyjnych, nabywanych przez ludność, stosowany w praktyce przy przeliczaniu pieniężnych składników spożycia w dochodzie narodowym na ceny porównywalne.

Indeks ten jest obliczany w praktyce na zasadzie podwójnego ważenia^{23/}. Indeksy cen wybranych artykułów - reprezentantów /których dynamika cen ma reprezentować dynamikę całej grupy towarowej/ oblicza się dla wyodrębnionych grup towarów i usług oddzielnie dla poszczególnych źródeł zaopatrzenia /gospodarki uspołecznionej, handlu prywatnego, rzemiosła i sprzedaży wolnorynkowej produktów rolnych/. Indeksy te waży się następnie wartością sprzedaży na rzecz konsumentów indywidualnych, ustaloną dla odpowiednich grup towarów i usług, otrzymując w ten sposób indeksy cen dla poszczególnych źródeł zaopatrzenia. Te indeksy waży się następnie wartością sprzedaży dokonanej z poszczególnych źródeł zaopatrzenia na rzecz ludności.

Indeksy dochodów realnych obliczane są dotychczas dla okresów rocznych. Jeżeli informacje o dynamice dochodów nominalnych ludności będą dostępne również dla okresów kwartalnych, indeksy dochodów realnych będzie można obliczać również dla tych okresów.

Bardziej złożony jest problem obliczania indeksów realnych dochodów pieniężnych dla poszczególnych grup lud-

- - - - -

23/ Por.: Rocznik Statystyczny 1959, str. 351.

ności. Dodatkowe trudności wyłaniają się przy obliczaniu tychże dochodów dla ludności chłopskiej. Wynikają one ze szczególnego charakteru tej grupy społecznej, łączącej w sobie cechy producentów indywidualnych i konsumentów. Dokładne oddzielenie procesów konsumpcji od działalności produkcyjnej prowadzonej w ramach gospodarstw chłopskich jest niemożliwe. Ponieważ ludność chłopska zaspakaja swe potrzeby w znacznej mierze przez konsumpcję produktów z własnego gospodarstwa - a więc bez pośrednictwa rynku - badanie spożycia tej grupy ludności musi być prowadzone inaczej. Robi się to drogą badania budżetów rodzin chłopskich, szacowania spożycia naturalnego na podstawie danych Rachunkowości Rolnej, prowadzonej przez Instytut Ekonomiki Rolnej, badania sprzedaży sieci handlu wiejskiego itp.^{24/}

Odrębne badanie dynamiki dochodów ludności chłopskiej przeznaczonych na cele spożycia i na akumulację jest celowe ze względu na konieczność badania zmian, którym ulegają proporcje wydatkowania dochodów ludności chłopskiej na cele konsumpcji i akumulacji oraz ze względu na konieczność analizy natężenia procesów inwestycyjnych, gdyż od natężenia procesów inwestycyjnych zależy w znacznym stopniu dynamika wydatków na cele konsumpcyjne.

Dla obliczania indeksów realnych dochodów pieniężnych ludności chłopskiej niezbędna jest znajomość indeksu cen towarów i usług konsumpcyjnych oraz indeksu cen artykułów inwestycyjnych nabywanych z dochodów pieniężnych przez ludność chłopską.

- - - - -

24/ Por.: B. Szulc, Metodologia badań spożycia w chłopskich gospodarstwach domowych, "Przegląd Statystyczny" R. VIII, zeszyt 4, 1961r., str. 369-382.

Największa trudność związana z obliczaniem tych indeksów polega na ustaleniu wag, czyli oszacowaniu struktury wydatków ludności chłopskiej. W praktyce za podstawę ustalania wag przyjmowane są najczęściej uogólnione wyniki badań budżetów ludności chłopskiej. Metoda ta jest niedoskonała, gdyż wyniki wspomnianych badań obarczone są na ogół jednokierunkowym błędem, wynikającym z niereprezentatywnego doboru gospodarstw chłopskich wytypowanych do badania. Bardziej prawidłowa wydaje się być metoda polegająca na ustalaniu struktury wydatków przez obliczanie - w obrębie poszczególnych grup wydatków - różnicy między sprzedażą towarów i usług na rzecz całej ludności a wydatkami ludności niechłopskiej, oszacowanymi na podstawie uogólnionych wyników badań budżetów pracowniczych. Dla tych samych celów mogą być wykorzystane czasem również wyniki badań makroekonomicznych, a w szczególności dane zaczerpnięte ze sprawozdań dotyczących sprzedaży dokonywanej przez jednostki należące do sieci handlu wiejskiego, co odnosi się szczególnie do sprzedaży artykułów inwestycyjnych. Jeżeli chodzi o artykuły konsumpcyjne, to dane uzyskane tą drogą mogą być wykorzystane co najwyżej do przeprowadzenia kontroli, gdyż trzeba pamiętać o tym, że w wiejskiej sieci handlowej zaopatruje się także ludność nierolnicza, jak również i o tym, że ludność rolnicza zaopatruje się w jednostkach handlu miejskiego.

Obliczenie indeksu pieniężnych dochodów realnych na głowę ludności chłopskiej jest zagadnieniem nader złożonym. Znaczne trudności nastręcza znalezienie poprawnej defi-

nicji tej kategorii ludności a po drugie - oszacowanie jej liczebności.

Obok ludności zajmującej się tylko rolnictwem występuje u nas w Kraju duża grupa chłopów-robotników, to jest osób, należących do tych gospodarstw domowych, w których dochody głowy gospodarstwa domowego z działalności rolniczej we własnym gospodarstwie mają równorzędne znaczenie z dochodami z wynagrodzenia za pracę, wykonywaną na podstawie umowy o pracę. W praktyce osoby te bywają zaliczane na ogół do ludności chłopskiej, przy czym za kryterium przyjmuje się pewne określone minimum wielkości powierzchni gospodarstwa rolnego /np. 0,5 ha/. Z poznawczego punktu widzenia celowym byłoby wydzielenie tej grupy ludności i poddanie odrębnemu badaniu dynamiki jej dochodów i wydatków.

Obserwacja dynamiki dochodów pracowników, czyli zawodowo czynnych i zawodowo biernych osób utrzymujących się głównie z pracy wykonywanej na podstawie stosunku umownego, jest o tyle mniej złożona, że w związku z konsumpcyjnym na ogół charakterem działalności gospodarstw domowych pracowników, badania można zredukować do sporządzenia szeregu dynamiki realnych dochodów pieniężnych przypadających na głowę tej grupy ludności oraz do ustalenia dynamiki ważniejszych składników wspomnianych dochodów, a przede wszystkim płac realnych. Z uwagi na stosunkowo niewielkie rozmiary dochodów pozyskiwanych w naturze można w ogóle nie uwzględniać istnienia tych dochodów przy dokonywaniu badań dotyczących krótkich

okresów czasu. W okresach rocznych konieczne jest przyjęcie obok badania dynamiki płac, badanie dynamiki innych składników dochodów ludności, jak rent, emerytur, stypendiów itp, gdyż wzrost tych ostatnich składników z roku na rok jest znaczny.^{25/}

W badaniach spożycia na podstawie szeregów czasowych należy również zwrócić uwagę na szeregi charakteryzujące dynamikę relacji popytu i podaży na rynkach branżowych. Będą to szeregi czasowe zapasów towarowych i rotacji ważniejszych towarów oraz grup towarowych, szczególnie artykułów trwałego użytku, oraz szeregi cen detalicznych. Przy danym poziomie cen zmiany relacji popytu i podaży będą znajdować odzwierciedlenie w zmianach poziomu zapasów towarowych. Jednakże zmiany poziomu zapasów mogą także wynikać ze zmian w wielkości podaży, znajdujących uzasadnienie w zmianach popytu konsumpcyjnego, to znaczy mogą także mieć miejsce przy niezmiennych relacjach popytu i podaży.

Dla uzyskania obrazu dynamiki fizycznych rozmiarów sprzedaży i zakupu towarów oraz usług niezbędne jest opracowanie szeregów dynamicznych na podstawie danych o ilości sprzedaży /zakupu/ ważniejszych rodzajów towarów i usług oraz na podstawie danych o wartości sprzedaży /zakupu/ poszczególnych grup towarów i usług przeliczonej na ceny stałe.

Obliczenie wartości sprzedaży /zakupu/ w cenach stałych jest możliwe tylko w przypadku niewielkiego zróżnicowania asortymentu towarów i usług, a więc wówczas, gdy istnieje

25/W latach 1955-1958 osobowy fundusz płac brutto wzrósł o 45%, zaś renty prawie 2,5 krotnie./Rocznik.Statystyczny 1959r., str.347/.

szansa przeprowadzenia wyczerpującej ilościowej ewidencji obrotów. W przypadku niepełnej ewidencji ilościowej sprzedaży poszczególnych rodzajów towarów i usług zastosowanie indeksu fizycznych rozmiarów sprzedaży obliczonego metodą bezpośredniej wyceny ilości towarów w cenach porównywalnych nie jest możliwe. Przeliczanie obrotów na ceny stałe odbywa się wtedy metodą pośrednią, przy zastosowaniu indeksów cen.

1.1.1. Niektóre wyniki badania spożycia w województwie wrocławskim za lata 1955 - 1959.

Omówimy teraz niektóre wyniki badania spożycia w województwie wrocławskim za lata 1955-1959. Dane o masie towarowej, jaka w tych latach przeszła ze szczebla zbytu i hurtu lub bezpośrednio od producentów do detalu zostały zebrane na podstawie sprawozdań sprawozdawczości statystycznej z wykonania planu obrotu towarowego oraz ze zbytu niektórych wyrobów produkcji przemysłowej. Sprawozdawczość ta obejmuje kilkanaście różnych sprawozdań, z których najważniejszymi dla uzyskania interesujących danych były: Sprawozdanie o symbolu H-4 ze sprzedaży towarów przeznaczonych na zaopatrzenie rynku oraz sprawozdanie o symbolu H-zb-2, bezpośrednia sprzedaż wyrobów i stan zapasów towarowych w przedsiębiorstwach produkcyjnych. Dane o zatrudnieniu, dochodach i wydatkach ludności oraz dane demograficzne pochodzą z Wydziału Statystyki Wojewódzkiej Rady Narodowej oraz z Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego W.R.N. we Wrocławiu.

1. Obroty handlu detalicznego, uspołecznionego i prywatnego /bez obrotów zakładów gastronomicznych/ w latach 1955-1959.

Dane o obrotach handlu detalicznego w tym okresie przedstawia tablica nr 1.

Tablica 1.

Obroty handlu detalicznego /bez zakładów gastronomicznych/ w latach 1955-1959.

Wyszczególnienie	L a t a				
	1955	1956	1957	1958	1959
Obrót ogółem w mln złotych	6.335	7.392	8.997	9.492	10.646
% wzrostu Rok 1955=100%	100	116,7	142,0	149,8	168,0
Wskaźnik łańcuchowy	-	116,7	121,7	105,5	112,4

Dane tej tablicy wykazują znaczny wzrost obrotów; w celu wyeliminowania wpływu cen na wzrost obrotów należy obroty skorygować o wskaźnik cen. Po przyjęciu roku 1955 za podstawę i dokonaniu tej korekty otrzymamy

Tablica 2.

Obroty handlu detalicznego /bez zakładów gastronomicznych/ według cen roku 1955 za lata 1955-1959

/patrz strona następną/

Wyszczególnienie	L a t a				
	1955	1956	1957	1958	1959
Wskaźnik cen /krajowy/	100,0	98,8	105,8	108,6	109,8
Obrót wg. cen 1955r.	6.335	7.481	8.473	8.676	9.603
% wzrostu Rok 1955=100	100	118,0	133,7	136,9	151,6
Wskaźnik łańcuchowy	-	118,0	113,3	102,4	110,7

Zarówno w tablicy 1. jak i 2. ciekawym jest rok 1958, w którym wzrost obrotów jest bardzo mały. Uzasadnieniem tego faktu jest to, że lata 1956 i 1957 były latami szczególnego wzrostu zakupów, głównie drogich towarów, których znaczne ilości zostały wywiezione z kraju. W roku 1958 następuje pewna stagnacja zakupów, zmieniają się radykalnie popyt i obrót.

Interesującym jest również udział obrotów osiągniętych w latach 1955-1959 przez uspołecznione organizacje handlu detalicznego w poszczególnych powiatach województwa w całości obrotów województwa. Nie przytaczamy tutaj tej tablicy; wynika z niej jednak, że w miastach: Wałbrzych, Swidnica, Legnica, Jelenia Góra - następuje pewna stabilizacja obrotów, co przy wzroście obrotów w województwie powoduje spadek udziału tych obrotów w ogólnym obrocie województwa. Z drugiej strony można zaobserwować, że niektóre powiaty przemysłowo-rolnicze jak i rolnicze /Zgorzelec, Bystrzyca Kłodzka/ osiągają wzrost obrotów przy jednoczesnym wzroście udziału

żu procentowego w ogólnym obrocie województwa. Przyczyn tego zjawiska może być wiele. Często klienci nie znajdując na swoim terenie odpowiednich towarów, wyjeżdżają po zakup tych towarów do innych miejscowości. Z drugiej strony dobra praca terenowych organizacji handlowych, zabezpieczająca dużą podaż towarów, powoduje wysokie obroty.

W celu zbadania zakupów ludności wiejskiej przyjmuje się umownie badanie obrotów uzyskanych w placówkach handlowych Gminnych Spółdzielni "Samopomocy Chłopskiej". Przyjęcie takiego założenia nie jest w pełni uzasadnione, gdyż ludność chłopska dokonuje zakupów w sklepach miejskich i na odwrót, ludność nierolnicza kupuje w sklepach wiejskich. Biorąc pod uwagę fakt, że spółdzielnie "Samopomocy Chłopskiej" przejmowały w coraz to szerszym stopniu zaopatrzenie chłopów w towary i narzędzia w wyniku czego wzrastały obroty tego pionu handlu, możemy stwierdzić, że obroty te kształtowały się następująco:

Tablica 3.

Obroty w Gminnych Spółdzielniach "Samopomoc Chłopska"
w latach 1955-1959.

Wyszczególnienie	l a t a				
	1955	1956	1957	1958	1959
Obroty ogółem w mln zł	2.162	2.626	2.886	3.073	3.423
% wzrostu Rok 1955=100	100,0	121,4	133,5	142,1	158,3
Wskaźnik łańcuchowy	-	121,4	110,0	106,4	111,4

Dane tej tablicy wykazują dynamikę wzrostu obrotów zbliżoną do dynamiki obrotów handlu detalicznego w miastach i osied-
lachs.

2. Struktura obrotów.

Obroty w handlu dzieli się na dwie zasadnicze grupy:

- 1/ obrót artykułami żywnościowymi, do których zalicza się przetwory zbożowe, mięso i przetwory mięsne, tłuszcze, /zwierzęce i roślinne/, nabiał, cukier i wyroby cukiernicze ziemniaki, warzywa i owoce, inne artykuły jak herbata, kawa prawdziwa, kakao, przyprawy i używki;
- 2/ obrót artykułami nieżywnościowymi, do których wchodzi: artykuły włókiennicze, odzież, obuwie i wyroby skórzane, meble, artykuły gospodarstwa domowego-ceramiczne, metalowe, elektrotechniczne, artykuły chemiczne, kosmetyczne i farmaceutyczne, papier, przybory piśmienne i wydawnictwa, artykuły opałowe i oświetleniowe, papierosy.

Przyjmując taki podział, obrót w województwie kształtował się następująco:

Tablica 4.

Struktura obrotów handlu detalicznego
w latach 1955-1959, w procentach.

Artykuły	L a t a				
	1955	1956	1957	1958	1959
Żywnościowe	54,7	53,4	48,9	50,0	47,3
Nieżywnościowe	45,3	46,6	51,1	50,0	52,7

Widać wyraźny spadek z roku na rok /oprócz roku 1958/ obrotów w grupie artykułów żywnościowych przy równoczesnym wzroście obrotów w grupie artykułów nieżywnościowych. Zgodnie z prawem Engla wydatki na żywność maleją wraz ze wzrostem dochodów. Potwierdzają to wyniki badań budżetów rodzinnych. I tak np. w/g danych wyników badań budżetów rodzinnych za rok 1957 wydatki na żywność w gospodarstwach domowych pracowników zatrudnionych w przemyśle wynosiły / w złotych na 1 osobę/:

Tablica 5.

Wydatki na żywność w gospodarstwach domowych pracowników zatrudnionych w przemyśle w r. 1957.
/w zł na 1 osobę/na rok/ 26/

Wyszczególnienie	Grupy zamożności					
	do 4800zł	4.801 - 7.200	7.201 - 9.600	9.601 - 12.000	12.001 - 18.000	18.001 i więcej
	I	II	III	IV	V	VI
Żywność	2.705	3.552	4.225	5.074	6.118	8.094
Wydatki razem	4.280	6.169	8.329	10.720	14.202	23.315
% wydatków na żywność w całości wydatków	63,2	57,6	50,7	47,3	43,1	34,7

Spadek obrotów artykułami żywnościowymi może więc świadczyć o wzroście dochodów społeczeństwa. Dochody ludności województwa wrocławskiego w latach 1955-1959 przedstawiały się następująco:

Tablica 6.

Dochody nominalne ludności województwa wrocławskiego
w latach 1955 - 1959, w mln zł.

Wyszczególnienie	L a t a				
	1955	1956	1957	1958	1959
Dochody ogółem	8.525	9.950	12.173	13.205	14.557
Wskaźnik wzrostu 1955 = 100%	100	116,7	143,9	154,9	170,7

Porównując dane tablicy 1 z danymi tablicy 6 zauważymy szybszy wzrost dochodów ludności, aniżeli wzrost obrotów, co wydaje się potwierdzać hipotezę, że struktura wydatków ludności jest z roku na rok lepsza. Nie poruszamy tutaj zagadnienia, jak szybszy wzrost dochodów wpływa na działalność handlu, należy jednak podkreślić, że zbyt duża różnica pomiędzy dochodami ludności a obrotami w handlu może wywołać poważne zakłócenia w gospodarce narodowej.^{27/}

Ze strukturą obrotów w handlu, a więc pośrednio ze strukturą spożycia wiąże się sprawa udziału w tym spożyciu

27/Nie przedstawiamy tutaj wyników badań, jakie autor prowadzi w zakresie porównania wysokości dochodów ludności z wielkością obrotów w handlu dla poszczególnych powiatów województwa wrocławskiego. Na podstawie tych danych można jednak stwierdzić, że powiaty leżące blisko dużych miast, np. Wołów, Trzebnica, Strzelin, wykazują duże różnice pomiędzy dochodami ludności a obrotami w handlu w tych powiatach na niekorzyść obrotów, co świadczy o tym, że ludność tych powiatów kupuje wiele artykułów we Wrocławiu. Potwierdziły to odrębne badania zasięgu usług handlowych prowadzone przez Wojewódzką Pracownię Planów Regionalnych we Wrocławiu w rku 1962.

ludzi wg podziału na wiek. Dzieci uczestniczą w większym stopniu w spożyciu artykułów żywnościowych, niż nieżywnościowych. Tablica 7 podaje ludność województwa wrocławskiego oraz ilości zatrudnionych w poszczególnych latach.

Tablica 7.

Ludność i ilości zatrudnionych w województwie wrocławskim w latach 1955-1959.
/W gospodarce uspołecznionej i nieuspołecznionej/.

Wyszczególnienie	l a t a				
	1955	1956	1957	1958	1959
Ludność w tys.	1.986	2.028	2.123	2.130	2.197
Wskaźnik wzrostu r.1955 = 100%	100,0	102,1	106,9	107,2	110,6
Ilość zatrudnionych w tys.	658,6	687,5	693,3	690,3	694,0
Wskaźnik wzrostu r.1955 = 100%	100,0	104,4	105,3	104,8	105,4

Wskaźnik wzrostu ludności wyprzedza wskaźnik wzrostu zatrudnienia. Przyjmując wg danych roczników statystycznych, że na wzrost ludności decydujący wpływ miał przyrost naturalny należy stwierdzić, iż spożycie artykułów żywnościowych spadało wolniej właśnie wskutek wzrostu przyrostu naturalnego ludności.

3. Spożycie ważniejszych artykułów w województwie wrocławskim w latach 1956 - 1959.

Dane o wielkości spożycia niektórych artykułów w jednostkach naturalnych na 1 mieszkańca w województwie wrocławskim w latach 1956 - 1959 zostały obliczone na podstawie sprawozdawczości statystycznej z wykonania planu obrotu towarowego oraz ze zbytu niektórych wyrobów produkcji przemysłowej; przedstawione są w tablicy 8.

Spożycie mięsa i tłuszczów zwierzęcych maleje z roku na rok. Wynikało to z braku tego artykułu na rynku. Spożycie tłuszczów zwierzęcych spadło w roku 1957 w porównaniu z rokiem 1956, lecz wzrasta następnie w roku 1958, gdyż nastąpiła większa podaż tego dobra. W roku 1959 następuje znów spadek wywołany niedostateczną podażą. Spada również z roku na rok spożycie jaj.

Spożycie ryb i przetworów rybnych maleje do roku 1958. W roku 1959 następuje duży wzrost spożycia ryb.

Spożycie mąki pszennej spadło w roku 1957 w porównaniu z rokiem 1956, lecz następnie widać wzrost spożycia tego artykułu.

Tablica 8.

Spożycie ważniejszych artykułów w jednostkach naturalnych na 1 mieszkańca w województwie wrocławskim w latach 1956-1959.

Nazwa artykułu	l. a t a				
	1956	1957	1958	1959	
1. Artykuły żywnościowe					
Mięso i tłuszcze zwierzęce	kg	33,6	24,7	26,3	22,9
w tym tłuszcz zwierz.	kg	6,0	3,5	3,9	3,8
Jaja	szt	58,0	49,2	44,0	44,0
Ryby i przetwory	kg	4,7	3,3	2,6	4,0
Mąka pszenna	kg	8,0	7,6	7,8	8,2
Kasza	kg	4,2	4,1	4,9	5,0
Makaron	kg	2,5	2,3	1,5	1,7
Olej i tłuszcze roślin.	kg	0,5	0,5	0,5	0,6
Masło	kg	2,9	2,4	2,6	2,8
Sery twarde i top.	kg	0,6	0,4	0,5	0,6
Cukier	kg	18,9	20,0	20,5	22,5
2. Artykuły nieżywnościowe					
Tkaniny wełniane	m	1,5	1,6	1,4	1,5
" bawełniane	m	10,2	10,3	10,6	10,1
" jedwabne	m	2,2	2,2	1,8	2,6
Wyroby dziewiarskie	w zł.	98	124	136	146
Obuwie skórzane	par	1,0	1,0	1,1	1,2
Telwizory	szt/1000m	-	0,6	2	5,4
Pralki elektr.	szt/1000m	3	5	7	13
Rowery	szt/1000 m	12	18	22	30

Spożycie kasz rośnie, lecz równocześnie maleje spożycie makaronu. Spożycie olejów i tłuszczów roślinnych utrzymywało się do roku 1958 na stałym poziomie i wzrosło nieco w roku 1959. Spożycie masła spadło znacznie w roku 1957 w porównaniu z rokiem 1956. Uzasadnieniem tego jest wzrost ceny masła w roku 1957. Od roku 1958 następuje powolny wzrost spożycia masła. Te same uwagi odnoszą się do serów twardych i topionych.

Spożycie cukru rośnie nieznacznie do roku 1958, lecz już w roku 1959 następuje duży wzrost spożycia cukru.

W zakresie spożycia artykułów nieżywnościowych występują nieznaczne ^{wahania} w ciągu badanego okresu. Gwałtownie rośnie spożycie artykułów trwałego użytku takich, jak telewizory, pralki, rowery. Świadczy to o przesuwaniu się struktury zakupów na korzyść towarów nieżywnościowych i zjawisko to jest z punktu widzenia zarówno konsumenta jak i gospodarki narodowej zjawiskiem pozytywnym.

Omawiając spożycie wymienionych artykułów, obliczone na podstawie sprawozdawczości statystycznej z obrotu towarowego należy zwrócić uwagę na fakt, że dane dotyczące sprzedaży artykułów nieżywnościowych, a w ramach tej grupy takich artykułów, jak telewizory, aparaty radiowe, pralki, rowery, motocykle i inne - są bardziej ścisłe, niż dane odnoszące się do sprzedaży artykułów żywnościowych. W zakresie artykułów nieżywnościowych ludność nie posiada dodatkowych źródeł zaopatrzenia. Zaopatrzenie ludności w artykuły żywnościowe następuje również poprzez rynek niezorganizowa-

ny / bezpośredni zakup towarów żywnościowych u chłopów lub na targowiskach/. Obroty te nie są nigdzie rejestrowane i dlatego faktyczne spożycie artykułów żywnościowych jest wyższe od wykazanego w tablicy 8. Szacuje się, że w badanym okresie około 30% zakupów artykułów żywnościowych dokonywanych było na rynku niezorganizowanym.

Dla dokładniejszego zanalizowania spożycia w województwie przedstawiono strukturę wydatków na spożycie. Przez strukturę wydatków na spożycie będziemy rozumieć udział poszczególnych grup wydatków pieniężnych związanych z nabyciem towarów i usług w całości wydatków przeznaczonych na spożycie. Nie ujmujemy tutaj takich wydatków, jak wydatki na komorne, opał, światło, kulturę i oświatę, ochronę zdrowia, komunikację i łączność, które stanowią łącznie około 20-30% wydatków ogółem.^{28/}

Tablica 9.

Struktura wydatków na spożycie w województwie wrocławskim w latach 1956-1959.

Wyszczególnienie	L a t a			
	1956	1957	1958	1959
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
Żywność	65,7	64,3	62,1	60,0
Odzież	24,7	24,9	25,2	25,9
Obuwie	6,5	7,3	7,5	7,9
Meble, artykuły gosp. domowego, motocykle, telewizory	2,1	2,4	4,1	5,0
Higiena	1,0	1,0	1,1	1,1

28/ Według Biuletynu Statystyki Warunków Bytu Nr 2 GUS-u /Przeciętne rozchody w odsetkach na osobę w gospodarstwach domowych pracowników/.

Struktura wydatków ludności wykazuje spadek wydatków na zakup żywności przy równoczesnym wzroście wydatków na zakup artykułów nieżywnościowych, a w ramach tych ostatnich wyraźny wzrost wydatków na zakup artykułów trwałego użytku.

1.1.2. Sprawozdawczość statystyczna jako źródło danych do obliczania wielkości spożycia.^{29/} Elastyczność cenowa.

Sprawozdawczość statystyczną, która może być wykorzystana do obliczenia wielkości spożycia poszczególnych towarów dzielimy na:

- I sprawozdawczość z wykonania planu obrotu towarowego - na formularzach oznaczonych symbolami od H - 1/2 do H-8,
- II sprawozdawczość z wykonania planu w zakładach gastronomicznych - na formularzach oznaczonych symbolami od H-ż-1 do H-ż-3,
- III sprawozdawczość ze zbytu niektórych wyrobów produkcji przemysłowej na formularzach oznaczonych symbolem H-zb.

Sprawozdawczość sporządzana jest przez przedsiębiorstwa handlowe /państwowe i spółdzielcze/, zakłady gastronomiczne oraz zakłady zbiorowego żywienia oraz przez te przedsiębiorstwa produkcyjne, które dokonują bezpośredniej sprzedaży na zaopatrzenie rynku albo prowadzą sklepy /kioski/ fabryczne. Sprawozdania te sporządzane są kwartalnie /nie-

- - - - -

29/Według stanu na 1964 rok.

które miesięcznie/ i przesyłane do jednostek nadrzędnych, Wojewódzkich /Miejskich/ Urzędów Statystycznych, Wydziałów Handlu /wojewódzkich lub miejskich/ oraz, zależnie od szczebla sporządzającego sprawozdanie - do Głównego Urzędu Statystycznego, Ministerstwa Handlu Wewnętrznego, Komisji Planowania - Zespół Obrotu Towarowego i Bilansów Materiałowych. Niektóre sprawozdania przesyłane są również do właściwych terytorialnie oddziałów wojewódzkich Narodowego Banku Polskiego.

Sprawozdaniem źródłowym dla uzyskania danych służących do obliczenia wielkości spożycia na szczeblu województwa są:

- 1/ sprawozdanie ze sprzedaży towarów przeznaczonych na zaopatrzenie rynku /załącznik nr 1/ $\bar{\bar{}}$ o symbolu H-4, - sporządzane miesięcznie. Sprawozdanie to wypełniają wszystkie te organizacje handlowe szczebla zbytu i hurtu, które dokonują sprzedaży towarów uspołecznionym przedsiębiorstwom handlu detalicznego i zakładom gastronomicznym, prywatnym przedsiębiorstwom handlowym i zakładom gastronomicznym, prywatnemu przemysłowi i rzemiosłu oraz konsumentom indywidualnym. Formularz H-4 obok sprzedaży na zaopatrzenie rynku obejmuje dane dotyczące sprzedaży towarów żywnościowych konsumentom zbiorowym, sprzedaży do przetwórstwa planowanego terenowo oraz zapasów /kol.7,8,9/.

Sprawozdanie to sporządza się w/g listy towarowej /załącznik nr 1a/, /grupy towarowe oznaczone gwiazdką/. Dane w sprawozdaniu dotyczące wartości podawane są w cenach detalicznych;

- 2/ sprawozdanie z zakupu i zapasów szczebla detalicznego /załącznik nr 2/- symbol H-7-, sporządzane kwartalnie. Sprawozdanie to sporządzają wszystkie przedsiębiorstwa, które rozprawadzają towary wymienione w formularzu sprawozdawczym. W sprawozdaniu wykazane są pełne zakupy towarów oraz zapasy znajdujące się w kioskach, straganiach, w magazynach rozdzielczych, w składach towarów masowych, w pomocniczych punktach sprzedaży,
- 3/ sprawozdanie z zakupu w zakładach gastronomicznych /załącznik nr 3/ - o symbolu H-ż-3, - sporządzane kwartalnie na podstawie danych wynikających z ewidencji ilościowo-wartościowej prowadzonej przez przedsiębiorstwa. Wartość podawana jest w cenach detalicznych. Dla artykułów, dla których nie ma ustalonych cen detalicznych podaje się wartość w cenach kalkulacyjnych,
- 4/ bezpośrednia sprzedaż wyrobów i stan zapasów towarowych w przedsiębiorstwach produkcyjnych /załącznik nr 4/ sprawozdanie o symbolu H-zb-2, sporządzane kwartalnie. Sprawozdanie to sporządzają wszystkie przedsiębiorstwa, które dokonują

sprzedaży na zaopatrzenie rynku /bez pośrednictwa aparatu hurtowego/, według nomenklatury towarowej podanej w instrukcji GUS nr 77, w wyrażeniu ilościowym. Dane w wyrażeniu wartościowym podaje się w cenach detalicznych;

- 5/ sprawozdanie z przychodu i zapasów w sklepach i kioskach fabrycznych / załącznik nr 5 / o symbolu H-zb-4 - sporządzane kwartalnie przez przedsiębiorstwa posiadające punkty sprzedaży detalicznej, rozprowadzające towary wymienione w formularzu sprawozdawczym.

Na podstawie powyższych sprawozdań sporządza się w Wojewódzkich Urzędach Statystycznych następujące sprawozdania zbiorcze:

1. - Sprawozdanie z obrotów szczebla detalu według grup towarowych w kwartale ... 196...r. - na wzorze 5-H - załącznik nr 6.
2. - Sprawozdanie z zakupu w zakładach gastronomicznych organizacji handlowych w ... kwartale 196...r. - na wzorze 2-ż. - załącznik nr 7.
3. - Dostawy towarów na zaopatrzenie ludności w ... kwartale 196...r. - na wzorze 6-H. - załącznik nr 8.

Sprawozdanie 5-H sporządza się dla poszczególnych grup towarowych, wymienionych w sprawozdaniu. Podaje się w nim ilościowo i wartościowo:

- a/ zapas początkowy,
- b/ zakup,
- c/ sprzedaż,
- d/ zapas końcowy,
- e/ przeciętną cenę sprzedaży,
- f/ " " zapasu końcowego.

Sprawozdanie to sporządza się na podstawie sprawozdań: H-7 - sprawozdanie z zakupu i zapasów szczebla detalu oraz H-zb-4, przychód i zapasy w sklepach i kioskach fabrycznych.

Sprawozdanie 2-ż obejmuje zakupione ilości, wartości i przeciętne ceny dla poszczególnych grup towarowych, wymienionych w sprawozdaniu. Sporządza się je na podstawie sprawozdania H-ż-3, sprawozdanie z zakupu w zakładach gastronomicznych.

Sprawozdanie H-6 sporządza się dla poszczególnych grup towarowych wymienionych w tym sprawozdaniu. Podaje się w nim ilościowo sprzedaż na zaopatrzenie rynku ogółem oraz w rozbiciu na przedsiębiorstwa handlu uspołecznionego oraz Centralę Rolniczo-Spółdzielczą /CRS/ jak również sprzedaż przez zakłady produkcyjne. Podstawą do sporządzania sprawozdania 6-H są wzory H-4, sprawozdanie ze sprzedaży towarów przeznaczonych na zaopatrzenie rynku oraz H-zb-2, bezpośred-

nia sprzedaż wyrobów i stan zapasów towarowych w przedsiębiorstwach produkcyjnych.

Dane sprawozdawczości 5-H, 2-ż i 6-H ujmują wielkości spożycia ogółem danego artykułu /lub grupy artykułów/ w danym okresie czasu /kwartale lub roku/ przy założeniu, że to, co zostało sprzedane przez detal traktujemy jako spożycie, czyli że fazę sprzedaży traktujemy jako spożycie. Przyjęcie takiego założenia będzie usprawiedliwione, jeżeli interesować nas będzie spożycie dóbr trwałego użytku lub takich artykułów spożywczych, których nie produkuje się w naszych gospodarstwach rolnych /np. ryż, herbata, cukier, kawa, kakao i.i./. Nie będzie wtedy wchodzić w grę samozaopatrzenie, które dopiero razem z zakupem daje spożycie danego artykułu.

Sprawozdanie 5-H podaje sprzedaż ilościową /kol.7/ oraz wartościową /kol.8/ jak również przeciętną cenę sprzedaży /kol.9/ dokonaną przez detal; sprawozdanie 2-ż ujmuje ilość /kol.3/ i wartość /kol.4/ artykułów /lub grup artykułów/ z zakupu w zakładach gastronomicznych oraz sprawozdanie 6-H podaje ilość artykułów dostarczonych na zaopatrzenie ludności bezpośrednio przez zakłady produkcyjne /sklepy fabryczne, kioski itp./ /kol.6/. Jeżeli chcemy obliczyć spożycie danego artykułu ogółem ilościowo, musimy dodać odpowiednie dane z kolumn poszczególnych sprawozdań. I tak np. dla mąki pszennej dodamy ilość w tonach z kol.7 sprawozdania 5-H, ilość w tonach z kol.3 sprawozdania 2-ż oraz ewentualnie ilość w tonach z kol.6 sprawozdania 6-H.

Dla artykułów przemysłowych będziemy sumować tylko dane z odpowiednich kolumn sprawozdań 5-H i 6-H, względnie, jeżeli dla danego artykułu brak danych w sprawozdaniu 6-H, otrzymamy spożycie ogółem ze sprawozdania 5-H.

Chcąc obliczyć spożycie na głowę należy wielkość spożycia ogółem w danym okresie czasu na danym terytorium /np. w województwie/ podzielić przez ludność zamieszkałą na danym terytorium.

Dane omówionej sprawozdawczości statystycznej zebrane dla szeregu lat stanowią szeregi czasowe, które można wykorzystać do szacowania współczynnika elastyczności cenowej. Przez elastyczność cenową popytu /spożycia/ będziemy rozumieć stosunek względnej zmiany popytu /spożycia/ do względnej zmiany ceny, czyli

$$e_p = \frac{\Delta D_i}{D_i} : \frac{\Delta P_i}{P_i} = \frac{\Delta D_i}{\Delta P_i} \cdot \frac{P_i}{D_i} .$$

Elastyczność popytu /spożycia/ ze względu na cenę określa w przybliżeniu, o ile procent, zmieni się popyt /spożycie/ na dane dobro, gdy jego cena wzrośnie o 1%.

W literaturze ekonometrycznej znane są różne metody obliczania współczynników elastyczności cenowej, np. metoda Leontiefa, metoda pierwszych różnic logarytmów, zastosowana w Polsce przez Z.Pawłowskiego^{30/}, metoda wskaźnika

- - - - -

30/Z.Pawłowski-Elastyczność popytu na masło i roślinne tłuszcze jadalne w Polsce w latach 1950-1957."Przegląd Statystyczny", 1959, z.1, str.3-27.

łańcuchowego stworzona przez Moore'a-Schultza^{31/}, i in.

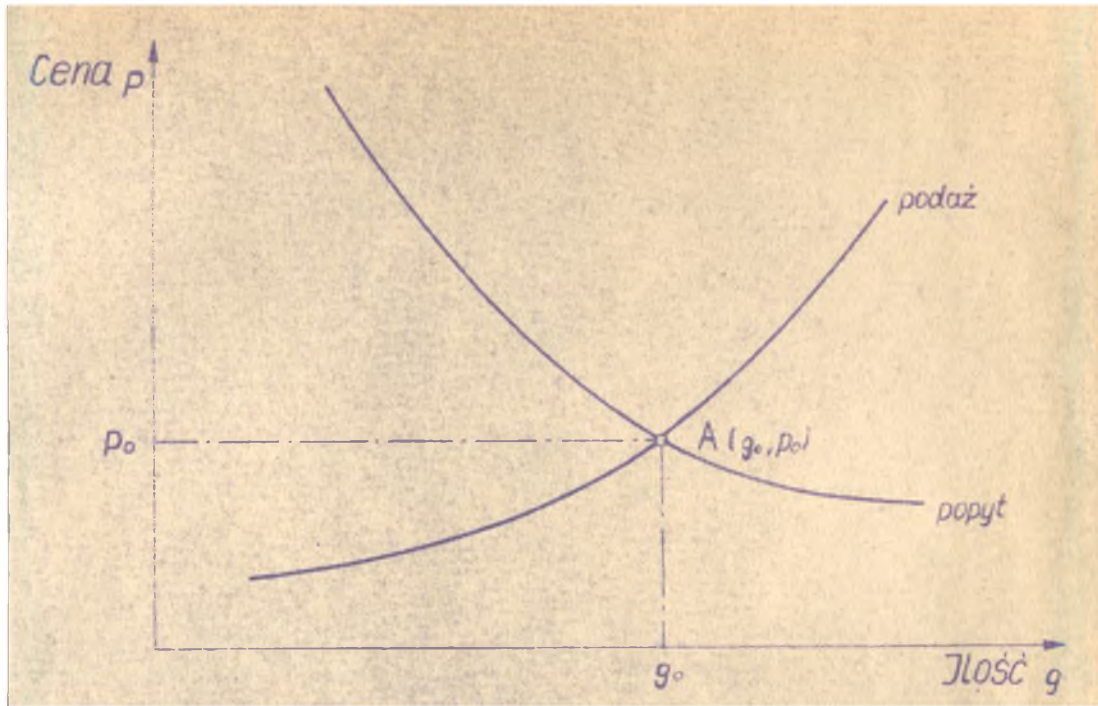
Przedstawimy pokrótce metodę Leontiefa, który badał dobra pochodzenia rolniczego i przemysłowego na podstawie danych statystycznych o ilościach i cenach. Metoda Leontiefa opiera się na następujących założeniach:

1. Każdemu zdarzeniu rynkowemu /aktualnej kombinacji cen - ilości dobra/ odpowiada punkt przecięcia teoretycznej krzywej popytu z teoretyczną krzywą podaży /Punkt A na rys.2/. Każda krzywa popytu i podaży może być rozpatrywana jako wynik przesunięcia równoległego /przesunięcia poziomego/ średniej krzywej popytu względnie podaży. Oznacza to, że należy określić nie tylko elastyczność podaży i popytu, lecz także rozmiar przesunięć krzywych w czasie.
2. Dla każdego punktu tych krzywych elastyczność jest w przybliżeniu stała /linie proste w skali podwójnie logarytmicznej/.
3. Przesunięcia krzywych popytu i podaży są od siebie niezależne. Poszczególne krzywa popytu ma jednakowe szanse przeciąć się ze wszystkimi możliwymi krzywymi podaży i spowodować w ten sposób określone kombinacje cen-ilości. Przy dużej liczbie przypadków krzyżuje się każda krzywa popytu ze wszystkimi możliwymi krzywymi podaży i odwrotnie. To założenie można interpretować geometrycznie tak, że

31/ Opis tej metody zawiera artykuł A.Wosia:W sprawie badań nad elastycznością popytu na produkty rolne,"Zagadnienia Ekonomiki Rolnej",1959,z.2,str.63-76.

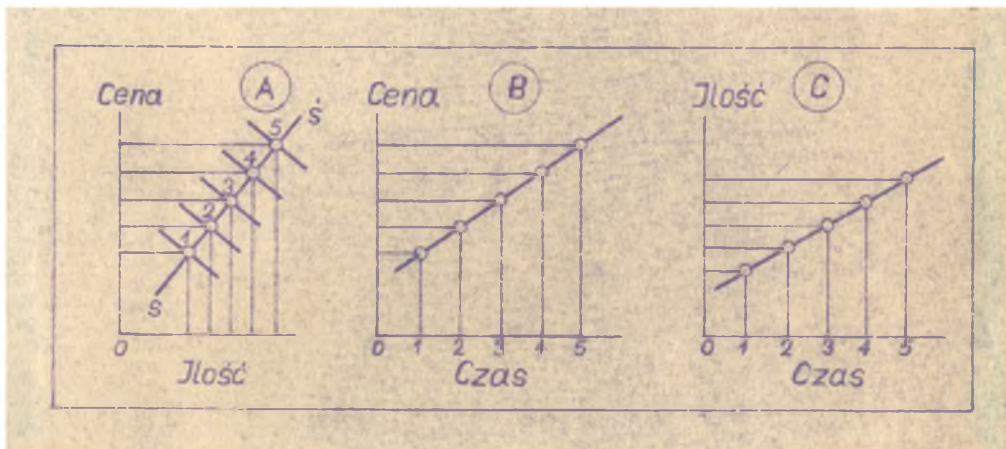
Popyt i podaż.

Rysunek 2.

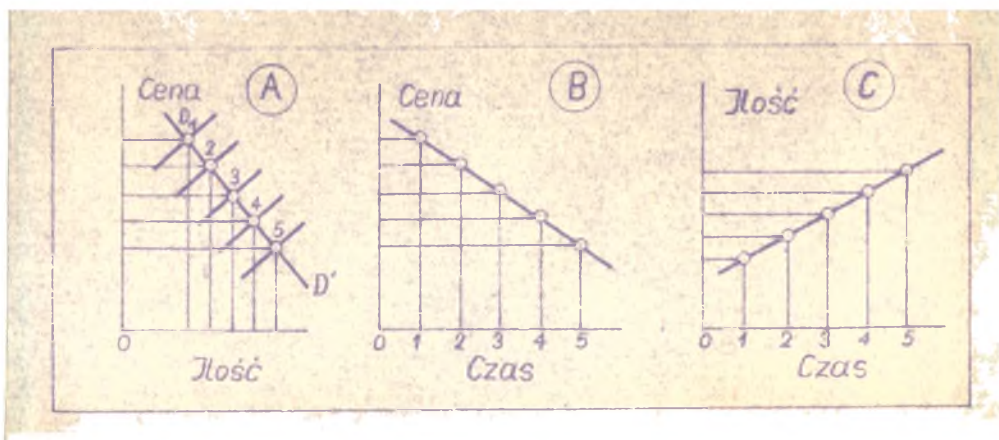
Przy spadku cen popyt rośnie. Podaż rośnie przy wzroście cen.

Krzywa podaży i rodzina krzywych popytu. Rysunek 3.

Rys. 3A przedstawia ustaloną teoretyczną krzywą podaży i krzywe popytu, które przesuwają się w prawo dla ustalonych elastyczności. Rys. 3B i 3C otrzymujemy z rys. 3A przyjmując równe przedziały czasowe, np. rok.

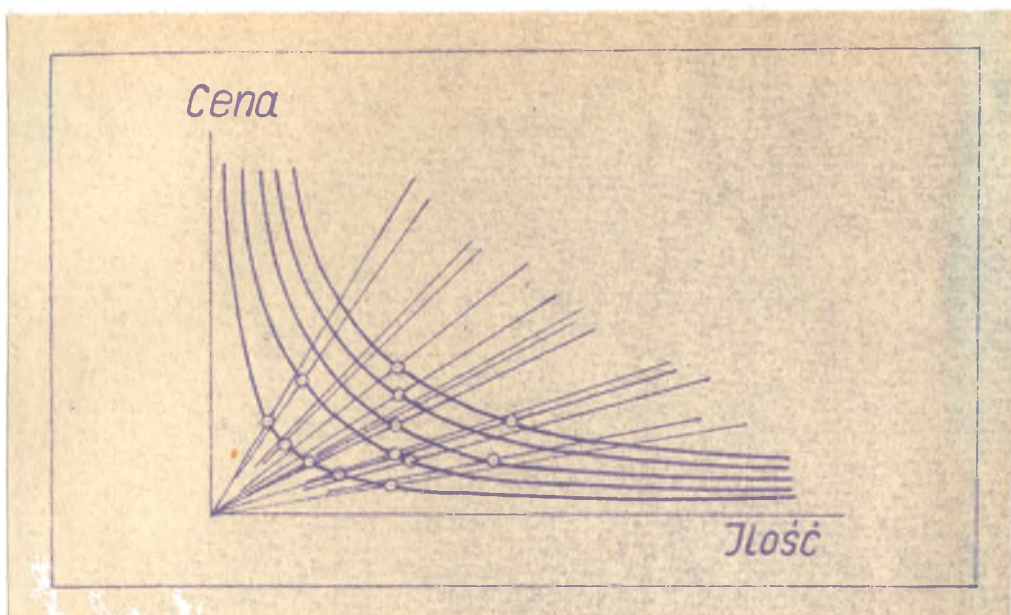
Krzywa popytu i rodzina krzywych podaży. Rysunek 4.

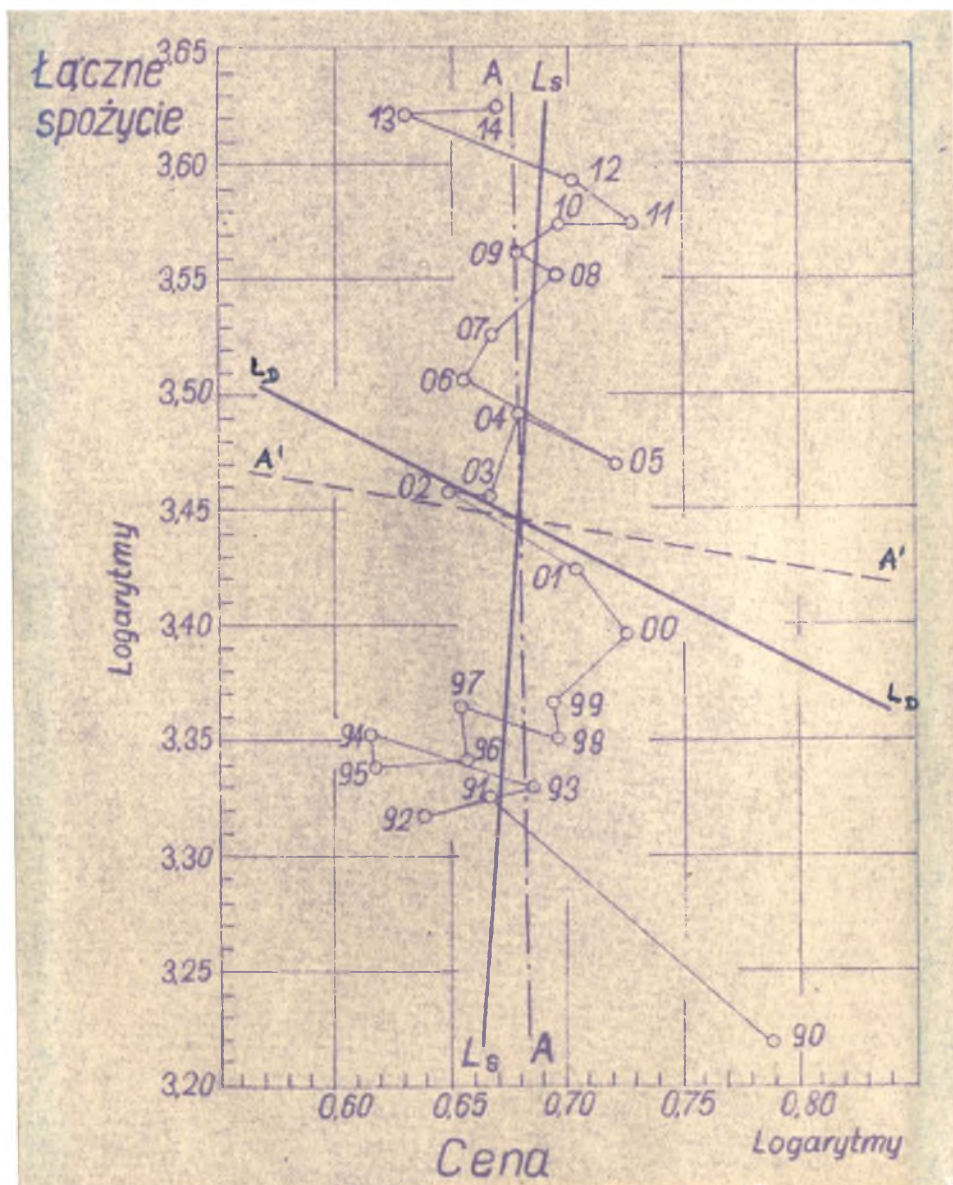
Uwagi do rys. 4.

Rys. 4A przedstawia ustaloną teoretyczną krzywą popytu i krzywe podaży, które przesuwają się w prawo. Rys. 4B i 4C otrzymujemy z rys. 4A przyjmując równe przedziały czasowe, np. rok.

Rodziny krzywych popytu i podaży. Rysunek 5.

Krzywe popytu $L_D L_D$ i podaży $L_S L_S$ Leontief'a Rysunek 6. otrzymane ze spożycia cukru i cen w St. Zjedn. dla lat 1890-1914, w porównaniu z dwiema liniami regresji $A'A'$ i AA . 31a/

31a/Zródło: Schultz H., The theory and measurement of demand. The Univ. of Chicago Press, Chicago 1938.

należy mierzyć przesunięcia krzywej podaży równoległe do krzywej popytu i odwrotnie. Metoda statystyczna jest bardzo prosta i polega na dostosowaniu dwóch prostych do rozrzutu logarytmów obserwacji. Ponieważ przesunięcie teoretycznych krzywych przyjęto jako niezależne od siebie i należy je mierzyć równoległe względem siebie, wynika stąd, że dopiero wówczas, gdy dana jest jedna krzywa, można z niej wyprowadzić drugą. Można by jednak do tego rozrzutu przystosować nieskończoną ilość krzywych, które spełniałyby ten warunek. Aby dojść do jednego wyniku, Leontief porządkuje obserwacje chronologicznie, dzieli je na dwie części, dopasowuje do każdej z obu części parę prostych i wysuwa warunek, że oba rozrzuty muszą posiadać wspólną parę krzywych, z których jedna stanowi krzywą popytu, druga - krzywą podaży. Są to średnie krzywe popytu i podaży. Odległość punktów /obserwacji/ w każdym roku od średniej krzywej popytu, mierzona równoległe w stosunku do krzywej podaży /i odwrotnie/, jest u Leontiefa miarą corocznych zmian położenia krzywych popytu /i podaży/ w stosunku do ich średniego położenia.

Punktem wyjścia do obliczenia współczynników elastyczności cenowej są uporządkowane szeregi czasowe ilości i cen /kol.7. i 9. sprawozdania 5-H oraz kol.3 i 6 sprawozdania 2-ż/. Jeśli zakłada się stałą elastyczność, wówczas należy oprzeć rachunki na logarytmach ilości i cen.

Logarytmy ilości x oznaczymy przez $x_1, x_2, \dots, x_m, x_{m+1}, \dots, x_n$, logarytmy cen p oznaczymy przez $p_1, p_2, \dots, p_m, p_{m+1}, \dots, p_n$; x_1 i p_1, x_2 i p_2, \dots, x_n i p_n stanowią odpowiednie kombinacje cen-ilości. Z nich należy wyprowadzić trzy dalsze szeregi.

Szereg kwadratów ilości jest następujący:

$$x_1^2, x_2^2, \dots, x_m^2, x_{m+1}^2, \dots, x_n^2,$$

odpowiedni szereg kwadratów cen

$$p_1^2, p_2^2, \dots, p_m^2, p_{m+1}^2, \dots, p_n^2,$$

i szereg iloczynów odpowiednich cen i ilości

$$x_1 p_1, x_2 p_2, \dots, x_n p_n.$$

Zgodnie z założeniami dzielimy cały okres na dwie części i obliczamy sumy poszczególnych wielkości:

$$\sum_1^m x = x_1 + x_2 + \dots + x_m, \quad \sum_{m+1}^n x = x_{m+1} + x_{m+2} + \dots + x_n,$$

$$\sum_1^m p = p_1 + p_2 + \dots + p_m, \quad \sum_{m+1}^n p = p_{m+1} + p_{m+2} + \dots + p_n,$$

$$\sum_1^m x^2 = x_1^2 + x_2^2 + \dots + x_m^2, \quad \sum_{m+1}^n x^2 = x_{m+1}^2 + x_{m+2}^2 + \dots + x_n^2,$$

$$\sum_1^m p^2 = p_1^2 + p_2^2 + \dots + p_m^2, \quad \sum_{n+1}^n p^2 = p_{m+1}^2 + p_{m+2}^2 + \dots + p_n^2,$$

$$\sum_1^m xp = x_1 p_1 + x_2 p_2 + \dots + x_m p_m, \quad \sum_{m+1}^n xp = x_{m+1} p_{m+1} + x_{m+2} p_{m+2} + \dots + x_n p_n.$$

Dla uproszczenia należy przesunąć układ współrzędnych tak, aby punkt ciężkości^{32/} każdej z dwóch grup cema-ilość leżał w punkcie zerowym układu:

$$X_1 = \sum_1^m x^2 - \frac{1}{m} \left(\sum_1^m x \right)^2, \quad X_2 = \sum_{m+1}^n x^2 - \frac{1}{n-m} \left(\sum_{m+1}^n x \right)^2,$$

$$P_1 = \sum_1^m p^2 - \frac{1}{m} \left(\sum_1^m p \right)^2, \quad P_2 = \sum_{m+1}^n p^2 - \frac{1}{n-m} \left(\sum_{m+1}^n p \right)^2,$$

$$Z_1 = \sum_1^m xp - \frac{1}{m} \sum_1^m x \sum_1^m p, \quad Z_2 = \sum_{m+1}^n xp - \frac{1}{n-m} \sum_{m+1}^n x \sum_{m+1}^n p;$$

$$a = X_1 P_1 - Z_1^2, \quad b = X_1 P_2 - X_2 P_1 - 2Z_1 Z_2, \quad c = Z_2 P_2 - Z_2^2.$$

Z równania kwadratowego

$$\lambda^2 - b\lambda + ac = 0$$

obliczamy

$$\lambda e_1 = \frac{b + \sqrt{b^2 - 4ac}}{2}, \quad \lambda_2 = \frac{b - \sqrt{b^2 - 4ac}}{2}.$$

Elastyczność popytu i podaży e_1 i e_2 są następujące:

32/ Suma odległości wszystkich punktów od punktu ciężkości zgodnie z ich kierunkiem ze znakiem "+" lub "-" równa jest zero. Punkt ciężkości grupy punktów jest wyznaczony w ten sposób, że suma kwadratów odchyleń od niego wszystkich punktów pozostałych jest mniejsza niż od każdego innego.

$$e_1 = \frac{\lambda_1 Z_1 - a Z_2}{\lambda_1 P_1 - a P_2} = \frac{\lambda_1 X_1 - a X_2}{\lambda_1 Z_1 - a Z_2},$$
$$e_2 = \frac{\lambda_2 Z_1 - a Z_2}{\lambda_2 P_1 - a P_2} = \frac{\lambda_2 X_1 - a X_2}{\lambda_2 Z_1 - a Z_2}.$$

1.2. Bilanse spożycia.

Zależności ekonomiczne występują w postaci związków, których ustalenie i przedstawienie jest czasem bardzo trudne. Spożycie pewnego artykułu w danym okresie czasu jest zależne od tego, ile tego artykułu w danym okresie wytworzono, ile pozostało z okresu poprzedniego, ile wprowadzono z zagranicy itd. Dla ustalenia tych związków stosuje się formę bilansową, jako formę prezentacji danych uzyskanych w toku badania rynku.

Dane o spożyciu niektórych artykułów konsumpcyjnych, publikowane w Rocznikach Statystycznych GUS-u, obliczane są głównie na podstawie metody bilansowej.

Liczby dotyczące spożycia niektórych artykułów konsumpcyjnych zamieszczone w tablicy 10 zostały obliczone, - o ile nie zaznaczono inaczej - stosownie do formularzy: produkcja plus import minus eksport, z uwzględnieniem ruchu zapasów w uspołecznionych przedsiębiorstwach produkcyjnych i hurtowych /przy obliczaniu spożycia: ryb, wina, skór, obuwia i papieru uwzględniono ruch zapasów, poczynając od 1958r./.. Dane dla okresu przedwojennego - bez uwzględnienia

ruchu zapasów.

W zakresie artykułów produkcji rolnej obliczeń dokonano w sposób następujący:

Zboża w przeliczeniu na przetwory - produkcja ogólna czterech zbóż w latach gospodarczych pomniejszona o rozchody /zużycie na siew, spasanie, cele przemysłowe poza przemiałem, straty u producentów, przy przemiale i obrocie zbożem oraz eksport zbóż /, powiększona o import zbóż, z uwzględnieniem ruchu zapasów ziarna w jednostkach gospodarki uspołecznionej - w przeliczeniu na mąki i kasze, według odpowiednich procentów przemiału, plus import, minus eksport przetworów zbożowych.

Ziemniaki - produkcja ogólna ziemniaków w latach gospodarczych pomniejszona o rozchody: zużycie na sadzenie, spasanie, cele przemysłowe /gorzelnie, krochmalnie/, straty w obrocie i u producentów oraz eksport ziemniaków, z uwzględnieniem ruchu zapasów w jednostkach gospodarki uspołecznionej.

Mięso i tłuszcze zwierzęce - produkcja ogólna żywca w przeliczeniu na mięso powiększona o import mięsa i tłuszczów, pomniejszona o eksport żywca /w przeliczeniu na mięso/, mięsa i przetworów mięsnych oraz tłuszczów, z uwzględnieniem ruchu zapasów w jednostkach gospodarki uspołecznionej.

Mleko i przetwory w przeliczeniu na mleko - produkcja ogólna mleka pomniejszona o rozchody: na spasa-

Spożycie niektórych artykułów konsumpcyjnych na 1 mieszkańca.^{33/}

Artykuły	Jednostka miary	1933-1937 ^a	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Zboża ^b w przeliczeniu na przetwory	kg	136,8 ^c	163,3	165,8	160,4	160,5	163,3	166,0	170,7	151,3	154,4	141,6	144,3	145,3
Ryż	kg	2,1	2,2
Ziemniaki ^b	kg	229,0	235,0	234,0	231,6	226,0	222,7
Mięso i tłuszcze zwierzęce ^d	kg	19,6	32,3	42,7	42,5	37,9	40,7	41,9	43,8	47,8	51,1	52,7	51,3	49,9
w tym tłuszcze wieprzowe	kg	.	4,3	6,2	5,8	5,2	5,5	5,7	6,1	6,8	7,2	7,4	7,2	7,4
Mleko i przetwory w przeliczeniu na mleko	l	261,3 ^c	278,7	292,5	318,8	313,4	310,9	322,6	331,9	340,2	347,2	359,5	360,0	351,9
w tym masło	kg	.	2,7	3,3	3,9	4,0	4,0	4,6	4,8	5,0	5,1	5,0	5,0	4,7
jaja	szt.	.	116	116	127	130	125	135	137	127	133	134	141	143
Ryby morskie	kg	2,3 ^c	2,1	2,0	2,8	3,5	3,3	3,8	4,3	4,7	4,9	4,9	6,1	6,4
w tym śledzie	kg	2,1 ^c	1,8	1,3	1,3	1,1	1,6	1,8	2,2	2,6	2,5	2,8	3,8	3,8
Tłuszcze roślinne	kg	.	1,3	1,7	1,7	1,9	1,8	1,8	1,9	1,9	1,8	2,2	2,8	3,5
Cukier	kg	9,6	19,3	21,0	24,9	22,4	19,9	22,4	24,9	25,2	26,5	28,5	29,6	27,9
Drożdże prasowane	kg	0,2	0,4	0,4	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Piwo	l	3,4	10,4	13,9	15,0	16,4	19,0	19,6	18,9	18,7	20,1	21,3	22,6	22,8
Spirytus, wódki czyste i gatunkowe ^e	l	0,9	1,9	2,3	2,2	2,2	2,1	2,3	2,3	2,4	2,8	2,6	2,5	2,4
Wino	l	.	0,6	0,9	1,2	1,5	1,7	2,2	2,5	2,9	3,6	4,0	4,8	4,5
Papierosy	szt.	672 ^g	893	1.063	1.120	1.169	1.204	1.278	1.378	1.471	1.511	1.552	1.566	1539
Tkaniny:														
bawełniane i bawełnianopodobne	m	9,5	13,3	14,4	16,1	15,7	15,1	16,0	16,5	17,8	19,2	19,6	19,6	17,9
wełniane i wełnopodobne	m	1,0	1,8	2,1	2,2	2,3	2,3	2,3	2,2	2,5	2,7	2,6	2,4	2,2
jedwabne	m	0,5	1,8	1,9	2,4	2,6	2,2	2,5	2,8	2,9	3,1	3,3	3,5	3,2
Skóry twarde podeszwowe	kg	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6
Obuwie ^h z wierzchami skórzaymi	para	.	0,5	0,6	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	1,2	1,2	1,3	1,3
Papier	kg	5,7	9,8	11,1	11,8	11,6	10,9	11,9	12,9	13,7	13,6	14,2	15,5	16,0
w tym gazetowy	kg	0,9	2,1	2,4	2,4	2,4	1,9	1,9	1,8	2,2	1,7	1,8	1,9	1,9
Mydło ⁱ	kg	1,4	1,7	1,9	2,3	1,9	1,8	1,9	2,1	2,3	2,2	2,3	2,6	2,6
Proszki do prania ^k	kg	.	1,3	2,0	3,0	2,1	1,9	2,5	3,2	3,5	4,1	5,3	5,6	5,9

33/ Źródło: Rocznik Statystyczny 1961, GUS 1961 Warszawa, str. 388-389.

a Przeciętne roczne. b Dane dotyczą lat gospodarczych, tzn. obejmują okres od 1 VII danego roku kalendarzowego do 30 VI roku następnego. c 1938r. d Dane - z wyjątkiem okresu przedwojennego - są wyższe od poprzednio publikowanych, ponieważ obejmują dodatkowo mięso końskie, drobiowe, królicze, kozie, dziczyznę i podroby. e W przeliczeniu na spirytus 100. f Łącznie z miodem pitnym. g Wyroby tytoniowe w przeliczeniu na papierosy. h Bez

produkcji rzemiosła prywatnego. i Wszystkie rodzaje mydła, w przeliczeniu na mydło o zawartości 62% kwasów tłuszczowych;
dla lat przedwojennych - mydło bez przeliczenia. * W przeliczeniu na proszek o zawartości 12% mydła.

nie, straty oraz eksport przetworów mlecznych /w przeliczeniu na mleko/, powiększona o import przetworów mlecznych /w przeliczeniu na mleko/, z uwzględnieniem ruchu zapasów /w przeliczeniu na mleko/ w jednostkach gospodarki uspołecznionej.

Masło - produkcja ogólna /przemysłowa i wiejska/ pomniejszona o eksport, powiększona o import, z uwzględnieniem ruchu zapasów w jednostkach gospodarki uspołecznionej.

Jaja - produkcja ogólna pomniejszona o rozchody: eksport jaj i przetworów z jaj /proszek, masa jajowa/ w przeliczeniu na jaj, straty i rozchód na wylęg, z uwzględnieniem ruchu zapasów w jednostkach gospodarki uspołecznionej.^{33/}

Główny Urząd Statystyczny sporządza bilanse towarowe na podstawie sprawozdawczości statystycznej otrzymywanej ze Zjednoczeń przemysłowych, Central Handlu Hurtowego i Zbytu. Bilanse te sporządza się kwartalnie. Za spożycie uważa się to wszystko, co zostało sprzedane w Kraju do przedsiębiorstw handlu detalicznego i bezpośrednio konsumentom. Wzór takiego bilansu przedstawia załącznik nr 9.

Bilanse produktów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego sporządzane są również kwartalnie. Rozróżnia się tu bilanse szczebla wytwórczego i bilanse szczebla

- - - - -

33/ Rocznik Statystyczny 1961. GUS, Warszawa 1961r., str. 388.

zbiorczego. Bilans szczebla zbiorczego mówi, ile danego produktu idzie na reprodukcję, ile na zapasy, ile do przemysłu przetwórczego, ile na spożycie bezpośrednio dla ludności. Ilości produktów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego dokupywane przez ludność rolniczą szacuje się na podstawie obrotów Centrali Rolniczo-Spółdzielczej. Bilans zbiorczy ziemniaków przedstawia załącznik Nr 10.

Bilans szczebla wytwórczego żywca i mięsa ujmuje stan pogłowia w czerwcu /wyniki spisu rolnego/, wyszczególniając produkcję żywca w tysiącach sztuk oraz w tysiącach ton. Rozchód żywca obejmuje samozaopatrzenie przez ludność rolniczą i mieszaną. Produkcja towarowa podawana jest w rozbięciu na skup i obrót niekontrolowany. Również rozchód mięsa obejmuje samozaopatrzenie przez ludność rolniczą i mieszaną oraz produkcję towarową w rozbięciu na skup i obrót niekontrolowany. Dane bilansowe podawane są odrębnie dla gospodarki indywidualnej, spółdzielni produkcyjnych, państwowych gospodarstw rolnych oraz działek pracowników PGR. Produkcję żywca w okresach między spisami szacuje się poprzez skup skór surowych, materiały sprawozdawcze o skupie, poprzez obroty bazarowe oraz kontrolę uboju pod nadzorem. Ubój pod nadzorem obejmuje 90% całości uboju. Produkcję żywca wieprzowego kontroluje się poprzez obserwację uboju gospodarczego pod nadzorem i szacowanie uboju gospodarczego poza nadzorem. Wzór bilansu szczebla wytwórczego żywca i mięsa przedstawia załącznik Nr 11.

Bilans zbiorczy mięsa /np. wieprzowego/ ujmuje w przychodach: produkcję mięsa, import, zmniejszenie zapasów i rezerw państwowych oraz inne przychody, zaś w rozchodach: spożycie ludności / w rozliczeniu na samozaopatrzenie, dokupywanie, spożycie ludności nierolniczej z obrotu uspołecznionego i z obrotu niekontrolowanego/, ubytki i straty, eksport, inne cele, zwiększenie zapasów i rezerw państwowych. W bilansie tym podaje się wskaźniki spożycia ludności ogółem i na 1 mieszkańca w rozbiciu na ludność rolniczą, nierolniczą i mieszaną. Bilans zbiorczy mięsa przedstawia załącznik Nr 12.

Zespół bilansów umożliwiającą kompleksowe przedstawienie stanu i struktury zjawisk, które występują w sferze podziału, spożycia oraz wymiany został nazwany systemem bilansów popytu i podaży.^{34/}

Zastosowanie bilansowej formy prezentacji wyników prowadzi do ustalenia systemu równości bilansowych, wyrażających związki statyczne między poszczególnymi wielkościami układu rynkowego. Układ takich równości może być wyzyskany dla wewnętrznej koordynacji planów gospodarczych. Zbudowanie systemu równości bilansowych jest korzystne również z punktu widzenia badań statystycznych, gdyż ułatwia kontrolę wiarygodności materiałów źródłowych jak i kontrolę poprawności obliczeń wykonanych przy zestawieniu zbiorczymi materiałami.

34/ W. Welfe, Popyt i podaż, PWE Warszawa 1962, str. 81.

Poprawne zbudowanie systemu bilansów popytu i podaży wymaga nawiązania do bilansu gospodarki narodowej, a ściślej biorąc, do podstawowej tablicy tego bilansu, obrazującej w syntetyczny sposób proces reprodukcji produktu społecznego. Jest to jednak temat bardzo obszerny, ograniczamy się więc tylko do przedstawienia głównych koncepcji leżących u podstaw badania tego procesu.

Związki występujące między elementami procesu reprodukcji oraz związki występujące między pojęciowymi odpowiednikami tych elementów przedstawiane są współcześnie w ramach konstrukcji zwanej bilansem gospodarki narodowej. Związki te mogą być ustalane przy pomocy analizy werbalnej, mogą też być wyrażane w postaci matematycznej, mianowicie w postaci układu równań bilansowych.^{35/}

Koncepcja bilansu gospodarki narodowej jako formy uporządkowanego, systematycznego przedstawienia procesu reprodukcji społecznej powstała w Związku Radzieckim^{36/}. Została ona oparta na teorii reprodukcji sformułowanej przez K. Marksa, przy czym pojęcie produktu społecznego i dochodu narodowego zdefiniowano zgodnie z marksovską teorią pracy produkcyjnej.^{37/}

35/ W literaturze ekonometrycznej równania typu np. $V \equiv W + O$ gdzie V - dochód, W - wydatki, O - oszczędności, nazywane są zwykle równaniami-definicjami/definitial equations.

36/ Por.: I. Morozowa, Pierwszy bilans narodnego chozjajstwa SSSR, "Wiestnik Statistiki", 1958, nr 4.

37/ Charakterystykę rozwoju przedmarksowskich koncepcji "obrotu gospodarczego" można znaleźć np. w pracy P. Sulmickiego, Przepływy międzygałęziowe, Warszawa 1959, P.W.G.

Rozwój koncepcji bilansu doprowadził do opracowania szeregu tablic przedstawiających w sposób bardziej szczegółowy elementy procesu reprodukcji produktu społecznego i to zarówno elementy podziału, jak też wymiany tego produktu /bilanse dochodu narodowego i pieniężnych dochodów oraz wydatków ludności, bilanse materiałowe i towarowe/. Rozwój koncepcji bilansu doprowadził ponadto do rozszerzenia zakresu badań na procesy reprodukcji sił wytwórczych /bilanse majątku ~~opas~~ trwałego oraz siły roboczej/.^{38/}

W krajach kapitalistycznych rozwój podobnych badań znanych pod nazwą rachunkowości społecznej datuje się od lat czterdziestych bieżącego stulecia. Teoretyczne przesłanki rozwoju tych badań zawiera praca J.M.Keynesa - Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza. Wyrażone w tej pracy poglądy spowodowały przesunięcie zainteresowań teoretyków ekonomii burżuazyjnej od przedsiębiorstwa ku zagadnieniu analizy makroekonomicznej. Rozwój interwencjonizmu w polityce ekonomicznej krajów kapitalistycznych w latach wojny i powojennych wywarł wpływ na podejmowanie na szerszą skalę badań makroekonomicznych, zarówno teoretyczno-metodologicznych jak i poszukiwanie rozwiązań praktycznych.^{39/}

Do rozwoju rachunkowości społecznej przyczyniły się dodatkowo badania struktury gospodarki narodowej, a zwłaszcza badania związków występujących w obrębie sfery produkcji,

- - - - -

38/ Por.:K.Romaniuk, Statystyka ekonomiczna t.II., Warszawa 1956, str.162 i nast.

39/ Należy tu wymienić przede wszystkim liczne prace R.Stone a także opracowania podejmowane przez organizacje międzynarodowe takie, jak Komisja Ekspertów Statystycznych Ligi Narodów /1947/czy Organizacja dla Europejskiej Gospodarczej /1950,1952/.
Współpracy

które zainicjował W. Leontief.^{40/}

Tablice sporządzane w celu przedstawienia związków, które występują w sferze produkcji, nazwane zostały tablicami przepływów międzygałęziowych /nakładów i wyników, input-output tables/ i włączone do systemu rachunkowości społecznej.

Przedmiotem badań podejmowanych w ramach rachunkowości społecznej jest ogół czynności gospodarczych, transakcji przeprowadzanych w gospodarce narodowej, przede wszystkim jednak badane są czynności związane z procesem wytwarzania, spożycia i akumulacji dochodu narodowego. Występuje tu wyraźna analogia do bilansu gospodarki narodowej w ujęciu marksistowskim, Istnieją również jednak zasadnicze różnice, Według ekonomistów burżuazyjnych dochód narodowy wytwarzany jest zarówno w sferze produkcji materialnej jak i niematerialnej a jego klasyfikacja nie wymaga wyodrębnienia dwu podstawowych działów produkcji.

W. Welfe w pracy pt. "Popyt i podaż" stwierdza, iż mimo, że rozwój konstrukcji bilansowej /w ramach bilansu gospodarki narodowej/ idzie w kierunku szczegółowego przedstawienia procesów wymiany, podziału i konsumpcji, to jednak żadnego z dotychczas stosowanych typów tej konstrukcji nie może uznać za punkt wyjścia swoich rozważań. Do zajęcia takiego stanowiska skłaniają go pewne braki w zakresie metodologii, polegające głównie na pominięciu niektórych uogól-

- - - - -

40/ Zasadniczy wykład jego koncepcji zawiera praca pt. The Structure of American Economy 1919-1929, wydana w r. 1941.

nień pojęciowych oraz na niedostatecznie wyraźnym powiązaniu ze sobą - a zwłaszcza z podstawową tablicą bilansu - interesujących go tablic szczegółowych. To utrudnia ekspozycję algebraiczną. W związku z tym, nawiązując do podstawowej tablicy bilansu gospodarki narodowej, podejmuje on próbę wyprowadzenia szczegółowych bilansów obejmujących procesy wymiany oraz podziału i spożycia, przy czym wykorzystuje także niektóre rozwiązania metodologiczne, opracowane przez ekonomistów burżuazyjnych. Rozwiązania metodologiczne, przyjęte w rachunkowości społecznej, gdzie tablice stanowią system kont, na których wielkości makroekonomiczne przedstawione są w formie bilansujących się zapisów, pozwalają na wyrażenie zależności bilansowych w formie matematycznej oraz stosowanie metod algebry liniowej.

1.2.1. Bilanse sfery konsumpcji.

Zanim przystąpimy do rozważań nad bilansami sfery konsumpcji, omówimy statystyczny bilans gospodarki narodowej, który jest obrazem syntetycznym procesu reprodukcji społecznej.^{41/}

Jedną z postaci bilansu gospodarki narodowej jest tablica obrazująca wytwarzanie i rozmieszczenie globalnego produktu społecznego. Ogólną postać tego bilansu przedstawia tablica 11.

41/ Statystyczny bilans gospodarki narodowej opracowano na podstawie skryptu K. Romaniuka "Wykład statystyki ekonomicznej" rozdz. I, wyd. WSNŚ Warszawa, 1962r.

Tablica 11.

Wytwarzanie i rozmieszczenie globalnego produktu społecznego

Gałęzie wytwarzające produkty /i/	Produkty brutto rozdzielone X_i	Gałęzie odbierające produkty /j/					Produkty końcowe x_i
		1	2	3	n	
1	X_1	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{1n}	x_1
2	X_2	x_{21}	x_{22}	x_{23}	x_{2n}	x_2
3	X_3	x_{31}	x_{32}	x_{33}	x_{3n}	x_3
.
.
n	X_n	x_{n1}	x_{n2}	x_{n3}	x_{nn}	x_n
Wartości dodane /d _j /		d_1	d_2	d_3	d_n	
Produkty brutto wytworzone /X _j /		X_1	X_2	X_3	X_n	

W powyższej tablicy oznaczają:

X_i - produkt brutto i-tej gałęzi sfery materialnej rozdzielony

X_j - produkt brutto wytworzony w j-tej gałęzi sfery materialnej

x_{ij} - część produktu - wytworzonego w i-tej gałęzi gospodarki narodowej - przekazana jako środek produkcji do gałęzi j-tej

- x_i - produkt końcowy - czyli część produktu wytworzonego w i -tej gałęzi przekazana poza sferę produkcji materialnej
- d_j - wartość dodana w procesie produkcji w j -tej gałęzi gospodarki narodowej
- i, j - 1, 2, 3, ... , n - poszczególne gałęzie sfery materialnej gospodarki narodowej.

Bilans wytwarzania i rozmieszczenia globalnego produktu przedstawia obraz podstawowych ogniw procesu reprodukcji społecznej: - wytwarzania produktu społecznego oraz jego podział: pierwotny, wtórny i ostateczny. Bilans ten musi być dokładnie określony zarówno pod względem przestrzeni jak i czasu.

Bilans wytwarzania i rozmieszczenia globalnego produktu społecznego przedstawia zarówno wielkość jak i strukturę zjawisk składających się na proces reprodukcji społecznej.

Produkt brutto wytworzony w danej gałęzi gospodarki narodowej jest wtórny produktowi brutto rozdzielonemu w tejże gałęzi pomiędzy inne gałęzie sfery materialnej i poza tą sferą:

$$X_i = X_j \quad /1/$$

Suma produktów brutto wszystkich gałęzi gospodarki narodowej zarówno wytworzonych jak i rozdzielonych równa się globalnemu produktowi społecznemu :

$$X = \sum_{i=1}^n X_i = \sum_{j=1}^n X_j, \quad /2/$$

gdzie X - globalny produkt społeczny.

Proces podziału produktu brutto każdej z gałęzi gospodarki narodowej pomiędzy pozostałe gałęzie sfery materialnej i poza tą sferą wyraża równość:

$$X_i = x_{i1} + x_{i2} + x_{i3} + \dots + x_{in} + x_i = \sum_{j=1}^n x_{ij} + x_i \quad /3/$$

W skali całej gospodarki narodowej rozmieszczenie globalnego produktu społecznego wyraża równość:

$$X = \sum_{i=1}^n X_i = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_{ij} + \sum_{i=1}^n x_i \quad /4/$$

Proces produkcji w każdej gałęzi gospodarki narodowej wyraża równość:

$$X_j = x_{1j} + x_{2j} + x_{3j} + \dots + x_{nj} + d_j = \sum_{i=1}^n x_{ij} + d_j \quad /5/$$

W skali całej gospodarki narodowej proces wytwarzania globalnego produktu społecznego wyraża równość:

$$X = \sum_{j=1}^n X_j = \sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^n x_{ij} + \sum_{j=1}^n d_j \quad /6/$$

Wychodząc z równości /2/, /4/ i /6/ stwierdzamy, że zachodzi równość:

$$\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_{ij} + \sum_{i=1}^n x_i = \sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^n x_{ij} + \sum_{j=1}^n d_j \quad /7/$$

z czego wynika, że

$$\sum_{i=1}^n x_i = \sum_{j=1}^n d_j \quad /8/$$

czyli, że w skali całej gospodarki narodowej globalny produkt końcowy jest równy globalnej wartości dodanej.

Najważniejszymi składnikami produktu końcowego wytworzonego w poszczególnych gałęziach są: dobra spożyte bezpośrednio przez ludność / S_i /, dobra zużyte w instytucjach sfery niematerialnej jak szkoły, szpitale itp. / Z_i /, dobra zakumulowane / A_i /, eksport / E_i / oraz ewentualnie inne składniki:

$$x_i = S_i + Z_i + A_i + E_i \quad /9/$$

Najważniejszymi składnikami wartości dodanej są: amortyzacja trwałych środków produkcji / Δm_j /, fundusz dla wytwórców - w postaci wynagrodzenia za pracę i dochodów netto wytwórców spółdzielczych i indywidualnych / V_j /, fundusz dla społeczeństwa - głównie w postaci podatków, wpłat na ubezpieczenia społeczne i zysków przedsiębiorstw

socjalistycznych M_j oraz ewentualnie inne składniki:

$$d_j = \Delta m_j + V_j + M_j. \quad /10/$$

W niektórych tablicach bilansowych wydziela się w osobny wiersz import z za granicy zarówno środków produkcji jak i przedmiotów spożycia. W tej sytuacji traktuje się formalnie import jako element wartości dodanej.

Suma funduszu dla wytwórców i funduszu dla społeczeństwa stanowi produkt czysty każdego z działów gospodarki narodowej:

$$D_j = V_j + M_j, \quad /11/$$

zaś w skali całej gospodarki narodowej - dochód narodowy D :

$$D = \sum_{j=1}^n D_j = \sum_{j=1}^n V_j + \sum_{j=1}^n M_j. \quad /12/$$

Statystyczny bilans gospodarki narodowej jest formą opisu konkretnie zaszłych zjawisk składających się na proces reprodukcji społecznej. Cechą charakterystyczną tego opisu jest, iż ujmuje on ogromnie złożone zjawiska w czytelny obraz - zarazem syntetyczny i kompleksowy. Bilans ten jest ponadto instrumentem programowania procesu reprodukcji społecznej a tym samym instrumentem planowania ekonomicznego w skali całej gospodarki narodowej. Rola statystyki polega tutaj:

- a/ na dostarczaniu informacji niezbędnych do przedstawienia rzeczywistego obrazu procesu reprodukcji społecznej w postaci statystycznego bilansu wytwarzania i rozmieszczenia globalnego produktu społecznego,
- b/ na obliczeniu prognoz wynikających z przyjętych wielkości planowanych oraz
- c/ na gromadzeniu danych obrazujących realizację w praktyce systemu założonego w planie, stanowiących tym samym narzędzie kontroli wykonania planów.

Proces podziału globalnego produktu społecznego wyraża - zgodnie ze wzorem /3/ - następujący układ równań:

$$\begin{aligned} X_1 &= x_{11} + x_{12} + x_{13} + \dots + x_{1n} + x_1 \\ X_2 &= x_{21} + x_{22} + x_{23} + \dots + x_{2n} + x_2 \\ X_3 &= x_{31} + x_{32} + x_{33} + \dots + x_{3n} + x_3 \\ &\dots\dots\dots k \dots\dots\dots \\ X_n &= x_{n1} + x_{n2} + x_{n3} + \dots + x_{nn} + x_n \end{aligned} \quad /13/$$

W układzie tym możemy przyjąć produkty końcowe x_i jako wielkości określające cele planu. Wówczas programowanie /czyli obliczenie optymalnego wariantu, wewnątrznie zgodnego wielkości poszczególnych składników planowanego systemu reprodukcji społecznej/ będzie polegało na obliczeniu produktów brutto X_i . W tej sytuacji produkty końcowe traktuje się jako zmienne decyzyjne zaś produkty brutto jako zmienne zależne:

$$X_i = f/x_1, x_2, x_3, \dots, x_n/, \quad /14/$$

gdzie $i = 1, 2, 3, \dots, n$.

Ten sam układ równań pozwala przyjąć również odwrotny tryb postępowania polegający na traktowaniu produktów brutto jako zmiennych decyzyjnych a produktów końcowych jako zmiennych zależnych:

$$x_i = F/X_1, X_2, X_3, \dots, X_n/, \quad /15/$$

gdzie $i = 1, 2, 3, \dots, n$.

Wzory /13/, /14/ i /15/ interesują nas szczególnie, gdyż pozwalają na obliczenie, w skali całej gospodarki narodowej, zarówno faktycznych wielkości spożycia jak i wielkości planowanych.

W tablicy wytwarzania i rozmieszczenia globalnego produktu społecznego zawarty jest również czynnik demograficzny, który stanowi bezpośrednio element składowy produktu końcowego x_i oraz wartości dodanej d_j .

W procesie reprodukcji społecznej wytworzony produkt globalny podlega podziałowi pierwotnemu, wtórnemu i ostatecznemu. W podziale pierwotnym tworzą się: fundusz restytucji zużytych w procesie produkcji środków produkcji $/c_i = \sum_{j=1}^n x_{ij}/$, fundusz dla wytwórców i fundusz dla społeczeństwa $/v_j + m_j = d_j/$.

W podziale ostatecznym tworzą się: fundusz konsumowany i fundusz akumulowany, których symbolem w notacji tablicy bilansowej jest x_i .

Obrazem pierwotnego i ostatecznego podziału produktu globalnego jest równość /7/, z której wynika równość /8/. Z równości /8/ wynika, że każdej zmianie w rozmiarach zatrudnienia /przy założeniu niezmienności innych czynników/ towarzyszyć musi odpowiednia co do rozmiarów i struktury zmiana w produkcie końcowym. Zmiana ta w szczególności wyrazi się bądź w zmianie relacji pomiędzy częścią spożywaną i częścią akumulowaną produktu końcowego, bądź też w zmianie współczynników spożycia i współczynników akumulacji. I odwrotnie - każdej zmianie w zaludnieniu /przy innych warunkach niezmiennych/ towarzyszyć musi odpowiednia zmiana w produkcie dodanym. Zmiana ta w szczególności wyrazi się bądź zmianą płac, bądź zmianą liczby zatrudnionych.

Produkt końcowy dzieli się, jak to wynika ze wzoru /9/ na spożycie ludności, zużycie bieżące w instytucjach sfery niematerialnej, eksport i akumulację. Czynnik demograficzny występuje szczególnie wyraziście w składniku pierwszym i ostatnim.

Przez współczynnik spożycia rozumiemy część wytworzonego w i -tej gałęzi gospodarki narodowej - funduszu spożycia ludności przypadającą na jedną osobę:

$$C_i = \frac{S_i}{L} \quad /16/$$

gdzie C_i - współczynnik spożycia,

S_i - fundusz spożycia ludności,

L - liczba ludności.

Otrzymujemy w ten sposób zespół współczynników spożycia

$$C_1 = \frac{S_1}{L}, C_2 = \frac{S_2}{L}, \dots, C_n = \frac{S_n}{L}.$$

Współczynniki powyższe mają charakter globalny, nie ujawniają całego zróżnicowania spożycia, odmiennego dla różnych kategorii ludności. Punktem wyjścia dla ustalenia systemu zróżnicowanych współczynników spożycia jest tablica ludności pogrupowanej według odmiennych preferencji konsumpcyjnych. W zależności od potrzeb badawczych lub potrzeb planowania zróżnicowanie będzie mniej lub bardziej zdetalizowane. Wydaje się, iż konieczne jest przyjęcie co najmniej następujących grup ludności:

ludność miejska	ludność wiejska
1. robotnicy	4. rolnicy
2. pracownicy umysłowi	5. pozostali
3. pozostali	

Strukturę ludności według powyższych grup prezentuje, w sposób ogólny, tablica 12.

Tablica 12.

Ludność według podstawowych grup konsumpcyjnych.

	Ludność miejska			Ludność wiejska	
	Robotn.	Prac. umysł.	Pozostali	Rolnicy	Pozostali
	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/
L	L ₁	L ₂	L ₃	L ₄	L ₅

W powyższej tablicy

$$L = \sum_{k=1}^5 L_k.$$

Krokiem następnym będzie zbudowanie tablicy obrazującej spożycie poszczególnych produktów /S_i/ przez poszczególne grupy ludności /L_k/.

Tablica 13.

Spożycie według podstawowych grup ludności.

Produkty S _i	Grupy ludności				
	miejska			wiejska	
	/1/	/2/	/3/	/4/	/5/
S ₁	S ₁₁	S ₁₂	S ₁₃	S ₁₄	S ₁₅
S ₂	S ₂₁	S ₂₂	S ₂₃	S ₂₄	S ₂₅
.
.
S _n	S _{n1}	S _{n2}	S _{n3}	S _{n4}	S _{n5}

Tablica powyższego rodzaju może być dalej detalizowana w zależności od potrzeb. Mogą wchodzić w grę następujące dalsze kryteria podziału ludności, posiadające duże znaczenie:

- a/ zamożność rodzin,
- b/ liczebność rodzin,
- c/ struktura rodzin według wieku i płci,
- d/ rozmieszczenie terytorialne rodzin.

Szczególne znaczenie ma pierwsze z wymienionych kryteriów. Od stopnia zamożności rodziny zależny jest nie tylko poziom ogólny spożycia, ale i jego zróżnicowanie wewnętrzne. Przy tym zmiana w stopniu zamożności wpływa, jak wiadomo, różnie na spożycie różnych artykułów i usług.

Na podstawie danych tablic /12/ i /13/ możemy ustalić system współczynników spożycia

$$C_{ik} = \frac{S_{ik}}{L_k} \quad /17/$$

System tych współczynników dogodnie jest ująć w tablicy /14/.

Tablica 14.

Współczynniki spożycia.

Produkty /i/	G r u p y l u d n o ś c i				
	1	2	3	...	ϑ
1	c ₁₁	c ₁₂	c ₁₃	...	c _{1r}
2	c ₂₁	c ₂₂	c ₂₃	...	c _{2r}
3	c ₃₁	c ₃₂	c ₃₃	...	c _{3r}
.
.
n	c _{n1}	c _{n2}	c _{n3}	...	c _{nr}

Omówione powyżej tablice prezentowałyby wyniki badania statystycznego konkretnej co do miejsca i czasu rzeczywistości. Dla potrzeb polityki ekonomicznej, w szczególności dla potrzeb planowania procesu reprodukcji, musimy równoległe operować wielkościami planowanymi oraz wielkościami prognozowanymi. Planowanie spożycia wymaga posiadania planowanych współczynników spożycia /zwanymi również normami spożycia/ oraz prognoz co do liczebności poszczególnych grup konsumpcyjnych ludności.

Iloczyn norm spożycia i prognozowanej liczby ludności pozwoli ustalić cząstkowe plany spożycia poszczególnych produktów przez poszczególne grupy ludności. W rezultacie zsumowania planów czątkowych uzyskujemy globalny plan spożycia poszczególnych produktów. Plany spożycia poszczególnych produktów stanowią element składowy planu produktu końcowego.

Punktem wyjścia rozważań nad bilansami sfery konsumpcji będzie wyodrębnienie transakcji sfery konsumpcji z podstawowej tablicy bilansu gospodarki narodowej /tablica 11/. Transakcje te przedstawimy w oddzielnej tablicy, którą można nazwać bilansem dochodów osobistych i spożycia ludności.^{42/}

Tablica 15. /na stronie następniej/

42/ Bilanse sfery konsumpcji opracowano wg książki: W. Welfe, Popyt i podaż, Państw. Wydawn. Ekonomiczne, Warszawa, 1962.

Tablica 15.

Bilans dochodów osobistych i spożycia ludności.

Zródła dochodów	Dochody /według grup ludności/	Kierunki ostatecznego wykorzystania dochodów	Ostateczne wykorzystanie dochodów /według grup ludności/
P i e r w o t n e			
1. Sfera produkcji materialnej	V'_g	4. Spożycie bieżące dóbr materialnych /krótkotrw.użytk./ z prod.krajowej i importu /sfera prod. materialnej/	X_v
W t ó r n e			
2. Sfera usług niematerialnych	V^a	5. Spożycie usług niematerialnych/sfera usług niemater./	G_v
3. Transfery	A^a_v	6. Przyrost brutto majątku narodowego /rzeczonego/ w sferze konsumpcji	M_v
		7. Transfery	B_v
		8. Przyrost majątku płynnego /saldy zobowiązań i należności/	$\Delta \theta_v$
Razem	d^a_v	Razem	r^a_v

W tablicy 15 dochody konsumentów indywidualnych /pierwotne i wtórne/ bilansowane są z ostatecznym wykorzystaniem tych dochodów w sferze konsumpcji indywidualnej. Dla poszczególnych grup ludności mamy

$$d_v = r_v$$

Dla ogółu konsumentów indywidualnych otrzymujemy natomiast następującą równość:

$$i_{k-f}^a d_v = i_{k-f}^a r. \quad /19/$$

Na podstawie macierzy

$$R^* = \begin{bmatrix} X_f & X_v & X_r & X_p & X_\varepsilon & A_f & d_f \\ V_f & 0 & V_r & 0 & 0 & A_v & d_v \\ G_f & G_v & G_r & 0 & 0 & A_r & d_r \\ M_f & M_v & M_r & 0 & M_\varepsilon & 0 & d_p \\ B_f & B_v & B_r & 0 & B_\varepsilon & 0 & d_p \\ \Delta O & \Delta Q_v & \Delta Q_r & 0 & \Delta O_\varepsilon & 0 & d_{\Delta O} \\ r_f^a & r_v^a & r_r^a & r_p^a & r_\varepsilon^a & r_f^a & l \end{bmatrix} \quad /20/$$

utworzonej z tablicy bilansu gospodarki narodowej a obejmującej rozdysponowanie produkcji globalnej, importu oraz przychody z tytułu transferów - mamy

$$d_v = \begin{bmatrix} V_f & 0 & V_r & 0 & 0 & A_v \end{bmatrix} i_w = V_f i_f + V_r i_{p-k} + A_v i_{w-(S+1)},$$

zaś

$$r_v = \begin{bmatrix} X_v^a & 0 & G_v^a & M_v^a & B_v^a & \Delta O_v^a \end{bmatrix} i_{z-1} = X_v^a i_f + G_v^a i_{p-k} + M_v^a i_{s-p} + B_v^a i_{w-(S+1)} + \Delta O_v^a i_{z-w},$$

a zatem - po podstawieniu do równania /19/ i rozwinięciu - otrzymamy:

$$\begin{aligned}
 & i_{k-f}^t V_{\xi}^t i_f + i_{k-f}^t V_{\tau}^t i_{p-k} + i_{k-f}^t A_V^t i_{w-(S+1)} = \\
 & = i_{k-f}^t X_V^t i_f + i_{k-f}^t G_V^t i_{p-k} + i_{k-f}^t M_V^t i_{s-p} + \\
 & + i_{k-f}^t B_V^t i_{w-(S+1)} + i_{k-f}^t \Delta O_V^t i_{z-w} . \quad /21/
 \end{aligned}$$

Lewa strona równania /21/ wyraża globalną sumę dochodów według trzech podstawowych źródeł ich pochodzenia, prawa strona - sumę składników ostatecznego wykorzystania dochodów na cele wymienione w bilansie dochodów i spożycia.

Poszczególne ^{pod}macierze macierzy R^* posiadają następującą interpretację:

$X_{\xi}^t, X_V^t, X_{\tau}^t, X_{\mu}^t, x_{\varepsilon}^t$ - oznaczają macierze wykorzystania produktu społecznego w ramach podziału ostatecznego, czyli w ramach:

- 1/ zużycia produkcyjnego - typu fx/f ,
- 2/ konsumpcji ludności - typu $fx/k-f$
- 3/ konsumpcji sfery usług niematerialnych - typu $fx/p-k$,
- 4/ przyrostu brutto majątku narodowego - typu $fx/s-p$,
- 5/ eksportu - typu $fx1$;

V_{ξ}^t, V_{τ}^t - oznaczają macierze dochodów ludności z tytułu działalności zawodowej:

- 1/ w sferze produkcji materialnej - typu $/k-f/xf$,
- 2/ w sferze usług niematerialnych - typu $/k-f/x/p-k$;

G_{ξ} , G_V , G_T - oznaczają macierze przychodów jednostek sfery usług niematerialnych płynących ze sprzedaży usług:

- 1/ do sfery produkcji materialnej - typu/p-k/xf,
- 2/ konsumentom indywidualnym - typu/p-k/x/k-f,
- 3/ do sfery usług niematerialnych, typu /p-k/x/p-k/;

M_{ξ} , M_V , M_T , M_{ϵ} - oznaczają macierze przyrostu brutto majątku narodowego /przyrostu zapasów i inwestycji/:

- 1/ w sferze produkcji materialnej typu /s-p/xf,
- 2/ u ludności - typu /s-p/x/k-f/,
- 3/ w sferze usług niematerialnych - typu /s-p/x/p-k/,
- 4/ z tytułu salda bilansu handlowego -typu /s-p/x1;

A_{ξ} , A_V , A_T - oznaczają macierze transferów /wypłat/:

- 1/ na rzecz sfery produkcji materialnej - typu $fx(w-/s+1/)$,
- 2/ na rzecz konsumentów indywidualnych - typu /k-f/x (w-/s+1/),
- 3/ na rzecz sfery usług niematerialnych - typu /p-k/x (w-/s+1/);

B_{ξ} , B_V , B_T , B_{ϵ} - oznaczają macierze transferów /wpłat/:

- 1/ ze sfery produkcji materialnej - typu $(w-/s+1/) xf$,
- 2/ od konsumentów indywidualnych - typu

$$(w-/s+1/) x/k-f/,$$

3/ ze sfery usług niematerialnych - typu

$$(w-/s+1/) x/p-k/,$$

4/ z rachunku zagranicznego - typu

$$(w-/s+1/) x1;$$

$\Delta O_{\xi}, \Delta O_{\nu}, \Delta O_{\tau}, \Delta O_{\varepsilon}$ - oznaczają macierze sald gotówkowych oraz należności i zobowiązań:

1/ w sferze produkcji materialnej -
typu /z-w/xf,

2/ u konsumentów indywidualnych - typu
/+z-w/x/k-f/,

3/ w sferze usług niematerialnych -
typu - /z-w/x/p-k/,

4/ na rachunku zagranicznym - typu
/+z-w/x1;

$d_{\xi}, d_{\nu}, d_{\tau}, d_{\mu}, d_{\beta}, d_{\Delta_0}$ - oznaczają wektory /kolumnowe/ przychodów:

1/ sfery produkcji materialnej - typu
fx1,

2/ ludności - typu /k-f/x1,

3/ sfery usług niematerialnych - typu
y_{p-k}/x1;

4/ na rachunku majątkowym τ typu
/s-p/x1;

5/ z tytułu transferów - typu
 $(w-/s+1/) x1;$

6/ sald należności i zobowiązań - typu
/z-w/x1;

$r_{\xi}^A, r_V^A, r_T^A, r_{\mu}^A, r_{\epsilon}^A, r_{\delta}^A$ - oznaczają wektory /wierszowe/ rozchodów:

- 1/ sfery produkcji materialnej -typu $1x^f$,
- 2/ ludności - typu $1x/+k-f/$,
- 3/ sfery usług - typu $1x/p-k/$,
- 4/ na rachunku majątkowym - typu $1x/s-p/$,
- 5/ zagranicy - typu $1x1$ /skalar/,
- 6/ z tytułu transferów - typu $1x(w-/s+1/)$;

ι - oznacza skalar - całkowitą wartość przychodów i rozchodów,

O - oznacza macierz zerową.^{43/}

Korzystając ze schematu wyżej podanego bilansu, stanowiącego wycinek podstawowej tablicy bilansu gospodarki narodowej, wyprowadzimy dodatkowe, bardziej szczegółowe schematy bilansowe. W tym celu poddamy bilans dochodów i spożycie odpowiednim modyfikacjom.

43/ Macierz R^* jest macierzą prostokątną typu $zx/w+1/$. Macierz przestawioną macierzy transakcji A będziemy oznaczać symbolem \tilde{A} . Macierz jednostkową oznaczymy symbolem I . Wektory transakcji/kolumnowe/ oznaczymy małymi literami łacińskimi, np. wektor o elementach $a_{ij}/i=1, 2, \dots, n; j=1/$ oznaczymy symbolem a . Wektor ten ma j wierszy i jedną kolumnę, a więc jest wektorem typu $n \times 1$. Wektor przestawiony /wierszowy/ wektora transakcji a oznaczymy symbolem a^* . Odpowiednio wektor jednostkowy przestawiony /wierszowy/ oznaczymy symbolem i_n^* , przy czym wskaźnik n oznacza tutaj, iż wektor ten jest typu $1 \times n$.

1/ W bilansie tym figurują jedynie elementy ostatecznego wykorzystania dochodów ludności. Nie występują w nim natomiast wielkości, które charakteryzowałyby etapy pośrednie, dzielące pozyskanie dochodów przez ludność od wykorzystania tych dochodów na cele spożycia i akumulacji. Chodzi tu głównie o wielkości, które wyrażają proporcje, w jakich dochody osobiste ludności zostają rozdysponowane, a w szczególności wydatkowane na pozyskanie dóbr konsumpcyjnych; ponadto również o proporcje, w jakich pozyskane dobra podlegają spożyciu, względnie są akumulowane. Dla przedstawienia tych wielkości należy wprowadzić dodatkowe bilanse, mianowicie bilans dochodów i wydatków ludności, z saldem obejmującym oszczędności pieniężne, oraz bilans wydatków i spożycia, z saldem odpowiadającym wielkości akumulacji w sferze konsumpcji.

2/ W omawianej tablicy bilansowej podany został przyrost brutto majątku w sferze konsumpcji. Powstaje on w wyniku zaoszczędzania części dochodu, a składa się z następujących elementów: przyrostu zapasów przedmiotów nietrwałych, przyrostu netto przedmiotów długotrwałego użytkowania^{48/} oraz przyrostu przedmiotów długotrwałego użytkowania przeznaczonych na cele odnowienia lub zastąpienia zużytych dóbr trwałych wchodzących w skład spożycia ludności /odpowiednik amortyzacji/. Uwzględnienie tych procesów wymaga wprowadzenia dodatkowego bilansu zmian majątkowych w ramach sfery konsumpcji.

48/ Z wyjątkiem domów mieszkalnych budowanych w ramach gospodarki społecznej. Wartość przyrostu zasobów mieszkaniowych w gospodarce społecznej jest bowiem ewidencjonowana na rachunku sfery usług niematerialnych.

- 3/ Wspomniane wyżej bilanse sfery konsumpcji ujmują łącznie transakcje rynkowe i wewnętrzne. Tymczasem bezpośrednio znaczenie dla badań rynku mają jedynie odpowiednie zbiory transakcji rynkowych. Wyłania się stąd potrzeba wyeliminowania transakcji wewnętrznych i wprowadzenia odpowiednich konstrukcji bilansowych, co umożliwi między innymi budowę bilansu pieniężnych dochodów i wydatków ludności.
- 4/ Podobne względy powodują konieczność dokonania pewnej reklasyfikacji pozycji przytoczonych w bilansie dochodów i spożycia, polegającej między innymi na wyodrębnieniu dochodów uzyskiwanych w jednostkach należących do różnych układów społeczno-gospodarczych.

Zajmiemy się teraz kolejno każdym z czterech problemów wyżej zasygnalizowanych. Realizując postulaty omówione w punkcie pierwszym, wprowadzimy dodatkową tablicę, która będzie ilustrowała proces rozchodowania dochodów przez ludność. Zgodnie z przyjętą terminologią nazwiemy tę tablicę bilansem dochodów i wydatków ludności.

Tablica 16. /na stronie następnej/

Tablica 16.

Bilans dochodów i wydatków ludności.

Zróżdła dochodów	Dochody /według grup ludności/	Kierunki rozdyspono- wania dochodów	Rozdyspono- wanie dochodów /wg grup ludności/
Pierwotne		Wydatki	
9. Sfera produkcji materialnej	V'_z	12. Pozyskanie dóbr materialnych	W_v
10. Sfera usług niematerialnych	V'_r	13. Zakup usług niema- terialnych	G_v
11. Transfery	A'_v	14. Transfery	B_v
		15. Oszczędności pie- niężne netto	ΔO_v
Razem	d_v^k	Razem	w_v^k

W bilansie dochodów i wydatków ludności można przedstawić rozdysponowanie dochodów na poszczególne kategorie wydatków, to znaczy na pozyskanie dóbr materialnych i usług niematerialnych oraz na opłatę świadczeń jednostronnych /transfery/. Jako saldo otrzymujemy wówczas przyrost netto oszczędności pieniężnych. Z pozycji wymienionych w tej części bilansu, która dotyczy rozchodów, dwie tylko wymagają bliższego określenia, mianowicie: wydatki na pozyskanie dóbr materialnych oraz wydatki na pozyskanie usług niematerialnych. Jeśli chodzi o wydatki na usługi niematerialne, to bez obawy popeł-

nienia większego błędu możemy przyjąć, że są one równe
 spożyciu usług niematerialnych /podobnie ich macierze/^{45/}.
 Natomiast wydatków na pozyskanie dóbr materialnych nie po-
 winno się utożsamiać z rozmiarami spożycia dóbr material-
 nych. Dobra materialne pozyskane w danym okresie mogą być
 spożyte w tym samym okresie, ale mogą być również obrócone
 na zastąpienie zużytych składników majątku konsumpcyjnego
 lub na powiększenie majątku konsumpcyjnego.

Zatem wydatki na pozyskanie dóbr konsumpcyjnych
 będą równe sumie dóbr pochodzących z produkcji bieżącej
 /oraz z importu/ powiększonej o przyrost netto zapasów dóbr
 krótkotrwałego użytkowania i przyrost brutto trwałego mająt-
 ku konsumpcyjnego ludności.

Jeśli macierz przyrostu zapasów dóbr nietrwałych
 oznaczymy przez ΔZ_v , gdzie

$$\Delta Z_v = [\mu_{ij}], \quad \left(\begin{array}{l} i = p+1, \dots, r=1, \dots, f, \text{ źródła zakupu} \\ j = f+1, \dots, k \text{ grupy społeczne} \end{array} \right) /22/$$

zaś macierz przyrostu brutto trwałego majątku konsumpcyj-
 nego ludności oznaczymy przez H_v , gdzie

$$H_v = [\mu_{hj}], \quad \left(\begin{array}{l} h=r+1, \dots, s=1, \dots, f \\ j=f+k, \dots, k \end{array} \right), \quad /23/$$

45/ Należy jednak zaznaczyć, że tzw. usługi przemysłowe zwią-
 zane z wytwarzaniem lub naprawą przedmiotów długotrwałego
 użytku, jak na przykład szycie odzieży czy remont mieszka-
 nia, mogą być spożywane w ciągu dłuższego okresu czasu,
 mianowicie w ciągu okresu użytkowania tych przedmiotów
 długotrwałego użytku, z którymi związane są dane usługi.

to wówczas macierz wydatków na pozyskanie dóbr materialnych W_v będziemy mogli przedstawić jako sumę składającą się z następujących elementów: macierzy spożycia dóbr pochodzących z produkcji bieżącej /oraz importu/, macierzy przyrostu zapasów i macierzy przyrostu majątku trwałego. A zatem

$$\begin{aligned} W_v &= X_v + \Delta Z_v + H_v = \\ &= \left[\xi_{ij} + \mu_{ij} + \mu_{hj} \right] = \left[\zeta_{ij} \right], \quad \begin{matrix} (i=1, \dots, f) \\ (h=1, \dots, f) \end{matrix}. \end{aligned} \quad /24/$$

W omawianym bilansie zachodzi równość pomiędzy sumami dochodów poszczególnych grup ludności a sumami wydatków powiększonych o rozmiary oszczędności pieniężnych:

$$d_v = w_v. \quad /25/$$

Stąd oczywiście możemy wyprowadzić analogiczną równość dla całej sfery konsumpcji:

$$i_{k-f}^d d_v = i_{k-f}^w w_v. \quad /26/$$

Zastanówmy się nad tym, w jaki sposób można udowodnić równość /26/. Weźmy pod uwagę równość /25/ dla poszczególnych grup ludności. Z założenia /18/ wynika, że rozmiary dochodów równe są wielkości ich ostatecznego wykorzystania, wobec czego wystarczy dowieść następującej równości:

$$r_v = w_v. \quad /27/$$

Na podstawie /20/ możemy napisać, że

$$r_v = X_v^i f + G_v^i p-k + M_v^i s-p + B_v^i w-/s+1/ + \Delta O_v^i z-w,$$

natomiast

$$w_v = W_v^i f + G_v^i p-k + B_v^i w-/s+1/ + \Delta O_v^i z-w,$$

stąd - odejmując stronami - otrzymamy następującą równość:

$$r_v - w_v = X_v^i f + M_v^i s-p - W_v^i f.$$

Uwzględniając z kolei równość /24/, stwierdzimy, że

$$r_v - w_v = M_v^i s-p - / \Delta Z_v^i f + H_v^i f / .$$

Ponieważ

$$M_v^i s-p = \begin{bmatrix} \mu_{p+1,j} \\ \vdots \\ \mu_{s,j} \end{bmatrix}' i_{s-p} = \begin{bmatrix} \mu_{ij} \end{bmatrix}' i_{r-p} + \begin{bmatrix} \mu_{hj} \end{bmatrix}' i_{s-r},$$

$$\begin{pmatrix} h = r + 1, \dots, s \\ i = p + 1, \dots, r \\ j = f + 1, \dots, k \end{pmatrix}$$

a jeśli weźmiemy pod uwagę definicje /22/ i /23/, to

$$M_v^i s-p = \Delta Z_v^i f + H_v^i f, \quad /28/$$

zatem

$$r_v - w_v = 0.$$

W ten sposób udowodniliśmy równość /27/ oraz równości /25/ i /26/.

Przejdźmy teraz do bilansu wydatków, spożycia i akumulacji w sferze konsumpcji. W bilansie tym zostanie przedstawiony proces pozyskiwania dóbr materialnych i usług /wydatki/ oraz proces ostatecznego wykorzystania dóbr konsumpcyjnych na cele spożycia i akumulacji /powiększenia rzeczowego majątku konsumpcyjnego/.

W powyższych bilansach po stronie rozchodów wyodrębnione zostało spożycie dóbr materialnych długotrwałego użytkowania, ewidencjonowane w postaci amortyzacji. Przyrost majątku narodowego w sferze konsumpcji przedstawiony został sposobem netto, to jest po potrąceniu amortyzacji. Odpowiada on wielkości akumulacji w sferze konsumpcji.

Tablica 17.

Bilans wydatków, spożycia i akumulacji w sferze konsumpcji

Kategorie wydatków	Wydatki /według grup ludności/	Kategorie spożycia i akumulacji	Spożycie i akumulacja /wg grup ludności/
16. Pozyskanie dóbr materialnych	W_v	Spożycie dóbr materialnych	
17. Pozyskanie usług niematerialnych	G_v	18. krótkotrwałego użytkowania	X_v
		19. długotrwałego użytkowania /amortyzacja/	C_v
		20. Spożycie usług niematerialnych	G_v
		21. Akumulacja /oszczędności netto w formie rzeczowej/	N_v
Razem	w_x^A	Razem	k_v^A

Macierz spożycia dóbr długotrwałego użytkowania oznaczmy następująco:

$$C_v = \left[\chi_{ij} \right], \quad \begin{pmatrix} i = 1, \dots, f \\ j = f + 1, \dots, k \end{pmatrix}. \quad /29/$$

Akumulację - równą przyrostowi netto majątku narodowego w sferze konsumpcji - można przedstawić wówczas jako różnicę między przyrostem majątku konsumpcyjnego brutto a sumą spożycia dóbr długotrwałego użytkowania.

Wobec tego macierz akumulacji /przyrostu netto majątku konsumpcyjnego/, którą oznaczmy symbolem N_v , będziemy mogli przedstawić w następujący sposób:

$$N_v = \Delta Z_v + H_v - C_v. \quad /30/$$

Wektor w_x wyraża sumę wydatków każdej z grup ludności na pozyskanie dóbr materialnych i usług; $w_x = W_v^i i_f + G_v^i i_{p-k}$; wektor k_v odpowiednio - sumę spożycia i akumulacji: $k_v = X_v^i i_f + G_v^i i_f + G_v^i i_{p-k} + N_v^i i_f$. Pomiędzy tymi wielkościami zachodzi równość bilansowa:

$$w_x = k_v. \quad /31/$$

Dowód istnienia tej równości przeprowadza się w analogiczny sposób, jak dowód istnienia równości /25/.

Zmiany zachodzące w stanie osobistego majątku rzeczowego ludności oraz zmiany w stanie majątku płynnego ludności

zostaną przedstawione w specjalnym bilansie, mianowicie w bilansie zmian majątkowych w sferze konsumpcji. Postulujemy przyjęcie takiej postaci bilansu, która umożliwia ewidencjonowanie przyrostu majątku trwałego metodą brutto i która w związku z tym obrazuje reprodukcję majątku konsumpcyjnego w bardziej precyzyjny sposób /tablica 18/. Należy dodać, że niejednokrotnie stosowany bywa również wariant alternatywny, który polega na ewidencjonowaniu wszystkich zmian majątkowych sposobem netto.^{46/}

Po prawej stronie bilansu zmian majątkowych wyodrębniono wielkość "inwestycji" netto w sferze konsumpcji, to znaczy rozmiarów przyrostu netto dóbr długotrwałego użytku. Wielkość tę można obliczyć jako różnicę między przyrostem brutto konsumpcyjnego majątku trwałego /inwestycje brutto/ a rozmiarami amortyzacji. Stosownie do tego macierz inwestycji netto będzie stanowiła różnicę między macierzą przyrostu brutto majątku trwałego i macierzą amortyzacji:

$$I_v = H_v - C_v = \begin{bmatrix} \mu_{hj} & - & \chi_{ij} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} l_{ij} \end{bmatrix}, \quad /32/$$

$$\begin{pmatrix} h = 1, \dots, f \\ i = 1, \dots, f \\ j = f+1, \dots, k \end{pmatrix}.$$

Pomiędzy obydwoma stronami bilansu zachodzi równość bilansowa

$$\Delta o_v = \Delta m_v. \quad /33/$$

46/Por.M.Czerniewska "Spożycie w gospodarstwach chłopskich,
"Zagadnienia Ekonomiki Rolnej"1958,nr 3/dodatek/str.10i23.

Tablica 18.

Bilans zmian majątkowych w sferze konsumpcji.

Zróżła oszczędności	Oszczędności pozyskane /według grup ludności/	Kierunki rozdysponowania oszczędności	Oszczędności rozdysponowane/wg grup ludności/

. Oszczędności netto			
22. pieniężne	ΔO_v	25. Przyrost majątku płynnego	
23. w formie rzeczowej /akumulacja/	N_v	przyrost pogotowia kasowego	$[\Delta o_{w+1,j}]$
24. Amortyzacja	C_v	saldę należności i zobowiązań	$[\Delta o_{w+2,j}]$ $[\Delta o_{zj}]$
		26. Przyrost brutto majątku rzeczowego	
		przyrost zapasów przedmiotów krótkotrwałego użytkowania	ΔZ_v
		inwestycje brutto /przyrost brutto przedmiotów długotrwałego użytkowania/	
		inwestycje netto	I_v
		amortyzacja	C_v

Razem	$\Delta o'_v$	Razem	$\Delta m'_v$

Z jednej strony mamy:

$$\Delta O_v = \begin{bmatrix} \Delta o_{w+1,j} \\ \Delta o_{w+2,j} \\ \vdots \\ \Delta o_{zj} \end{bmatrix}, \quad (j = f+1, \dots, k). \quad /34/$$

Biorąc pod uwagę /30/ i /32/ otrzymamy następującą równość:

$$N_v + C_v = \Delta Z_v + H_v = \Delta Z_v + I_v + C_v.$$

Uwzględniając następnie, że

$$\Delta o_v = \Delta O_v^k i_{z-w} + (N_v + C_v)^k i_f,$$

oraz

$$\Delta m_v = \begin{bmatrix} \Delta o_{w+1,j} \\ \Delta o_{w+2,j} \\ \vdots \\ \Delta o_{zj} \end{bmatrix} i_{z-w} + (\Delta Z_v + I_v + C_v)^k i_f,$$

możemy stwierdzić, że

$$\Delta o_v = \Delta m_v,$$

oraz

$$i_{k-f}^k \Delta o_v = i_{k-f}^k \Delta m_v.$$

Uzyskaliśmy w ten sposób system wzajemnie ze sobą powiązanych bilansów sfery konsumpcji wyprowadzonych z podstawowej tablicy bilansu gospodarki narodowej. Bilanse te charakteryzują procesy podziału oraz spożycia w sferze konsumpcji i mogą być użytecznym, jakkolwiek tylko pomocniczym narzędziem

w badaniach rynku.

Omawiane bilanse nie były dotąd w praktyce polskiej / ani też innych krajów socjalistycznych/ zestawiane. Tymczasem większość materiałów statystycznych potrzebnych do zestawienia omawianych bilansów może być uzyskana na drodze wykorzystania wyników badań statystycznych prowadzonych bieżąco. Nie uniknie się jednak podjęcia pewnych dodatkowych badań. W skali ogólnokrajowej dysponujemy dostatecznymi danymi dla wypełnienia wszystkich pozycji bilansowych dotyczących pozyskania i spożycia dóbr materialnych/podobnie dochodów pierwotnych/, z tym jednak zastrzeżeniem, że - jak do tej pory - jedynie budynki mieszkalne ewidencjonowane są według zasad przewidzianych dla dóbr długotrwałego użytku. Badania dotyczące stanu majątkowego i zużycia innych dóbr nie zostały dotychczas podjęte, a wobec trudności i nakładów, jakie byłyby związane z takimi badaniami, trudno domagać się rychłego ich uruchomienia na skalę ogólnokrajową. Informacje o dochodach i wydatkach pieniężnych ludności znajdujemy w sprawozdawczych bilansach pieniężnych dochodów i wydatków ludności. Informacje te wraz z danymi o spożyciu dóbr materialnych stanowią właściwą podstawę do opracowania bilansów dochodów i wydatków ludności oraz bilansów wydatków, spożycia i akumulacji. Najszlubszym bodaj ogniwem są dane dotyczące usług tak niematerialnych, jak materialnych.

Bardziej wyczerpujące informacje - o bardziej jednak kwestionowanym stopniu wiarygodności - można uzyskać, wykorzystując wyniki badań podjętych przez Instytut Ekono-

miki Rolnej, a mających na celu określenie spożycia gospodarstw domowych rodzin chłopskich. Wyniki badań, którymi objęte są rodziny chłopów, a także wyniki badań budżetów rodzin pracowniczych, pozwalają na wypełnienie odpowiednich pozycji bilansowych przynajmniej dla dwóch najważniejszych warstw społecznych.

Jeżeli chodzi o możliwości przedstawienia struktury wydatków spożycia itp., a co za tym idzie - możliwości wypełnienia poszczególnych wierszy macierzy, to należy stwierdzić, że są one o wiele bardziej ograniczone. Mamy zresztą wątpliwości, czy w praktyce badań wskazane byłoby zachowanie klasyfikacji zapożyczonych z podstawowej tablicy bilansowej. Ewidencjonując dochody wypadałoby wówczas wyodrębnić dochody uzyskiwane w jednostkach należących do różnych układów społeczno-gospodarczych. Natomiast badając strukturę wydatków, spożycia i akumulacji wypadałoby zapewne zrezygnować z podziału według działów i gałęzi wytwórczości, a przyjąć podział dóbr konsumpcyjnych oparty na klasyfikacji potrzeb konsumpcyjnych.

1.3. Badanie spożycia poprzez budżety rodzinne.

Przeciwny biegun badań bilansowych stanowią badania dochodów i wydatków losowo wybranych reprezentacyjnych gospodarstw domowych i gospodarstw rolnych. Badania te są badaniami częściowymi i dostarczają informacji o wielkości i strukturze dochodów oraz wydatków gospodarstw domowych

i rolnych; znane są one pod potoczną nazwą badań budżetów rodzinnych. Nazwa ta wydaje się nieścisła z dwóch względów:^{47/} po pierwsze - budżet jest zestawieniem przewidywanych dochodów i zamierzonych wydatków, a zatem jest sporządzany *ex ante*, podczas gdy omawiane badania rejestrują już dane budżetu zrealizowanego */ex post/*; po drugie - wprowadzie większość gospodarstw domowych / z których każde jest jako całość jednostką konsumującą szereg artykułów o poważnym znaczeniu dla spożycia/ prowadzona jest przez rodziny, ale pewna część gospodarstw, również interesujących dla badań, nie pokrywa się z rodzinami.^{48/} Gospodarstwo domowe, a nie rodzina, jest w zasadzie obiektem badań. Nazwa budżety rodzinne zdobyła sobie już prawo obywatelstwa i jest w powszechnym użyciu.

Badanie budżetów rodzinnych ma bardzo interesującą historię. Studia nad metodami i zastosowaniem badań budżetów podjęli jako jedni z pierwszych na świecie w drugiej połowie XIX w. Edward Ducpetiaux^{49/} i Fryderyk Le Play. Właściwe zasady badań budżetów rodzinnych rozwinęli w teorii i praktyce tacy ekonomiści, socjologowie i statystycy jak E.Engel, H. Landolt, W.Schiff, G.Schnapper-Arndt, H.Schwabe i wielu innych

47/ Por.: A. Hodoly, Wstęp do badań rynku, PWG Warszawa, 1961, str. 285.

48/ Np. M. Latuch /Budżety rodzinne czy gospodarstw domowych, "Wiadomości Statystyczne 1958, Zesz. 5, str. 27/ podaje, że z ogółu badanych w Polsce we wrześniu 1957r. gospodarstw domowych /2128/ 13,5% stanowiły gospodarstwa, w których rodziny nie było/w zasadzie jednosobowe/, 84,4% gospodarstw składało się z jednej rodziny, 1,8% z dwóch rodzin, w jednym przypadku z trzech rodzin, a w 5 przypadkach nie było możliwości podziału gospodarstw na rodziny.

49/ Edward Ducpetiaux - Zajmował się warunkami bytowymi robotników belgijskich /1855r/.

Równocześnie wprowadzono zorganizowane badania budżetów rodzinnych do statystyk urzędowych niektórych państw/Belgia, Niemcy, USA itp./. Szczególnie ciekawe i ważne z punktu widzenia teorii i praktyki badań budżetowych były prace niemieckiego statystyka E.Engla, który skoncentrował się głównie na badaniach zależności pomiędzy wielkością dochodów a strukturą wydatków w badanych grupach rodzin, tworząc teoretyczną podstawę do dalszej rozbudowy teorii i praktyki tych badań.

Polska była krajem, w którym stosunkowo późno rozpoczęto zorganizowane badania budżetów rodzinnych. Należy jednak podkreślić, że próby szacunkowych badań tego typu rozpoczęto w naszym kraju już na przełomie XIX i XX w. Wyrywkowe dane o budżetach pojedynczych rodzin włościańskich były w tym okresie publikowane przez St.Chełchowskiego w "Gazecie Świątecznej", oraz przez W.Starzewskiego w "Czasie". Były to publikacje oparte na własnych szacunkach i obserwacjach autorów.

Pierwsze poważniejsze prace monograficzno-opisowe bytu ludności w Królestwie Polskim podjął w r.1889 Warszawski Komitet Statystyczny. Metodą zbierania danych przez Komitet, lub jeszcze wcześniej przez L.Krzywickiego, S.Sterlinga, K.Kaczkowskiego, K.Prószyńskiego, W.Świątkowskiego i innych,^{50/} była zazwyczaj ankieta ustna lub prosty kwestionariusz.

50/ S.Rychliński, Badania monograficzno-opisowe życia robotniczego w Polsce. "Statystyka Pracy", zes. 3, GUS 1931r.

Po zakończeniu I wojny światowej zajmowano się w Polsce wyrywkowo budową budżetów minimum egzystencji, opartych na zasadach racjonalnego spożycia. W związku z inflacją pieniądza i wzrostem drożyzny powstała w Polsce konieczność utrzymania zarobków na poziomie przynajmniej minimalnych kosztów utrzymania. Spowodowało to z kolei potrzebę prowadzenia w sposób ciągły notowań cen i obliczania kosztów utrzymania.

W roku 1920 rozporządzeniem Rady Ministrów^{51/} została powołana w Polsce Komisja do badań wzrostu kosztów utrzymania rodzin pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu. Głównym zadaniem Komisji, która działała z ramienia Głównego Urzędu Statystycznego, było obliczanie miesięcznych wskaźników kosztów utrzymania. Dla skonstruowania wskaźników kosztów utrzymania typowej 4-osobowej rodziny posługiwano się tzw. "koszykiem" ilości dóbr i usług nabywanych przez taką rodzinę. Wskaźniki kosztów utrzymania obliczano posługując się przeciętnymi cenami miesięcznymi na określone "koszykiem" towary. Publikowane przez Komisję miesięczne wskaźniki kosztów utrzymania /dla poszczególnych miast/ stały się podstawą do "prawidłowego" normowania zarobków i do ustalenia ruchomego dodatku drożyznianego,^{52/} chociaż nie reprezentowały rzeczywistego ruchu kosztów utrzymania, a tylko zmiany w cenach na niektóre, wybrane celowo artykuły

- - - - -

51/ Rozp. Rady Ministrów z dn. 27.V.1920r. w sprawie powołania Komisji do badania wzrostu kosztów utrzymania rodzin pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu, "Miesięcznik statystyczny" t. I, zeszyt 1/3, GUS 1920r.

52/ T. Szturm de Sztrem, Wzrost cen i ruchoma skala płac "Statystyka Pracy" t. II, zeszyt 1/2, GUS 1923r.

żywnościowe i opałowe, wchodzące do "koszyka". Skład takiego koszyka zmieniał się z biegiem czasu. Odmienność metod apriorycznego ustalania składu "koszyka" i norm dla elementów "koszyka" oraz faktycznie istniejące różne relacje cen w różnych regionach Kraju spowodowały, że sposoby obliczania wskaźników kosztów utrzymania przyjęte przez poszczególne Komisje /które powstały później i w innych miastach Polski/ zaczęły spotykać się z coraz ostrzejszą krytyką. Pierwszą poważniejszą próbą badania budżetów rodzinnych było przeprowadzenie w roku 1922 przez Magistrat m.st. Warszawy, przy współudziale Związku Zawodowego Robotników Miejskich, badania ankietowego 32 rodzin urzędniczych i robotniczych. Wyniki badania, opracowane przez E. Budziszewskiego, pomimo że były oparte na badaniu niepełnym, mało reprezentatywnym, podważyły trafność doboru "koszyka" i norm stosowanych przez Komisję przy obliczaniu wskaźników kosztów utrzymania.

Niedoskonałość metod stosowanych przez Komisję do badania wzrostu kosztów utrzymania w Polsce, brak rozeznania w rzeczywistej sytuacji klas i grup społecznych jak również zalecenia II Międzynarodowej Konferencji Statystyków Pracy, która odbyła się w Genewie w 1925r. spowodowały, że jeszcze w tym roku GUS przystąpił do opracowywania planu badań budżetów rodzinnych w Polsce. Badania te zostały rozpoczęte w roku 1926 i trwały, z różnymi zmianami, do roku 1936. W roku 1937 GUS przystąpił do prac przygotowawczych związanych z podjęciem szerokich badań budżetów rodzin robotniczych i rodzin pracowników umysłowych w Polsce.

Badania te zostały rozpoczęte przez Wydział VI Statystyki Społecznej GUS w drugiej połowie 1937r. Właściwe badania budżetowe poprzedzone zostały badaniem wstępnym, polegającym na wypełnianiu przez wybrane rodziny specjalnych formularzy, zwanych kwestionariuszami wstępnymi. Rodziny biorące udział w tej ankietyzacji dobrano w sposób celowy, z tym, że instytucją polecającą daną rodzinę były związki zawodowe lub zakłady pracy. Badania te przerwała II wojna światowa i okupacja hitlerowska.

Po wyzwoleniu Polski GUS przystąpił do systematycznej pracy nad reaktywowaniem m.i. działalności komórek statystyki warunków bytu ludności. Już w maju 1945r. GUS wznowił obliczanie wskaźników kosztów utrzymania. W okresie od 1945 do 1956r. przeprowadzone wiele badań budżetów domowych, np. badanie warunków bytowych i mieszkaniowych pracowników skarbowości /1946r./, badanie miesięczne budżetów rodzinnych, przeprowadzone przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społ. wspólnie z Centralną Radą Związków Zawodowych i GUS w roku 1947., badanie tygodniowe spożycia, przeprowadzone przez Ministerstwo Aproprowizacji i GUS w r. 1947, badanie budżetów rodzin robotników kolejowych oraz rodzin pracowników umysłowych, zatrudnionych w miejskich radach narodowych niektórych miast województwa poznańskiego, organizowane przez Wojew. Komisję Planowania Gospodarczego i Katedrę Statystyki WSE w Poznaniu /1954r./ i wiele innych - jednak dopiero w czerwcu 1956r. Prezydium Rządu upoważniło i zobowiązało GUS do podjęcia wspólnie z CRZZ badań budżetów domowych w Polsce.^{53/}

53/Uchwała Prezydium Rządu Mr 299/56 w sprawie prowadzenia przez GUS badań budżetów rodzinnych.

W związku z tym powołano w GUS specjalny Departament Statystyki Warunków Bytu.

Cel podejmowanych badań został sformułowany następująco: "badania budżetów rodzinnych mają na celu dostarczenie Partii i Rządowi aktualnych materiałów do analizy warunków bytu rodzin pracowników zatrudnionych w poszczególnych gałęziach gospodarki narodowej oraz struktury spożycia i zmian zachodzących w tej strukturze^{54/}." Badania te postanowiono prowadzić początkowo wśród rodzin pracowników przemysłu - w ramach sektora uspołecznionego - z dalszą perspektywą rozszerzenia ich na pozostałe działy gospodarki narodowej. Wybór gałęzi przemysłu, w których miały być przeprowadzone badania, dokonany został w sposób celowy. W roku 1956 i do połowy 1957r. badaniami budżetów rodzinnych objęte były rodziny pracowników zatrudnionych w następujących gałęziach przemysłu:

- 1/ górnictwo węgla kamiennego,
- 2/ hutnictwo,
- 3/ przemysł włókienniczy,
- 4/ przemysł maszynowy.

Podstawą wyboru w/w gałęzi, dokonanego przez GUS wspólnie z CRZZ, były wielkości przeciętnych płac w poszczególnych gałęziach przemysłu. I tak przemysł górniczy reprezentować miał pracowników o najwyższych płacach, przemysł hutniczy i maszynowy - pracowników o średnich płacach, zaś przemysł włókienniczy - pracowników o najniższych płacach.^{55/}

54/ Instrukcja **NB** 103 Prezesa GUS w sprawie organizacji badań, zakresu i trybu pracy instruktorów terenowych punktów badań budżetów rodzinnych.

55/ Por.: Rocznik Statystyczny 1956r., GUS 1956.

W wytypowanych gałęziach przemysłu zatrudnionych było około 47% ogółu zatrudnionych w przemyśle.

Postawiona hipoteza o istnieniu różnic w warunkach bytu rodziny górnika, hutnika, włókniarza i metalowca była przyczyną wyboru gałęziowej metody badania budżetów domowych. Przed rozpoczęciem badań postulowano również, aby podejmowane badania opierały się nie tylko na przekroju gałęziowym, ale przede wszystkim na terytorialnym. Jednym z argumentów przemawiających za przyjęciem gałęziowej metody badania było prowadzenie polityki płac resortowo, a nie terytorialnie. Można zatem stwierdzić, że wyniki projektowanych badań mogły służyć dla celów polityki płac, świadczeń społecznych i spożycia w badanych gałęziach przemysłu, nie mogły natomiast służyć takim celom, jak np. polityka dystrybucji masy towarowej w poszczególnych rejonach kraju.

Niewątpliwym sukcesem GUS jest to, że po raz pierwszy na większą skalę udało się zastosować metodę reprezentacyjną doboru rodzin do badań. Dobór rodzin do badań budżetów domowych odbywał się w następujących etapach:^{56/}

- 1/ losowanie przedsiębiorstw w poszczególnych gałęziach przemysłu,
- 2/ losowanie zatrudnionych w przedsiębiorstwie,
- 3/ wybór rodzin z list wylosowanych w przedsiębiorstwie.

56/ Z. Samsel, O metodzie badania budżetów rodzinnych, "Wiadomości Statystyczne", zesz. 2, GUS 1956r.

Wyboru przedsiębiorstw dokonano metodą losową oddzielnie w każdej gałęzi przemysłu. Ustalono, że 1% ogółu zatrudnionych w danej gałęzi przemysłu jest wystarczająco reprezentatywną próbką, aby wyniki obserwacji móc uogólnić na całą badaną populację.

W celu wylosowania określonej liczby przedsiębiorstw sporządzono spisy, w których przedsiębiorstwa uszeregowano w/g malejącego przeciętnego rocznego zarobku pracownika grupy przemysłowej. Ze spisów tych odrzucono przedsiębiorstwa, w których przeciętne zatrudnienie pracowników grupy przemysłowej było niższe niż 300 pracowników tej grupy. Odrzucone przedsiębiorstwa stanowiły około 10% ogólnej liczby przedsiębiorstw w danej gałęzi. Przy losowaniu przedsiębiorstw zastosowano tzw. skok obliczeniowy, czyli schemat losowania co n-tej jednostki. Jest rzeczą oczywistą, że przy zastosowanym schemacie losowania większe szanse wylosowania miały przedsiębiorstwa o większej liczbie zatrudnionych; ponieważ zaś z ogólnej liczby przedsiębiorstw odrzucono przedsiębiorstwa małe, zatrudniające poniżej 300 pracowników, wylosowana próbka składała się niemal w całości z dużych przedsiębiorstw.

Następnym etapem było losowanie pracowników w przedsiębiorstwach reprezentujących daną gałąź przemysłu. W wylosowanych przedsiębiorstwach sporządzono imienne listy pracowników grupy przemysłowej, według list płac, w rozbiciu na 3 grupy zatrudnienia:

- a/ robotnicy i pracownicy obsługi,
- b/ pracownicy inżynieryjno-techniczni,
- c/ pracownicy administracyjno-biurowi.

W spisach pracownicy uszeregowani zostali w/g kolejności malejącego zarobku z ostatniego miesiąca przed sporządzeniem wykazu. Zarobek z ostatniego miesiąca podawany był kwotą brutto łącznie z premią, nagrodami i dodatkami. Pracownicy, którzy pracowali w danym przedsiębiorstwie krócej niż 3 miesiące byli pomijani w losowaniu. Wszystkich pozostałych pracowników figurujących na wykazach przedsiębiorstwa oznaczono kolejną numeracją. GUS ustalił, że z każdego przedsiębiorstwa należy wylosować 200 pracowników. Losowanie pracowników dokonane zostało na podstawie Tablic Liczb Żelaznych, skonstruowanych przez prof.dr H.Steinhaus.

Wylosowani pracownicy objęci zostali wstępnym badaniem ankietowym dotyczącym ogólnych warunków bytowych. Badanie ankietowe przeprowadzone było przez instruktorów Terenowego Punktu Badań, obejmującego 20 rodzin. Ankieta składała się z 15 pytań dotyczących składu rodziny, ilości osób pracujących, zarobków, wyposażenia mieszkania itp.

Celem przeprowadzonej ankiety wstępnej było stworzenie podstaw dla właściwego wyboru 20 pracowników /spośród 200/ w każdym przedsiębiorstwie. Pracownicy ci mieli prowadzić szczegółowe notowania dochodów i wydatków swoich rodzin.

Z list 200 wylosowanych pracowników odrzucono na podstawie opracowania wyników przeprowadzonej ankiety wstępnej:

- pracowników, którzy są użytkownikami gospodarstwa rolnego lub członkami spółdzielni produkcyjnej,
- pracowników, którzy dojeżdżają do miejsca pracy dłużej niż jedną godzinę,
- pracowników, których członkowie rodzin powiązani są z rolnictwem,
- pracowników, od których nie uzyskano odpowiedzi na ankietę.

Przyjęto, że pierwszych 20 pracowników, którzy pozostali na liście po dokonaniu skreśleń, powinno być objętych badaniem budżetów domowych.

W celu uzyskania zgody na notowania dochodów i wydatków domowych instruktorzy Terenowych Punktów Badań przeprowadzali ze wszystkimi 20 pracownikami rozmowy indywidualne. Pracownika, który odmówił notowań, należało zastąpić innym, wybranym z listy 200 pracowników, którego rodzina pod względem składu, ilości osób pracujących itp. była podobna.

Wybranych 20 rodzin pracowników grupy przemysłowej tworzyło w danym przedsiębiorstwie Zakładowy Terenowy Punkt Badań, pozostający pod fachową opieką i kontrolą etatowego inspektora. Wybrane do badań rodziny prowadziły dwa typy całorocznych notowań:

- 1/ notowania pieniężnych i niepieniężnych przychodów członków rodziny,
- 2/ notowania pieniężnych rozchodów członków rodziny.

Przychody pieniężne i niepieniężne notowano na specjalnych formularzach z uwzględnieniem daty, źródła oraz

wysokości dochodu.

Rozchody pieniężne ewidencjonowano w specjalnych książeczkach budżetowych.

Data	Na co wydatkowane	Podać źródło nabycia towaru lub usługi /uspołecznione, pozostałe/	Jedn. miary	Ilość	Wartość		Uwagi
					zł	gr	

Oprócz powyższych notowań, badane rodziny podawały informacje o zużyciu i uzupełnieniu zapasów artykułów żywnościowych i opału.

Badania budżetów rodzinnych rozpoczął GUS w zasadzie w drugiej połowie 1956r. Wyniki badań z 1956r. nie zostały ogłoszone, ponieważ badania te traktowano jako próbne. W III. i IV. kwartale 1957r. GUS kontynuując badanie budżetów rodzin robotników i pracowników umysłowych w 4 gałęziach przemysłu, objął również tymi badaniami pracowników w pozostałych gałęziach przemysłu oraz nauczycieli. Metoda losowania przedsiębiorstw i rodzin do badań we wszystkich gałęziach przemysłu pozostała niezmienną. Podstawą losowania nauczycieli były listy płac znajdujące się w wydziałach oświaty powiatowych i miejskich rad narodowych. Dobór małej próby, czyli 20 rodzin nauczycielskich /ze szkół podstawowych i średnich znajdujących się w miastach/, przeprowadzenie ankiety wstępnej oraz sposób notowań dochodów i wydatków był analogiczny jak przy badaniach budżetów rodzin pracowników zatrudnionych w przemyśle.

Od miesiąca lipca 1961r. objęto badaniem budżetów rodzinnych pracowników zatrudnionych w przemyśle i związanych z rolnictwem.

C● roku wprowadza się do badania nową próbkę, czyli losuje nowych pracowników w tych samych przedsiębiorstwach. Małe przedsiębiorstwa /do 1.000 zatrudnionych/ też są zmieniane drogą losowania.

Dane przychodzące do GUS raz na kwartał, jednak w rozbiściu na miesiące, są analizowane z punktu widzenia ekonomicznego i logicznego. Dane błędnie wypełnione lub niekompletne są wyłączone z opracowania. Opracowanie materiałów następuje w Zakładzie Techniki Statystycznej GUS /symbolizacja, perforacja, tabulacja/, na maszynach analityczno-kalkulacyjnych.

1.3.1. Informacje dostarczone przez budżety rodzinne i sposób ich wykorzystania.

Po przedstawieniu sposobu doboru rodzin do badań oraz podaniu rodzajów notowań przychodów i rozchodów zastanowimy się, jakich informacji dostarczają wyniki badań budżetowych i jak je wykorzystujemy.

Ogólna wysokość przychodów informuje nas, jakimi źródłami dysponowała dana rodzina na zaspokojenie swych potrzeb. Wysokość dochodów mówi, ile z ogólnej sumy środków rzeczywiście wpłynęło do rodziny w badanym okresie, a wy-

sokość innych przychodów - ile rodzina zużyła dochodów z okresów ubiegłych lub przyszłych.^{57/} Podział dochodów na dochody z pracy i inne dochody dostarcza informacji, czy rodzina posiadała inne źródła dochodów poza pracą, a poszczególne pozycje w grupie innych dochodów mówią, jakie to były dochody. Poszczególne pozycje grupy dochodów z pracy mówią przede wszystkim, czy były to tylko zarobki czy również i inne dochody, to znaczy świadczenia w naturze i świadczenia społeczne. Obrazuje to poniższa klasyfikacja przychodów.

Klasyfikacja przychodów.^{58/}

1. Dochody z pracy.

Płaca z osobowego funduszu płac, z pracy głównej badanego pracownika i pozostałych osób - do płacy z pracy głównej zalicza się wypłaty brutto wypłacone z osobowego funduszu płac z tytułu wykonywanej pracy, a mianowicie: zapłata za godziny zwykłe i nadliczbowe, premie w/g obowiązujących regulaminów /np. z karty górnika, hutnika itp./, dopłaty /za pracę nocną, uciążliwą, za wysługę lat i inne/, deputaty itp.

57/ J. Wojtyniak dzieli ogół przychodów na dwie grupy: "dochody" i "inne przychody". Dochody stanowią przypływ do rodziny nowych wartości zwiększających stan posiadania, są to te pozycje, które stanowią w budżecie właściwą wartość. Inne przychody są wprawdzie również przypływem wartości, nie zwiększają jednak stanu posiadania rodziny. Są one już w posiadaniu rodziny w innej formie/np. złożone oszczędności/, bądź też będą musiały być pokryte w przyszłości/kredyty, zaciągnięte pożyczki/. Patrz: J. Wojtyniak, Co to są budżety rodzinne, PWG, Warszawa 1958, str. 15.

58/ W/g Biuletynu Statystyki Warunków Bytu Nr 12/1963, GUS, Warszawa 1963, str. III i IV.

Pozostałe zarobki z pracy badanego pracownika i pozostałych osób: - wszystkie zarobki z pracy ubocznej, stałej i dorywczej; nagrody; za dobrą pracę, racjonalizatorstwo, współzawodnictwo, wynalazki itp.

2. Dochody ze świadczeń społecznych

zasiłki /rodzinne, chorobowe, macierzyńskie/, renty, stypendia, inne świadczenia społeczne /pieniężne i niepieniężne/.

3. Inne dochody

Dochód z ogródka działkowego, pomoc od krewnych i znajomych /pieniężna i niepieniężna/, inne /sprzedaż mebli, sprzętów domowych, odzieży, za wynajem mieszkania, za stołowanie, alimenty, wygrane na loterii itp./.

4. Inne przychody

Zaciągnięte pożyczki, zaciągnięty kredyt towarowy, podjęte oszczędności z PKO, z kasy zapomogowo-pożyczkowej, zwrócone pożyczki, inne przychody.

Zaspokojenie potrzeb odbywa się przez rozchodowanie otrzymanych środków, to jest przede wszystkim przez wydawanie pieniędzy otrzymanych z zarobków a także z innych źródeł wymienionych w przychodach. Możemy kupować artykuły lub usługi nie tylko za pieniądze otrzymane za pracę czy z innych źródeł, lecz również korzystając z otrzymanego kredytu. Również nie wszystkie posiadane w jakimś okresie czasu środki pieniężne idą na zaspokojenie potrzeb w tym okresie. Mogą

one być użyte częściowo na spłatę zaciągniętych kredytów lub długów, częściowo odłożone na przyszłe wydatki bądź wprost przez złożenie oszczędności, bądź przez udzielenie komuś pożyczki.

W stronie rozchodowej budżetu interesuje nas przede wszystkim, ile z posiadanych w danym okresie czasu środków materialnych przeznaczono na zakup artykułów i usług, co można uznać w przybliżeniu za zaspokojenie bieżących potrzeb, a ile zostało użyte inaczej. Podział "innych rozchodów" na rozchody na majątek i rozchody na spłatę długów informuje, ile z rozporządzalnych środków przesunięto na następne okresy, a ile zużyto na pokrycie wydatków ubiegłych okresów. Dostarcza to nam informacji, czy rodzina jest obciążona długami, które musi spłacać, czy też odkłada pewne kwoty na jakiś większy wydatek lub poprostu chce mieć pewną rezerwę oszczędnościową.

Z dalszych grup wydatków dowiadujemy się, ile z ogólnej sumy zostało wydane na zaspokojenie poszczególnych kategorii potrzeb: na żywność, mieszkanie, odzież, obuwie itp. W innym ujęciu, na podstawie grupowania według rodzajów zakupionych artykułów i usług widzimy, ile rodziny wydają na artykuły różnych rodzajów, np. przetwory zbożowe, mięso, tłuszcze, nabiał, materiały włókiennicze, węgiel itd., a ile na różnego rodzaju usługi, np. szycie i prześóbki odzieży, naprawa obuwia, teatr, kino, komunikacja itd.

Klasyfikacja rozchodów^{59/}

1. Żywność.

Przetwory zbożowe

Ziemniaki, strączkowe i warzywa

Owoce i przetwory

Mięso, podroby, przetwory i ryby

Tłuszcze zwierzęce i roślinne

Nabiał

Cukier i wyroby sukiernicze

Żywnienie zbiorowe

Inne artykuły.

2. Odzież i obuwie.

Tkaniny

Odzież

Obuwie

3. Mieszkanie.

4. Opał i światło.

5. Higiena i ochrona zdrowia.

6. Kultura i oświata.

7. Alkohol i tytoń.

8. Łączność i komunikacja.

9. Inne wydatki.

10. Rozchody różne.

59/W/g Biuletynu Statystyki Warunków Bytu Nr 12, op.cit.,
str.IV-X. Szczegółowa klasyfikacja rozchodów zawarta jest
w załączniku nr.13.

Dla otrzymania wyraźniejszego obrazu struktury budżetów, przeliczamy przychody i rozchody, wyrażone w złotych, na procenty. Widać wtedy od razu, jaką część ogólnej sumy przychodów lub rozchodów, które przyjmujemy za 100, wynoszą poszczególne pozycje. Możemy w ten sposób porównywać strukturę budżetów różnych rodzin albo strukturę tych budżetów z przeciętną strukturą budżetów wszystkich badanych rodzin.

Dla zbadania stopy życiowej danej rodziny nie wystarczy ustalenie ogólnej wysokości dochodu tej rodziny, gdyż różne mogą być jej potrzeby. Nie chodzi tutaj o różnice wynikające z przyczyn subiektywnych; potrzeby wynikają z różnic w składzie rodzin. Konieczne jest więc stworzenie miary względnej, obejmującej dwie wielkości: dochód i skład rodziny. Najprościej byłoby niewątpliwie znaleźć stosunek dochodu rodzinnego do liczby osób w rodzinie, a więc obliczyć dochód na osobę lub - jak się mówi - dochód na głowę. Tak postępuje się w niektórych krajach. Jednak osoby są to jednostki nie jednakowe z punktu widzenia wydatków. Zbyt duże zachodzą różnice między potrzebami osób zależnie od wieku a również i płci, aby można było wszystkie osoby traktować równorzędnie. Wprowadza się więc pojęcie "jednostki konsumpcyjnej" polegające na tym, że przyjmuje się potrzeby jakiejś osoby za 1 a potrzeby pozostałych osób wyraża się liczbami odpowiednio mniejszymi ewentualnie większymi od jednośc. W znacznej większości krajów stosujących jednostki konsumpcyjne, za 1 przyjęto dorosłego mężczyznę.

Inne osoby wyrażone są ułamkami. Jednostki konsumpcyjne przyjęte w Polsce przedstawiają się następująco:

	poniżej 1 roku	0,25
	1 - 2 lat	0,30
	2 - 3 lat	0,40
	3 - 7 lat	0,50
	7 -11 lat	0,60
	11 -13 lat	0,70
dziewczęta w wieku	13 -18 lat	0,75
chłopcy w wieku	13 -18 lat	0,85
kobiety w wieku	18 lat i więcej	0,85
mężczyźni w wieku	18 lat i więcej	1,00.

Obliczając dochód rodziny na jednostkę konsumpcyjną otrzymujemy miarę stopy życiowej, jaką ta rodzina może osiągnąć. Jest to bowiem stosunek posiadanych środków na zaspokojenie potrzeb do samych potrzeb, liczonych jednolicie dla wszystkich rodzin, niezależnie od ich składu. Umożliwia to dokonywanie porównań między różnymi rodzinami w tym samym czasie lub między różnymi okresami dla tej samej rodziny, lub wreszcie między faktyczną stopą życiową badanej rodziny, a jakąś normą. Pojęcie stopy życiowej nabiera pełnego wyrazu dopiero w ujęciu względnym.

Suma wydatków na jednostkę konsumpcyjną mówi nam o zrealizowanej stopie życiowej. Odgrywa ona ważną rolę w analizie wyników badań budżetowych.

Dla zbadania występujących w populacji badanych rodzin prawidłowości, których nie widać w zbiorze pojedynczych obserwacji, grupujemy obserwacje w odpowiednio dobrane klasy na podstawie jakiejś istotnej cechy. Interesującą nas cechą jest w tym badaniu suma wydatków na jednostkę konsumpcyjną, gdyż wywiera ona decydujący wpływ na strukturę wydatków. Chcąc więc wykryć prawidłowości w tej strukturze, grupujemy rodziny według wysokości wydatków na jednostkę konsumpcyjną w tak zwane grupy zamożności. W obecnych badaniach grupuje się rodziny w następujące grupy zamożności:

roczna suma wydatków na jednostkę konsumpcyjną w zł.

I	do 4.800 zł
II	4.801 - 7.200
III	7.201 - 9.6000
IV	9.601 -12.000
V	12.001 -15.000
VI	15.001 -18.000
VII	18.001 -24.000
VIII	24.001 -i więcej.

Ujęcie wydatków według rodzaju potrzeb, przy uwzględnieniu klasyfikacji rodzin według grup zamożności, wykazuje zależność struktury wydatków od stopnia zamożności. Jeżeli dla poszczególnych grup zamożności obliczymy grupy wydatków w procentach ich ogólnej sumy, to okaże się, że procentowy udział wydatków na żywność maleje ze wzrostem zamożności. Zależność ta, występująca bardzo regularnie, została

nazwana prawem Engla, od nazwiska jednego z pierwszych badaczy budżetów, który ją zauważył.

Wymienione zmiany w strukturze wydatków wykazują stopień ważności poszczególnych rodzajów potrzeb. O.Lange dzieli potrzeby na biologiczne i wynikające ze współżycia społecznego.^{60/} Nie ulega wątpliwości, że najsilniej odczuwalne są potrzeby biologiczne, wynikające z obydwu podstawowych instynktów ludzkich - zachowania jednostki i zachowania gatunku. Na kolejnym miejscu należy wymienić potrzeby socjologiczne - wynikające z wymogów sytuacji człowieka w procesie produkcji oraz stosunków społecznych, w jakich żyje.

Ogólnie biorąc można przyjąć tezę podaną przez Marshalla^{61/}, według której zaspokojenie niższej potrzeby pozwala na ujawnienie się potrzeb wyższych /dalszych rzędów/. Jeżeli fundusz nabywczy jest wyższy od sumy potrzebnej do zaspokojenia potrzeb podstawowych, to pozostała kwota może być wydatkowana albo na lepsze zaspokojenie tych samych potrzeb podstawowych, albo na zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu. Regułą stanowi raczej ta druga możliwość. Nadmierne spożycie towarów zaspokajających potrzeby podstawowe i w ogóle dających natychmiastowe, krótkotrwałe zadowolenie, oznacza lekceważący stosunek do pieniądza spowodowany niemożnością zaspokojenia innych potrzeb wskutek ubóstwa asortymentu, nadmiernych cen, błędnych relacji

- - - - -

60/O.Lange - Ekonomia polityczna, t.I, PWN Warszawa 1959, str.11

61/ A.Marshall, Zasady ekonomiki, t.I, Wydawnictwo M.Arcta, Warszawa 1925, str.86.

między cenami towarów należących do różnych grup pod względem hierarchii zaspokajanych potrzeb i w ogóle rozbieżnością struktur popytu i podaży.^{62/}

Mimo dużej dynamiki potrzeb, czyniono próby stworzenia hierarchii ich pilności czy intensywności. Taką próbą była skala potrzeb K.Mengera^{63/} czy koncepcja tzw. "kielicha szczęścia Othmara Winklera". Próby te nie znalazły jednak szerszego oddźwięku. Obiektywne, naukowe mierniki potrzeb w postaci norm spożycia istnieją właściwie tylko tam, gdzie idzie o podstawowe potrzeby biologiczne, a więc w zakresie spożycia artykułów żywnościowych. Normy spożycia wyrażają pewne optimum, oparte na obiektywnych przesłankach naukowych, do którego możemy przymierzać pewne poziomy spożycia. Natomiast znacznie mniej obiektywne są podstawy tzw. norm spożycia artykułów nieżywnościowych, gdyż opierają się przeważnie na ekspertryzach, statystyce stanu istniejącego i rozwoju spożycia oraz na danych porównawczych.

Jeżeli przyanalizie przeprowadzonej pod kątem widzenia zaspokojonych potrzeb, chodzi bardziej o strukturę wydatków, o udział poszczególnych grup wydatków w całości, niż o bezwzględną wysokość kwot wydawanych, to przy analizie z punktu widzenia środków zaspokajania tych potrzeb sytuacja się zmienia. Wprawdzie struktura wydatków w sensie ich udziału zachowuje znaczenie, ale na pierwszy plan

- - - - -

62/Por.: Z. Hellwig, Uwagi z zakresu teorii potrzeb, "Myśl gospodarcza" 1957r., nr. 10, str. 20-21.

63/Por.: W. Winkler, Podstawowe zagadnienia ekonometrii, PWN Warszawa, 1957, str. 51.

wysuwa się bezwzględna wysokość wydawanych kwot. Ważne stają się wtedy poszczególne pozycje wydatków. Ponadto nabierają znaczenia nabywane ilości poszczególnych artykułów i usług. Chodzi bowiem w tym przypadku o to, jak zmieniają się wydatki i nabywane ilości przy przejściu z jednej grupy zamożności do drugiej.

Podstawą rozumowania jest tu założenie, że przynależność konsumenta do określonej grupy zamożności jest decydującym czynnikiem, wpływającym na rodzaj i wielkość wydatków. Jeżeli tak, to możemy przyjąć, że przesunięcie pewnej liczby rodzin z jednej grupy zamożności do drugiej pociągnie za sobą zmianę wydatków i upodobnienie się ich do wydatków tej drugiej grupy. Badanie tych zmian nabywanej ilości jakiegoś artykułu lub usługi pod wpływem zmian w dochodzie nazywa się w ekonomii badaniem elastyczności dochodowej popytu /lub spożycia/.

Obliczenie przeciętnego spożycia danego artykułu w danym okresie czasu na podstawie danych pochodzących z budżetów rodzinnych dokonuje się w jednostkach naturalnych / w kg, l, m itp. na 1 osobę/ lub w wyrażeniu wartościowym jako przeciętne rozchody w złotych na 1 osobę. Wielkości te, / tzn. zakupione ilości danego artykułu, przychody i i./ znajdujemy w książkach, prowadzonych przez badane rodziny. Dzieląc ilość zakupionego w czasie t_0 dobra x_i przez ilość członków badanej rodziny - n , otrzymujemy przeciętne spożycia na osobę. Jeżeli mamy dane dotyczące większej ilości budżetów, np. całej grupy pra-

owników, dokonujemy w pierw agregacji a następnie postępujemy jak poprzednio, tzn. dzielimy sumę ilości danego dobra, zakupionego w określonym czasie przez wszystkie rodziny, prowadzące badanie budżetów, przez ilość osób wchodzących w skład wszystkich rodzin. Obliczenia te mogą być dokonywane dla poszczególnych grup zamożności.

Ważnym problemem w dziedzinie spożycia jest zależność spożycia od dochodów ludności. Na wstępie zajmiemy się węższym zagadnieniem: zależnością między całkowitymi wydatkami a wydatkami na żywność.

Zależność między dochodami a wydatkami na żywność badał szwedzki ekonometryk Törnquist^{64/}. Na podstawie bogatego materiału empirycznego obliczył wzory, które mają znaczenie przede wszystkim dla Szwecji, dla nas natomiast wzory te posiadają dużą wartość metodologiczną.

Oznaczając przez x całkowity wydatek, a przez u wydatki na poszczególne dobra, Törnquist uzyskał następujące wzory:

$$\text{żywność : } u = \frac{26x}{x + 31},$$

$$\text{żywność pochodzenia zwierzęcego: } u = \frac{16x}{x + 37},$$

$$\text{żywność pochodzenia roślinnego: } u = \frac{26x}{x + 31} - \frac{16x}{x + 37},$$

64/Por.: J. Tinbergen, Wprowadzenie do ekonometrii, PWN, Warszawa 1957, str. 135.

odzież: $u = \frac{21(x - 10)}{x + 160},$

komorne: $u = \frac{54(x - 5)}{x + 290}.$

Krzywe popytu Törnquista mają postać:

dla dóbr pierwszej potrzeby: $u = a \frac{x}{x+b},$

dla dóbr wyższego rzędu: $u = a \frac{x - c}{x + b},$

dla dóbr luksusowych: $u = ax \frac{x - c}{x + b},$

gdzie x oznacza dochód,

u -wydatek,

a, b, c - stałe parametry równania.

Problem zależności między spożyciem artykułów a dochodem rozważany jest również w pracy pod redakcją I.J. Pisariewa^{65/}. Autor zakłada, że przy dochodzie x wydatki na żywność są równe u i że u ma się do względnie maksymalnej matematycznej granicy wydatków na żywność a , tak jak dochód x do pewnego względnego dochodu $x + b$, tj.:

$$\frac{u}{a} = \frac{x}{x + b}.$$

65/ I.J.Pisariew - Metodologiczeskije woprosy izuczenija urownia žizni trudiaszczichsia, Iz.Soc.Litieratury, Moskwa 1959.

Równanie to odpowiada równaniu Törnquista.

$$u = a \frac{x}{x+b}.$$

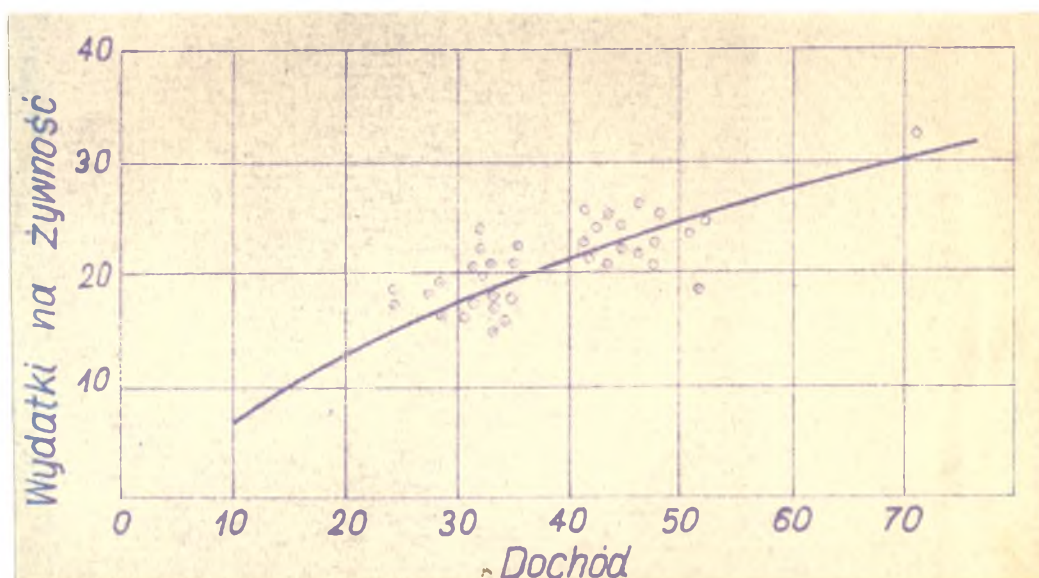
Współautor pracy pod redakcją Pisariewa, Szwyrkow, badał 39 budżetów rodzin robotniczych Moskwy i Leningradu. Metodą najmniejszych kwadratów obliczył on parametry a i b i otrzymał wzór

$$u = 34965,03 \cdot \frac{x}{x + 43496,506}.$$

Zależność tę ilustruje rys. 7.

Rysunek 7.

Zależność pomiędzy dochodem a wydatkami na żywność.

Z. Bartel^{66/} bada zależność między całkowitym wydatkiem a wydatkami na żywność i niektóre artykuły żywnościowe w Polsce. Za podstawę badania przyjmuje budżety rodzinne 1958r. Jednostką badaną jest cała grupa pracowników, których całkowity wydatek i wydatek na dobro „i” czy na grupę dóbr jest znany.

Parametry a i b znajduje na podstawie aproksymacji i otrzymuje następujące wzory:

żywność:
$$u = \frac{14x}{x+19},$$

przetwory zbożowe:
$$u = \frac{9x}{x+3},$$

mięso:
$$u = \frac{9x}{x+5},$$

wędliny i wyroby
wędliniarskie:
$$u = \frac{35x}{x+51},$$

tłuszcz zwierzęce
/bez masła/:
$$u = \frac{4x}{x+3},$$

tłuszcz zwierzęce
łącznie z masłem:
$$u = \frac{15x}{x+11},$$

tłuszcz zwierzęce i roślinne
$$u = \frac{16x}{x+10},$$

66/Z. Bartel, Ekonometryczna analiza rynku, Warszawa 1962,
str. 83-87.

tłuszcze roślinne:
$$u = \frac{16x}{x + 10} - \frac{15x}{x + 11},$$

cukier:
$$u = \frac{4,5 x}{x + 7}.$$

Wzory te pozwalają obliczyć wydatek na dane dobro i , jeżeli znane są całkowite wydatki konsumenta.

Łatwo można stwierdzić, że wzór na żywność podany przez Z. Bartę odpowiada hipotezie przyjętej przez Szwyrkowa tzn.

$$\frac{u}{a} = \frac{x}{x+b}, \quad \text{czyli} \quad \frac{u}{14} = \frac{x}{x + 19}.$$

Jak już wspomniano, badanie zmian w nabywanej ilości jakiegoś artykułu /lub usługi/ pod wpływem zmian w dochodzie nazywa się badaniem elastyczności dochodowej popytu. Przedstawimy szacowanie elastyczności dochodowej na podstawie statystyki budżetów rodzinnych.

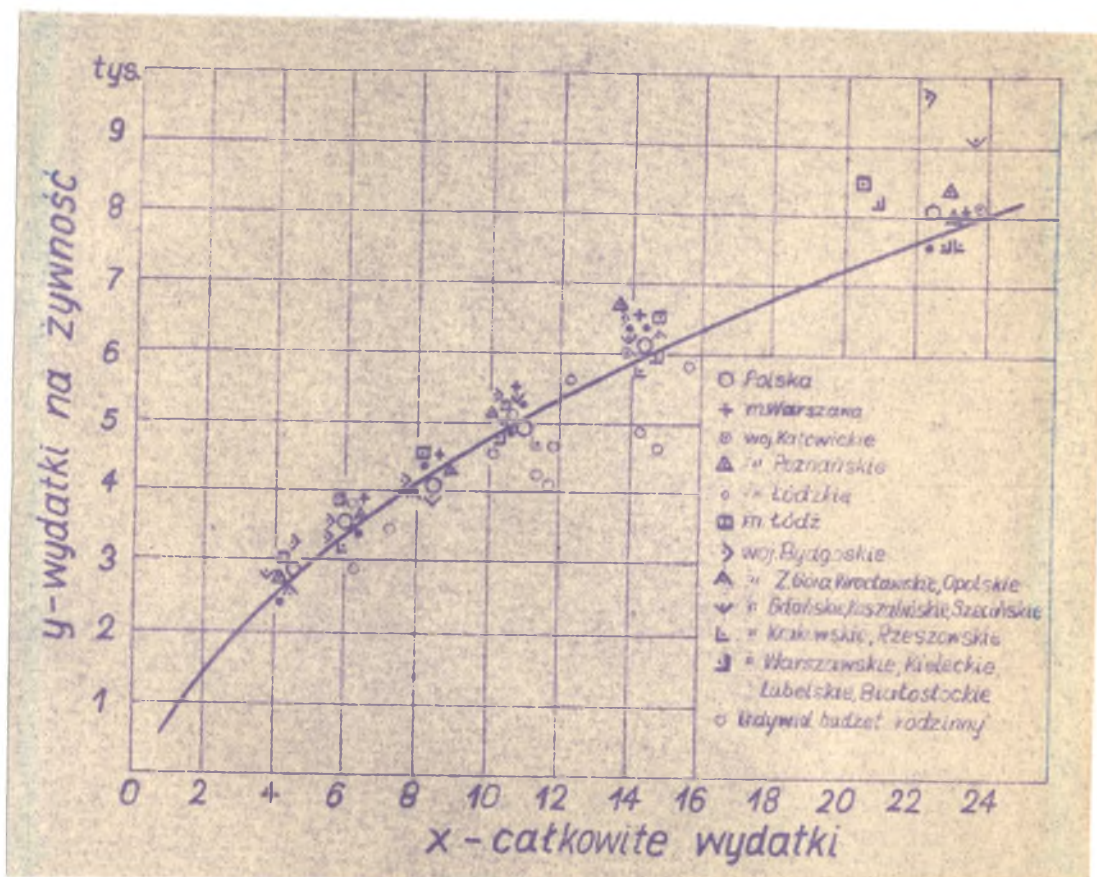
Oznaczmy przez n liczbę ludności uzyskującą dochody, przez n_1, n_2, \dots, n_8 - liczbę ludności w poszczególnych grupach zamożności, przez Y - całkowity dochód w danym roku, a przez y_1, y_2, \dots, y_8 - dochody na głowę w poszczególnych grupach zamożności.

Zakładamy, że w badanym okresie ceny nie ulegają zmianie, czyli

$$p = \text{const.}$$

Rysunek 8.

Zależność między całkowitymi wydatkami a wydatkami na żywność^{67/}

Na rysunku przedstawiono wyniki badań zależności pomiędzy całkowitymi wydatkami a wydatkami na żywność w poszczególnych województwach oraz dla całego kraju dla roku 1958. Z rysunku wynika, że wydatki na żywność wzrastają przy wzroście całkowitych wydatków, jednak tempo wzrostu jest coraz wolniejsze.

67/ Źródło: Z. Bartel, Ekonometryczna analiza rynku, PWN, Warszawa 1962.

Dla celów praktycznych przyjmiemy, że związek pomiędzy indywidualnym dochodem na głowę a indywidualnym spożyciem jest liniowy.

Analizujemy wyniki badań budżetów rodzinnych pracowników zatrudnionych w przemyśle za rok 1962. Dla kolejnych grup zamożności spożycie przedstawia się następująco:

$$d_1 = n_1 a_0 + a_1 y_1 ,$$

$$d_2 = n_2 a_0 + a_2 y_2 ,$$

$$\begin{array}{ccc} \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot \end{array}$$

$$d_8 = n_8 a_0 + a_8 y_8 ,$$

gdzie a_0, a_i $i = 1, 2, \dots, 8$ są stałymi strukturalnymi^{68/}

d_i - popyt,

oraz

$$D = n a_0 + a Y.$$

Zakładając, że $a_0 = \text{const}$ otrzymujemy

$$\Delta d = a \Delta y ,$$

skąd $a = \frac{\Delta d}{\Delta y} .$

/35/

Jak wiadomo, elastyczność dochodowa popytu jest to pewna wielkość wyrażająca stosunek względnej zmiany popytu

68/Por.: Z. Bartel, Ekonometryczna analiza rynku, op.cit. str. 73-77.

do względnej zmiany dochodu^{69/}, czyli

$$e_y = \frac{\Delta D_i}{D_i} : \frac{\Delta y_i}{y_i} = \frac{\Delta D_i}{\Delta y_i} \cdot \frac{y_i}{D_i}. \quad /36/$$

Można również obliczyć granicę tego stosunku, gdy przyrosty ΔD_i i Δy_i dążą do zera. Przy takim ujęciu miarą reakcji popytu na określoną zmianę dochodu będzie stosunek

$$\frac{d D_i}{D_i} : \frac{dy_i}{y_i} = \frac{d D_i}{D_i} \cdot \frac{y_i}{dy_i} = e_y$$

lub

$$e_y = \frac{d D_i}{dy_i} \cdot \frac{y_i}{D_i}. \quad /37/$$

Jeżeli funkcja popytu jest liniowa, postaci $D_i = a_1 p_i + a_2 Y_i$

wówczas przy założeniu, że $p = \text{const}$, pochodna tej funkcji

$$D' = a_2 = \lim_{\Delta Y \rightarrow 0} \frac{\Delta D}{\Delta Y}.$$

Wzór /37/ wyraża mikroekonomiczne zależności między popytem a dochodem. W skali makroekonomicznej mamy

$$e_y = \frac{d D_i}{dy_i} \cdot \frac{Y}{D}. \quad /38/$$

69/ Bliższe szczegóły można znaleźć w książce: H.L.Moore, Elasticity of Demand and Flexibility of Prices, Il.Staat.Ass.XVIII, 1922/23, str.8 i nast.

Obliczamy elastyczność dochodową na żywność, ryż i cukier, gdy spożycie wyrażone jest wartościowo /tabl.19/.

Tablica 19.

Elastyczność dochodowa dla artykułów żywnościowych.^{70/}

Artykuł	Grupa zamożności	y_i	d_i	Δy	Δd	a_i	e
Żywność Y=14.357 D= 5.664	I	4.827	2.617				
	II	7.434	3.639	2.607	1.022	0,39	
	III	9.808	4.504	2.374	855	0,37	
	IV	12.332	5.197	2.524	693	0,27	
	V	15.378	6.099	3.046	902	0,29	
	VI	18.911	6.841	3.533	742	0,21	
	VII	23.466	8.098	4.555	1.257	0,28	
	VIII	34.116	9.947	10.650	1.849	0,17	

$$\bar{a} = \frac{1,98}{7} = 0,28$$

$$e_y = \bar{a} \cdot \frac{Y}{D} = 0,28 \cdot \frac{14,357}{5,664} = 0,28 \cdot 2,53 = 0,7$$

Obliczenia współczynnika elastyczności na podstawie danych budżetów rodzinnych dokonujemy w sposób następujący:

- wypisujemy wartości przychodów brutto ogółem dla poszczególnych grup zamożności, wyrażone w złotych na osobę - y_i , oraz wartość przeciętną dla wszystkich grup - \bar{Y} . Jeżeli korzystamy z Biuletynu Statystyki Warunków Bytu - będą to dane tablicy: Przeciętne przy-

chody w złotych na osobę w gospodarstwach domowych pracowników /względnie pracowników umysłowych lub robotników - w zależności od tego, dla jakiej grupy chcemy dokonać obliczeń/,

2. piszemy wartości rozchodów w złotych na osobę na zakup danego artykułu /np. cukru/ dla poszczególnych grup zamożności d_i - oraz przeciętną wartość dla wszystkich grup-D. Korzystając z "Biuletynu" - będą to dane tablicy: Przeciętne rozchody w złotych na osobę w gospodarstwach domowych danej grupy pracowników,
3. obliczamy przyrosty przychodów Δy_i w ten sposób, że od wartości przychodu wyższej grupy zamożności /np. grupy drugiej/ odejmujemy wartość przychodu grupy niższej /np. pierwszej/. Ilość tych przyrostów będzie o 1 mniejsza, niż ilość grup zamożności,
4. w analogiczny sposób dokonujemy obliczenia przyrostów spożycia Δd_i danego artykułu,
5. dzieląc otrzymane przyrosty spożycia przez przyrosty przychodów w poszczególnych grupach zamożności, czyli $\frac{\Delta y_i}{\Delta d_i}$, otrzymujemy a_i , czyli stałe strukturalne; wypisujemy je w wierszach odpowiadających obliczanym ilorazom,
6. sumujemy otrzymane wartości a_i i sumę tę dzielimy przez $n-1$, gdzie n -ilość grup zamożności; otrzymujemy w ten sposób przeciętną wartość stałej strukturalnej

dla wszystkich grup zamożności, czyli \bar{a} ,

7. dzielimy wartość przeciętnego przychodu Y dla wszystkich grup zamożności przez przeciętną wartość spożycia D dla tychże grup,

8. mnożymy \bar{a} przez stosunek $\frac{Y}{D}$ /otrzymany w punkcie 7/ i otrzymujemy współczynnik elastyczności dochodowej e_y .

Elastyczność dochodowa obliczona dla ludności nierolniczej /tablica 19/ nie pokrywa się w zasadzie z elastycznością dochodową dla ludności ogółem. Można natomiast w pewnych przypadkach wykorzystać stałą strukturalną, obliczoną dla danego roku z równań spożycia dla dwu kolejnych lat^{71/} dla obliczenia tej elastyczności dochodowej. Dla artykułów, dla których struktura spożycia nie zmienia się, elastyczność dochodowa obliczona z danych budżetów rodzinnych nie będzie się różniła od elastyczności obliczonej dla ludności ogółem.

1.4. Inne metody badania spożycia.

Do innych metod badania spożycia możemy zaliczyć:

1. badanie spożycia w rodzinach chłopskich /prowadzone w Polsce od 1927 roku - do roku 1939 przez ówczesny Wydział Ekonomiki Rolnej Państwowego Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego, a w latach powojennych od 1947 do chwili obecnej przez Instytut Ekonomiki Rolnej/, oparte na

71/ Sposób obliczania stałych strukturalnych podany jest w książce Z. Bartel, op.cit., str. 73-77.

materiałach uzyskiwanych od gospodarzy prowadzących rachunkowość rolną,

2. badania monograficzne, prowadzone przez pojedyncze osoby lub zespoły, oparte na materiałach statystyki rynkowej lub danych budżetów rodzinnych,
3. badania ankietowe, prowadzone przez instytucje lub organizacje społeczne w celu otrzymania odpowiedzi na określone pytania.

Badania spożycia i elastyczności spożycia wśród ludności wiejskiej mają dość specjalny charakter i różnią się w swych przesłankach metodycznych od analogicznych badań prowadzonych wśród ludności miejskiej. Popyt gospodarstwa chłopskiego jest popytem szczególnego rodzaju. Mamy tutaj do czynienia z dwiema odrębnymi kategoriami popytu: popytem w tradycyjnie rozumianym znaczeniu tego słowa i popytem szczególnego rodzaju, którego przedmiotem są artykuły wytwarzane we własnym gospodarstwie rolnym.

Popyt w znaczeniu tradycyjnym wyraża zapotrzebowanie na dobra nie wytwarzane w ramach gospodarstwa /przemysłowe środki produkcji, dobra inwestycyjne, dokupywane środki żywności, ubiory, dobra użytku kulturalnego, meble, sprzęt, opał, światło itp./. Popyt na te dobra determinowany jest przede wszystkim przez poziom dochodów rodziny i poziom oraz strukturę cen detalicznych /podobnie jak w mieście/.

"Popyt" na dobra wytworzone w ramach gospodarstwa rolnego, określany jest zwykle pojęciem samozaopatrzenia. Mamy tu do czynienia z rozdzieleniem funkcji ekonomicznej

przedsiębiorstwa rolnego jako jednostki produkującej i konsumującej. Jednocześnie istnieją obok siebie dwa organizmy: gospodarstwo domowe i warsztat rolny, przy czym ~~ich~~ funkcje ekonomiczne są zasadniczo odmienne.

Jeśli "popyt" na dobra wytwarzane w ramach gospodarstwa rozpatrywać w skali pojedynczego gospodarstwa, zależy on przede wszystkim od fizycznej obecności danego dobra w tym gospodarstwie i jego ilości, od liczebności jednostek konsumpcyjnych, od potrzeb finansowych gospodarstwa, od poziomu jego dochodów i związanych z tym proporcji w rozdysponowaniu danego dobra na poszczególne cele, od poziomu cen zbytu / ~~az~~ nie cen detalicznych/, od wysokości wskaźnika opłacalności produkcji danego dobra reprezentowanego przez różnicę między nakładami ~~za~~ utargiem brutto. Ponadto w indywidualnym gospodarstwie odgrywać mogą ważną rolę różne czynniki natury socjalnej, nawyki konsumpcyjne, upodobania i wiele innych, których wystąpienie trudno przewidzieć i sklasyfikować.

Jeżeli zaś "popyt" rozpatrywać w skali makroekonomicznej, to rozmiary autokonsumpcji produktów żywnościowych określa przede wszystkim produkcja danego dobra i proporcje jej podziału na sprzedaż, zużycie wewnętrzne /spasanie, siew, sadzenie/ i spożycie. Problem polega na tym, że zasady podziału produkcji na poszczególne części determinuje cały szereg czynników natury ekonomicznej, nie mówiąc już o tym, że wielkość produkcji określana

jest także przez układ stosunków cenowych /opłacalność produkcji/. A zatem rozmiary spożycia danego dobra w ramach gospodarstwa zależą od czynnika dochodu i poziomu cen zbytu.

W gospodarstwie rolnym mamy więc do czynienia z jednej strony z dobrami, które są wyłącznie dokupywane /towary pochodzenia przemysłowego/, dobrami, które pochodzą wyłącznie z własnej produkcji gospodarstwa /niektóre towary żywnościowe/ i dobrami, które mają podwójne pochodzenie. Szczególne trudności wyłaniają się przy badaniu elastyczności spożycia na tę ostatnią grupę produktów. Problem ten jest • tyle ważny, że grupa ta obejmuje większość głównych produktów żywnościowych. Z tego właśnie powodu niejednokrotnie nie jesteśmy w stanie w ogóle badać elastyczności popytu, a możemy tylko badać elastyczność spożycia.

Wyniki badań elastyczności spożycia artykułów żywnościowych wśród ludności wiejskiej mogą mieć wielostronne znaczenie poznawcze. Znajomość stopnia wrażliwości spożycia ludności wiejskiej na zmiany dochodów i cen może mieć duże znaczenie dla polityki państwa w zakresie regulowania popytu i spożycia ludności miejskiej i w ogóle organizacji rynku produktów żywnościowych. Wielkość autokonsumpcji wpływa na rozmiary sprzedaży i spasań, a więc na towarowość produkcji gospodarstw chłopskich, a to z kolei określa rozporządzalną ilość żywności jaka zostaje do dyspozycji centralnych organów gospodarczych /pomijając import/. Z drugiej strony rozmiary spasań określają rozmiary pro-

dukcji zwierzęcej i zaopatrzenia rynku miejskiego w produkty mięsne, mleko, masło itp. Znajomość reakcji spożycia poszczególnych dóbr na zmianę dochodów /przy założeniu, że poziom dochodów ~~wsi~~ jest przez państwo w dużym stopniu kontrolowany/ może się okazać bardzo pożytecznym instrumentem w planowaniu skupu.

Wyniki badań elastyczności spożycia na wsi mają też znaczenie dla programowania rozwoju konsumpcji samej ludności wiejskiej i oddziaływania na jej strukturę. Różne badania nad sposobem odżywiania się ludności wiejskiej w naszym kraju wskazują, że jest ono zbyt drogie i mało racjonalne.⁷²⁾

Badania monograficzne, stanowiące jakąś odrębną dziedzinę badań ze względu na kierunek zainteresowań badacza, metodę przeprowadzania badania /inną w każdym badaniu/, wyniki osiągnięte i inne czynniki - nie zostaną szerzej omówione.

72/ Niektóre wnioski w tej sprawie wynikać mogą z następujących badań:

J. Łoś, Analiza spożycia artykułów żywnościowych przez ludność rolniczą i pozarolniczą w latach 1950-1956, "Zeszyty Ekonomiki Rolnictwa i Planowania" 1958, z. 9, str. 17-

M. Rakowska, Z. Żekoński, Z rozważań nad strukturą spożycia artykułów żywnościowych w r. 1957, "Zeszyty Planowania Konsumpcji", 1959, z. 1, str. 26.

M. Rakowska, Ocena postulowanych zmian w spożyciu ludności w perspektywie w świetle wiedzy o racjonalnym żywieniu i norm żywieniowych, "Zeszyty Ekonomiki Rolnictwa i Planowania", 1958r., z. 16.

W. Chroboczek, Kierunki naszej produkcji rolnej, a racjonalizacja odżywiania się ludności w kraju, "Postępy Nauk Rolniczych", 1957, z. 2, str. 125-132.

J. Łoś, Wyniki badań budżetów rodzinnych, "Ekonomista", 1958, z. 2, str. 364-389.

Badania ankietowe stanowią formę uzyskiwania danych o interesującym nas zjawisku w drodze zwrócenia się badającego poprzez należycie opracowaną ankietę do grupy osób i uzyskania od nich odpowiedzi na postawione w ankiecie pytania. Aby ankietę spełniła swe zadanie, postawione w niej pytania muszą być związane, ich ilość ograniczona do minimum, przedmiotem pytań ankiety mogą być jedynie rzeczy lub zjawiska tak czy inaczej obchodzące uczestników ankiety, zwanych również respondentami. Ze względu na to, że ankietę nie dostarcza dokładnych danych, badanie ankietowe może być czasem uzupełnione przez komisje ankietowe, udające się na miejsca, gdzie się ankietę wypełnia i sprawdzające odpowiedzi podawane w ankiecie. Badania ankietowe dostarczają w zasadzie mało materiału liczbowego lecz mogą dostarczyć dużo cech **opisowych**.

Przykładem badania ankietowego, zastosowanego w handlu, może być badanie zakupów artykułów przemysłowych w sklepach miasta Wrocławia, dokonywanych przez ludność miasta Wrocławia i ludność zamiejscową. Badanie to zostało przeprowadzone przez Wojewódzką Pracownię Planów Regionalnych w roku 1962. Celem ankiety było uzyskanie danych: 1/ o wielkości zakupów / w wyrażeniu ilościowym i wartościowym/ artykułów przemysłowych / w rozbięciu na poszczególne artykuły/ dokonywanych przez ludność m. Wrocławia i ludność zamiejscową, 2/ o transferze pieniądza ze wsi do miasta, 3/ o strukturze zakupów ludności miejskiej i wiejskiej.

Sposób przeprowadzenia badania był następujący:

1. opracowanie ankiety
2. wybór sklepów, w których przeprowadzono badanie;
wybór terminu przeprowadzenia badania,
3. notowanie odpowiedzi,
4. opracowanie wyników badań i ich analiza.

Ankieta zawierała zasadniczo jedno pytanie, z którym zwracano się po dokonaniu zakupu do kupującego: gdzie Pan/i/mieszka? Jeżeli respondent mieszkał we Wrocławiu, nie udzielał więcej odpowiedzi. Dane o rodzaju zakupionych towarów, ilościach, wartości, cenach oraz płci kupującego - notował ekspedient. Jeżeli respondent nie mieszkał we Wrocławiu, pytano jeszcze o powiat i województwo. Ankieta zawierała więc cały szereg pytań, z tym tylko, że większość odpowiedzi zawierała się w dokonanej transakcji - rodzaj towaru, gatunek, ilość, cena, płeć kupującego - resztę odpowiedzi uzyskiwano od uczestnika ankiety.

Badanie przeprowadzono w 51 sklepach, należących do 13 branż przemysłowych. Wybór 13 branż spośród 30 był celowy, wybór sklepów był losowy z tym, że do badania weszły sklepy znajdujące się we wszystkich pięciu dzielnicach miasta według procentowego udziału sklepów danej dzielnicy do ogólnej ilości sklepów w mieście /według poszczególnych branż/. Odrębnie badany był Powszechny Dom Towarowy ^o w rozbiciu na branżowe stoiska.

Jako termin badania ustalono miesiące maj i październik. Miesiąc maj wzięto jako reprezentanta przecięt-

nych miesięcznych obrotów sklepów z artykułami przemysłowymi w skali roku, zaś miesiąc październik - jako reprezentanta wyższego od średnich miesięcznych obrotów /zakupy jesienno-zimowe/. W badanych dniach miesiąca /6 dni w miesiącu/ wzięto pod uwagę dni wypłat oraz dni bez wypłat, dni targowe, przed - i potargowe.

Notowanie odpowiedzi prowadzone było przez przeszkolony personel sklepów oraz uczniów Technikum Handlowego, pracujących w danych dniach w badanych sklepach. Uzyskano łącznie w obu miesiącach badanych 110.000 odpowiedzi. Odmowy udzielenia odpowiedzi stanowiły tylko 0,1%.

Wyniki badań opracowane zostały przez Stację Maszyn Liczących w Katowicach na maszynach analityczno-rachunkowych. Badanie dało bardzo ciekawe wyniki, które są wykorzystywane przez handel, bank, Instytut Handlu Wewnętrznego.

R O Z D Z I A Ł 2.

2. Stochastyczna mikroekonomiczna i makroekonomiczna funkcja spożycia.

W ciągu 75-lecia swego istnienia teoria popytu przeszła przez 4 stadia poznawcze. Punkt kulminacyjny pierwszego stadium był w "Principles of Economics" /1890r./ A.Marshalla. Praca następców A.Marshalla może być uważana jako rozwinięcie jego techniki w celu rozwiązania bardziej skomplikowanych zagadnień^{††} aniżeli te, które rozwiązywał A.Marshall. Teoria Marshalla koncentrowała swą uwagę na popycie na pojedyncze dobro.

Drugie stadium rozwoju cechuje nastawienie badaczy w kierunku ogólnej równowagi, a więc następuje zwrot do badań popytu na różne dobra, zależny od poziomu cen. Przedstawicielem tego kierunku był Vilfredo Pareto, autor "Manuale di economia politica" /1906r./.

Trzecie stadium rozwoju zaczyna się sławnymi artykułami W.Johnsona "The Pure Theory of Utility Curves"/1913r./ i E.Slutskiego "Sulla teoria del bilancio del consumatore" /1915r./. Trzecie stadium charakteryzuje zwrot do Marshalla i uczynienie jego teorii zastosowaną do bardziej skomplikowanych zagadnień aniżeli te, którymi się Marshall zajmował.

Czwarte stadium rozpoczyna się w latach trzydziestych bieżącego stulecia powstaniem "Econometric Society" /grudzień 1930r./. Dwustronność badań teoretycznych i empi-

rycznych oraz pogląd, że realne procesy gospodarcze mogą być zbadane tylko na drodze syntezy teorii i praktyki doprowadziły w końcu do połączenia teorii gospodarczej ze statystyką i matematyką, które to połączenie określa się mianem ekonometria /w języku angielskim econometrics/^{73/}. Od czasu powstania Econometric Society ekonometria zrobiła duże postępy, szczególnie pod wpływem Keynes'a. Rozwój ten był możliwy dzięki osiągnięciom statystyki ekonomicznej i - opartej na rachunku prawdopodobieństwa - statystyki matematycznej, gdyż teoria prawdopodobieństwa stworzyła pomost, który doprowadził do połączenia teorii i obserwacji. Zależności ekonomiczne mają stochastyczny^{74/} charakter. Przy rozpatrywaniu zaszłości gospodarczych element przypadkowości występuje często w czasie; chodzi wówczas o tzw. "procesy stochastyczne".

Z matematyczno-logicznego punktu widzenia można osądy /wypowiedzi na temat jakiegoś zjawiska/ grupować w "definicje" i "ograniczenia". Ograniczenia można przedstawić w formie równań lub nierówności względnie formułować na podstawie teorii mnogości.

- - - - -

73/ Na temat powstania tego określenia można przeczytać u: O. Anderson, "Probleme der statistischen Methodenlehre", Würzburg, 1954, str. 313 następującą uwagę: "Zanim powstała międzynarodowa "Econometric Society" dyskutowano żywo nad jej nazwą. Pomimo niektórych zastrzeżeń zgodzono się w końcu na połączenie dwu greckich wyrazów "oikonomo-metrika" w jeden wyraz "ekonometrics".

74/ Wyrażenie "stochastyczny" wywodzi się z greckiego słowa "stochozomai", które oznacza przypuszczenie albo odgadywanie. Rozróżnia się więc zależność funkcjonalną od tzw. zależności stochastycznej.

We współczesnej teorii popytu spotykamy, obok równań definicyjnych, tzw. równania zachowania się konsumenta, które opisują reakcję konsumenta /lub grupy konsumentów/ na określone czynniki /warunki/.

Założmy, że zachowanie się i -tego konsumenta /ewentualnie gospodarstwa domowego/ w każdym okresie czasu t da się wyrazić przy pomocy funkcji

$$\star \quad c_{it} = f_i(y_{it}) + \varepsilon_{it}, \quad \begin{pmatrix} i = 1, \dots, N \\ t = 1, \dots, T \end{pmatrix}, \quad /39/$$

gdzie c_{it} - łączne indywidualne spożycie rzeczywiste / = łącznym wydatkom na spożycie i -tego konsumenta lub gospodarstwa domowego w czasie t po stałych cenach/,

y_{it} - stojący do dyspozycji dochód realny,

ε_{it} - zmienna losowa zachowania się i -tego konsumenta lub gospodarstwa domowego w czasie t .

Założmy oprócz tego, że zależność /39/ może być aproksymowana przy pomocy związku liniowego

$$\star \quad c_{it} = \alpha_i + \alpha'_i y_{it} + \varepsilon_{it}, \quad \begin{pmatrix} i = 1, \dots, N \\ t = 1, \dots, T \end{pmatrix}. \quad /40/$$

przy czym α_i i α'_i są stałymi. Zakładamy, że ε_{it} ma nadzieję matematyczną $E(\varepsilon_{it}) = 0$ z wariancją $E(\varepsilon_{it}^2) = \sigma_\varepsilon^2$ dla każdej wartości t . Jeżeli utworzymy sumę związków /40/

dla N konsumentów /lub gospodarstw domowych/

$$\begin{aligned}
 c_{1t} &= \alpha_1 + \alpha'_1 y_{1t} + \varepsilon_{1t} \\
 c_{2t} &= \alpha_2 + \alpha'_2 y_{2t} + \varepsilon_{2t} \\
 &\cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \\
 &\cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \\
 &\cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \\
 c_{it} &= \alpha_i + \alpha'_i y_{it} + \varepsilon_{it} \\
 &\cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \\
 &\cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \\
 &\cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \\
 c_{Nt} &= \alpha_N + \alpha'_N y_{Nt} + \varepsilon_{Nt}
 \end{aligned}
 \tag{40a}$$

$$\sum_{i=1}^N c_{it} = \sum_{i=1}^N \alpha_i + \sum_{i=1}^N \alpha'_i y_{it} + \sum_{i=1}^N \varepsilon_{it}$$

to można zapisać stochastyczną makroekonomiczną funkcję
 spożycia następująco

$$c_t = \alpha_0 + \alpha_1 y_t + \varepsilon_t \quad (t=1, \dots, T), \tag{41}$$

gdzie

$$c_t = \sum_{i=1}^N c_{it}, \quad \alpha_0 = \sum_{i=1}^N \alpha_i,$$

$$\alpha_1 = \frac{\sum_{i=1}^N \alpha'_i y_{it}}{\sum_{i=1}^N y_{it}}, \quad Y_t = \sum_{i=1}^N y_{it}, \quad \varepsilon_t = \sum_{i=1}^N \varepsilon_{it}.$$

Jak widać, z agregacji indywidualnych równań zachowania się konsumentów wynika, że skłonność do spożycia α_1 nie jest identyczna z indywidualnym współczynnikiem α'_i , lecz jest średnią ważoną indywidualnych współczynników. Wartości ε_t z równania /41/ wymagają wyjaśnienia, ponieważ na podstawie zbieżności prawdopodobieństwa suma wartości ε_{it} $\left(\sum_{i=1}^N \varepsilon_{it} \right)$ w każdym momencie czasu dla bardzo dużych N może dążyć do zera, jeżeli wartości ε_{it} w każdym momencie czasu są stochastycznie niezależne. Wówczas bowiem wraz ze wzrostem N otrzymujemy dla średniej w każdym momencie czasu zależność

$$\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \varepsilon_{it} = \frac{\varepsilon_t}{N}$$

a dla granicy

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \frac{\varepsilon_t}{N} = 0$$

lub $E(\varepsilon_{it}) = 0, \quad (t=1, \dots, T)$.

Przyjęcie założenia stochastycznej niezależności wartości ξ_{it} oznacza, że konsument podejmuje swoje decyzje odnośnie spożycia całkowicie niezależnie od zachowania się jego otoczenia. Ponieważ jednak człowiek jest istotą społeczną, przyjęcie tego założenia nie będzie mogło być utrzymane. Na decyzje konsumenta odnośnie spożycia ma prawdopodobnie wpływ zachowanie się ludzi z jego otoczenia. Dla naszych rozważań jest rzeczą drugorzędną, czy decyzje konsumenta wynikają z chęci pokazania się wobec swego otoczenia, czy z chęci dorównania innym, czy z innych pobudek, gdyż pomimo tych wewnątrzsobistych związków należy oczekiwać dla dużych N tylko stosunkowo słabej korelacji pomiędzy wartościami ξ_{it} a stąd stosunkowo małych wartości ξ_t .

Ponieważ w naszych rozważaniach chodzi o decyzje dotyczące spożycia, nie stoi logicznie nic na przeszkodzie, aby wszystkie decyzje dotyczące spożycia podjęte w danych warunkach przez N konsumentów w roku t_1 traktować jako próbę losową, pobraną z hipotetycznej zbiorowości wszystkich w ogóle możliwych decyzji dotyczących spożycia. Podobnie można traktować wszystkie decyzje dotyczące spożycia podjęte w roku t_2 jako drugą próbę losową itd. Hipotetyczne zbiorowości, z którymi mamy tutaj do czynienia, nie składają się z dużej liczby pojedynczych konsumentów lub gospodarstw domowych, lecz chodzi tutaj o hipotetyczne zbiorowości nieskończenie dużej liczby możliwych decyzji dotyczących spożycia w danych warunkach.

Na podstawie naszych rozważań przyjmujemy, że T wartościom zmiennej losowej ξ_t /równanie 41/ odpowiada T zbiorów decyzji. Niech dla każdego t zmienna losowa ξ_t ma rozkład normalny o wartości średniej równej zeru i wariancji σ^2 . Bierzemy następnie dla każdego t odpowiedniego zbioru decyzji dokładnie jedną wartość wielkości ξ_t w ten sposób, że te próby są stochastycznie niezależne. Wówczas prawdopodobieństwo tego, że wartość ta wpadnie do przedziału $(\xi_1, \xi_1 + d\xi_1)$ wynosi:

$$P(\xi_1) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{1}{2\sigma^2} \xi_1^2},$$

a prawdopodobieństwo

$$P(\xi_2) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{1}{2\sigma^2} \xi_2^2},$$

i ostatecznie prawdopodobieństwo

$$P(\xi_T) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{1}{2\sigma^2} \xi_T^2}.$$

Ponieważ chodzi tu o T stochastycznie niezależnych zmiennych, prawdopodobieństwo, że wszystkie wartości ξ_t wystąpią razem wynosi

$$P(\xi_1)P(\xi_2)\dots P(\xi_T) = P(\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_T) = \left(\frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma}\right)^T e^{-\frac{1}{2\sigma^2} \sum_{t=1}^T \xi_t^2}.$$

Jeżeli ε_t ma rozkład normalny dla każdego $t (t=1, \dots, T)$, to również C_t ma rozkład normalny o wartości średniej $(\alpha_0 + \alpha_1 Y_t)$ i wariancji σ^2 dla każdego t . Rozkład T stochastycznie niezależnych prób ma więc postać

$$P(C_1, C_2, \dots, C_T) = \frac{1}{\sqrt{2\pi} \sigma} e^{-\frac{1}{2\sigma^2} \sum_{t=1}^T (C_t - \alpha_0 - \alpha_1 Y_t)^2}.$$

Rozkład ten interesuje nas szczególnie z punktu ^{widzenia} metody szacowania. Z punktu widzenia szacowania parametrów rozkład ma o tyle znaczenie, że można wówczas udowodnić, iż zastosowanie metody najmniejszych kwadratów prowadzi w danym przypadku do wartości szacunkowych, które są obarczone błędem systematycznym. Mamy mianowicie

$$\varepsilon_t = C_t - \alpha_0 - \alpha_1 Y_t$$

oraz

$$P(\varepsilon_t) = f\left(\frac{C_t}{Y_t}\right) = \frac{f(C_t, Y_t)}{f(Y_t)}.$$

Ta warunkowa gęstość rozkładu uwypukla prawdopodobieństwo C_t , gdy dane jest Y_t . Jednak $f(C_t, Y_t)$ nie może być zrealizowane, ponieważ znane są tylko wartości Y okresu poprzedniego, a nie bieżącego t . Łączne wydatki na spożycie i dochód są, jak wiadomo, wzajemnie od siebie zależne. Funkcja spożycia

/41/ nie jest więc zależnością jednostronną i Y_t nie jest dlatego żadną daną wielkością, tak że nie ma podstaw do stosowania metody najmniejszych kwadratów. Jeżeli stosuje się ją jednak, to otrzymuje się obciążone wartości szacunkowe. Inaczej byłoby, gdyby zamiast Y_t zastosować w równaniu Y_{t-1} , czyli dochód z ubiegłego okresu.

Z dotychczasowych rozważań nad stochastyczną makroekonomiczną funkcją spożycia wynika, że łączny dochód, jako determinant łącznych wydatków na spożycie, sam jest wielkością "do wyjaśnienia". Funkcja spożycia /41/ nie jest związkiem jednostronnym, dlatego nie można wyprowadzać łącznego spożycia tylko z łącznego dochodu.

Wprowadzimy więc następujący model:

$$z \quad C_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + \varepsilon_t \quad /41/$$

$$za \quad Y_t = C_t + I_t, \text{ gdzie } I_t \text{ jest zmienną egzogeniczną,} \\ \text{oznaczającą nakłady na inwestycje} \\ \text{w okresie } t. \quad /41a/$$

Różnica w stosunku do poprzedniego rozważanego modelu polega na tym, że teraz autonomiczna inwestycja tego samego okresu jest jako taka z góry ustalona, podczas gdy C_t i Y_t dopiero się tworzą.

Podstawiając /41/ do /41a/ otrzymamy równanie dochodu:

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + I_t + \varepsilon_t, \quad /42/$$

lub

$$Y_t = \frac{\alpha_0}{1 - \alpha_1} + \frac{1}{1 - \alpha_1} I_t + \frac{\varepsilon_t}{1 - \alpha_1}, \quad /43/$$

zaś podstawiając /43/ do /42/ otrzymamy równanie spożycia

$$C_t = \frac{\alpha_0}{1 - \alpha_1} + \frac{\alpha_1}{1 - \alpha_1} I_t + \frac{\varepsilon_t}{1 - \alpha_1}. \quad /44/$$

Z równania /43/ wynika, że łączny dochód nie jest zależny tylko od I_t , lecz również od C_t , to znaczy, że obie endogeniczne zmienne C_t i Y_t są wzajemnie od siebie zależne.

Równania /43/ i /44/ określa się jako równania współzależne /lub równania jednoczesne/, w odróżnieniu od równań strukturalnych modelu /41/. Funkcja spożycia jest w tym modelu w pełni identyfikowalna, ponieważ nie można wyprowadzić innego równania z tymi samymi zmiennymi z innych równań modelu. Stąd można np. z równania /43/ lub z /43/ i /44/ jednoznacznie wyznaczyć wartości szacunkowe dla parametrów α_0 i α_1 równań strukturalnych modelu. Jak widać z równania /43/ można otrzymać np. wartość szacunkową na skłonność do spożycia z mnożnika $\frac{1}{1 - \alpha_1}$, jeżeli został on oszacowany na podstawie wartości zaobserwowanych.

Na podstawie naszych dotychczasowych rozważań konieczne jest jeszcze przyjęcie pewnych założeń odnośnie wartości ε_t . Można je sformułować następująco:

1. Zmienna losowa ma nadzieję matematyczną $E(\varepsilon_t) = 0$ i wariancję $E(\varepsilon_t^2) = \sigma^2$ dla każdej wartości t .
2. Wartości ε_t nie są zależne od czasu, tzn. że mają nadzieję matematyczną $E(\varepsilon_t / \varepsilon_{t-\tau}) = 0$ dla $\tau \neq 0$ /hipoteza o nie-autokorelacji/, lub zakłada się, że nadzieja matematyczna $E(\varepsilon_t \varepsilon_{t-\tau}) = 0$ dla $\tau \neq 0$.
3. Wartości I_t są autonomiczne, w stosunku do C_t i Y_t .
Warunek ten jest spełniony, jeżeli:
 - a/ nadzieja matematyczna $E(I_t \varepsilon_t) = I_t E(\varepsilon_t) = 0$, albo jeżeli
 - b/ każda wartość I_t jest wielkością losową, która jest stochastycznie niezależna od ε_t .

Z rozważań tych wynika, że przy tworzeniu modelu ekonometrycznego odgrywają rolę nie tylko rozważania teoretyczno-gospodarcze. Stochastyczny charakter makroekonomicznych modeli wymaga również rozważenia a priori zmiennych losowych jako czystych wielkości losowych w sensie matematyczno-statystycznym. Powstawanie tych wielkości losowych trzeba jednak wyjaśniać w drodze rozważań teoretyczno-gospodarczych.

Dochódⁱ rozkład dochodów jako czynniki określające
wielkość spożycia.

Z agregacji indywidualnych równań zachowania się konsumentów /40a/ i /41/ wynika, że skłonność do spożycia α_1

$$\alpha_1 = \frac{\sum_{i=1}^N \alpha'_i y_{it}}{\sum_{i=1}^N y_{it}}$$

jest średnią ważoną indywidualnych współczynników. Jeżeli odnośne wagi ulegną przesunięciu, to znaczy, jeżeli zmieni się rozkład dochodów można przypuszczać, że zmieni się również skłonność do spożycia α_1 . Zagadnienie to próbował rozwiązać jako pierwszy Staehle na podstawie danych, pochodzących z obserwacji poczynionych przed dwudziestu laty w Niemczech.^{75/} Jako zmienną zależną przyjął on indeks obrotów handlu detalicznego, który dzielił przez indeks dochodów z pracy, a jako niezależną zmienną - wyrażony w jednostkach zarobku dochód z pracy oraz pewną wielkość, która wyrażała nierówność podziału dochodu z pracy. Na podstawie obliczeń dokonanych dla lat 1928-34 dla Niemiec doszedł on do wniosku, że dla wyjaśnienia wahań w spożyciu rozkład dochodów jest równie ważny, jak wysokość dochodów. Przeciwne zdania jest Dirks, który twierdzi, że szybkość zmian dochodu z pracy ma wpływ na wahania w spożyciu, ale że rozkład dochodu nie ma znaczenia dla wyjaśnienia tych wahań.^{76/} Aby uwzględnić zmiany w podziale dochodu można

75/ H. Staehle, Short period variations in the distribution of incomes, The Review of Economic Statistics, Vol. 19, 1937r.

76/ F. C. Dirks, Retail sales and labour income, The Review of Economic Statistics, Vol. 20, 1938r.

podzielić łączny dochód na grupy dochodowe i traktować je jako zmienne objaśniające wahania w spożyciu; robi to Kalecki, Tinbergen i Klein. Wprowadzili oni do funkcji spożycia jako wielkości determinujące - dochody zarobkowe i niezarobkowe /np. zyski^{77/}. Klein wprowadził nawet do funkcji spożycia 3 grupy dochodowe: dochody z zarobków i pensji, dochody z gospodarki rolnej i kategorię dochodów, którą oznaczył jako dochody nie z zarobków i nie z rolnictwa /nonwage nonfarme income/. Ten podział ma o tyle znaczenie, że dzięki niemu można otrzymać informację o skłonności do spożycia w tych trzech grupach dochodowych. Nie można tutaj jednak nie zauważyć, że możliwa jest zmiana rozkładu wewnątrz poszczególnych grup, podczas gdy rozkład pomiędzy grupami nie musi się wcale zmienić. Dotychczas nie udało się w pełni sprostać zadaniu wyrażenia tego związku w analizie ekonometrycznej.

Dochód i dochód z ubiegłego okresu jako czynniki
określające wielkość spożycia.

Stosując różne modele ekonometryczne do badania spożycia w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej oraz w Niemczech i porównując otrzymane wyniki /obliczone za pomocą dwu różnych metod/ stwierdzono, że sam dochód z ubiegłego okresu nie wystarcza do wyjaśnienia wahań w wielkości

- - - - -

77/ Kalecki M., *Macrodynamic theory of business cycles*, *Econometrica*, Vol. III, 1935r., str. 327-344.
Tinbergen J., *Über die Sekundärwirkungen zusätzlicher Investitionen*. *Weltw. Archiv.* 45, Bd., Jan. 1937r.
Klein L.R., *Economic Fluctuations in the United States, 1921-1941*. Cowles Commission Monograph Nr. 11 1950 str. 13.

spożycia. Badania Kleina i i. pokazały, że przez wprowadzenie do funkcji spożycia dochodu z ubiegłego okresu jako zmiennej objaśniającej - obok dochodu w czasie t - wyniki znacznie się poprawiły. Uwzględniając tę poprawkę w funkcji /41/ otrzymamy

$$\text{8} \quad C_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + \alpha_2 Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad /45/$$

Można jednak przypuszczać, że konsumenci nie reagują bezpośrednio na zmiany dochodu, lecz dopasowują swoje wydatki na spożycie stopniowo do zmiany dochodu. Wysunięte więc hipotezę, że wydatki na spożycie nie zależą tylko od bieżącego dochodu konsumenta, lecz w równym stopniu od wysokości jego ostatniego maksymalnego dochodu.^{78/}

Przyjmując liniowy związek można tę hipotezę wyrazić następująco

$$\text{7} \quad C_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + \alpha_2 Y_{\max} + \varepsilon_t \quad /46/$$

gdzie Y_{\max} jest ostatnim maksymalnym dochodem.

Konsumenci ustalają swoje spożycie tak długo na poziomie dotychczas osiągniętego najwyższego standardu życiowego, dopóki wyższy poziom dochodów nie upoważni ich do nowych przyzwyczajeń. Przy spadającym dochodzie ograniczą swoje oszczędności a nawet w pewnych warunkach będą korzystać z nich dla wyrównania obniżki dochodu. Odwrotnie

- - - - -
78/Patrz: Modigliani Fr., Fluctuations in the Saving, Income Ratio: A problem in Economic Forecasting, Studies in Income and Wealth, Vol. 11, New York 1949, str. 371-438.

będzie przy wzrastającym dochodzie.

Hipoteza ta ma jednak i swoją słabą stronę. Jest ona bowiem oparta na założeniu, że konsument ustala swoje spożycie na poziomie dotychczas osiągniętego, najwyższego dochodu, dopóki wyższy poziom dochodu nie upoważni go do nowych przyzwyczajzeń. Abstrahując od wyjątkowego przypadku nagłych zmian, na które może być narażony cały system gospodarczy, konsumenci będą ustalać spożycie w stosunku do zmian dochodu stopniowo, drogą powolnego przystosowywania się, przyczym przyzwyczajenia konsumpcyjne będą miały decydujący wpływ na zachowanie się konsumentów. Przyzwyczajenia konsumpcyjne działają w pewnym sensie stabilizująco. Czy można tutaj w związku z tym mówić o jakimś "prawie bezwładności" nie będziemy tego rozstrzygać. Człowiek kieruje się raczej przyzwyczajeniami, chęcią naśladowania i sugestią przy podejmowaniu decyzji dotyczących spożycia. Z tego też powodu możnaby zastąpić w funkcji /41/ dochód maksymalny maksymalnym osiągniętym standardem spożycia, jednak i ta zmodyfikowana hipoteza nie jest do przyjęcia. Brown^{79/} sprawdzając funkcję spożycia Keynesa oraz różne inne hipotezy na podstawie danych pochodzących z obserwacji spożycia w Kanadzie na lata 1926-1941 oraz 1946-1949 doszedł do wniosku, że hipoteza "trwałego zachowania się konsumenta", która znalazła swój wyraz w równaniu

$$C_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + \alpha_2 C_{t-1} + \alpha_3 A^c + \epsilon_t \quad /47/$$

79/Brown T.M., Habit persistence and lags in consumer behaviour, *Econometrica*, Vol. 20, 1952r.

daje wyniki najbardziej zbliżone do rzeczywistości i to zarówno z punktu widzenia teoretyczno-gospodarczego jak i statystycznego. Znalazło to potwierdzenie u Kleina przy badaniu spożycia w USA jak i przy badaniu spożycia w Niemczech.

Oznaczenia funkcji:

C_t - rzeczywiste spożycie w czasie t

Y_t - dochód konsumentów w czasie t

C_{t-1} - rzeczywiste spożycie okresu poprzedniego /1 rok/

A^c - zmienna "przesunięcia" /przyjmuje się wartość zero tej zmiennej dla okresu przedwojennego, zaś wartość 1 dla okresu powojennego/.

Przyjęcie w tej funkcji przesunięcia o 1 rok należy uważać tylko jako wstępne przybliżenie do rzeczywistości, gdyż dopiero przez przyjęcie kwartalnych ewentualnie nawet miesięcznych przesunięć oraz obliczenie i zbadanie uzyskanych stąd wartości szacunkowych dla współczynników autokorelacji, współczynników korelacji szeregów i innych parametrów opisowych można będzie dać modelom dynamicznym trwałe podstawy.

Uwzględnienie wpływów sezonowości i dokładne oszacowanie ich każdorafazowej wielkości wymaga szczególnej uwagi w podejściu metodycznym. Wprowadzenie do funkcji spożycia nowych zmiennych i obliczanie różnych współczynników powoduje kłopoty rachunkowe. Wymaga to stosowania maszyn elektronicznych do obliczeń.

Dotychczasowy poziom zagospodarowania konsumenta
lub gospodarstwa domowego jako czynnik określający
spożycie.

W dotychczasowych rozważaniach brano pod uwagę różne czynniki mające wpływ na wielkość spożycia. Wydaje się, że należy również brać pod uwagę fakt, że konsument organizujący dopiero swoje gospodarstwo domowe będzie miał inną strukturę wydatków, aniżeli konsument, mający swój dom, zagospodarowane mieszkanie itp. L.R.Klein w wydanej w roku 1954 pracy pt. "Statistical estimation of economic relations from survey data, in Contributions of Survey Methods to economics" dochodzi do wniosku, że aktywa płynne wywierają znaczny wpływ na oszczędności gospodarstw domowych w niższych grupach rozkładu dochodów oraz na oszczędności w gospodarstwach domowych, których dochód uległ obniżeniu. W przeciwieństwie do tego nie widać jakiegoś znacznego wpływu płynnych aktywów w gospodarstwach domowych w wyższych grupach rozkładu dochodów oraz w gospodarstwach domowych, których dochód uległ podwyżce. Doszedł on nawet do wniosku, że wpływ aktywów płynnych spadał do zera, jeżeli poziom dochodów wahał się powyżej 10.000 dolarów rocznie. W ogłoszonej w roku 1955 pracy^{80/} dochodzi Klein do innego wniosku a mianowicie, że aktywa płynne posiadaczy wykazują mały lub

80/L.R.Klein i J.B.Lansing, Decisions to purchase consumer durable goods, The Journal of Marketing, Vol. XX, 2, Oct. 1955 str. 109-132.

nie wykazują wcale wpływu na decyzje kupna. Z wartości szacunkowych dla współczynnika strukturalnego zmiennej "płynnych aktywów konsumentów" funkcji spożycia Kleina wynika jednak, że płynne aktywa wpływają w jakiś istotny sposób na decyzje odnoszące się do spożycia prawdopodobnie tylko w przypadku szczególnych wydarzeń historycznych /np. w USA po drugiej wojnie światowej, po wojnie koreańskiej/ a nie w czasach normalnych. Wydaje się, że w przeciwieństwie do wysokoprzemysłowionych krajów, w krajach niedorozwiniętych gospodarczo aktywa płynne mają znaczny wpływ na wielkość spożycia. Wynika to z badań Oanh'a.^{81/}

Trend w funkcji spożycia.

Na funkcję spożycia mają wpływ zmiany socjalne, warunki biologiczne, reklama i inne pozagospodarcze czynniki. Próbuje się zbadać wpływ tych czynników przez wprowadzenie zmiennej trendu.

Jeżeli np. wprowadzimy do funkcji spożycia czynnik czasu t i napiszemy

$$C = \beta_0 + \beta_1 Y + \beta_2 t + \varepsilon \quad (t=1,2,\dots,T) \quad /48/$$

- - - - -

80/ Oanh N.X., Patterns of consumptions and economic development, *Economia Internazionale*, Genova, Vol.X, Nr.1, Febbraio 1957, str.30-46.

to otrzymamy dla każdego okresu czasu nową zależność pomiędzy C i Y , która leży β_2 jednostek ponad lub poniżej funkcji spożycia poprzedniego okresu. Jest również możliwym, że zmieni się z upływem czasu zarówno nachylenie β_1 jak i stała β_0 . W tym przypadku, w którym nie chodzi o przesunięcie równoległe funkcji spożycia zapiszemy

$$10 \quad C = \beta'_0 + \beta'_1 Y + \beta'_2 Yt + \beta'_3 t + \varepsilon' \quad (t=1, 2, \dots, T). /49/$$

Skłonność do spożycia otrzymamy z pochodnej

$$10a \quad \frac{\partial C}{\partial Y} = \beta'_1 + \beta'_2 t. \quad /49a/$$

Obie wersje funkcji spożycia zostały zbadane przez Kleina. Nie należy jednak przeceniać znaczenia zmiennych trendu dla wyjaśnienia wahań zjawisk gospodarczych. Czynnikiem trendu w funkcji spożycia jest niczym innym jak podstawieniem, odzwierciedlającym liczbę różnych zmian, ponieważ nie czas ulega zmianie. Nas interesują wydarzenia w czasie, które wyjaśniają przesunięcie funkcji spożycia w miarę upływu czasu. Przy wprowadzaniu zmiennej trendu do równań strukturalnych należy mieć na uwadze to, że w przypadku szacowania parametrów przy pomocy metody najmniejszych kwadratów uwzględnienie wielkości trendu oznacza w rzeczywistości wyłączenie trendu z szeregów obserwacji. Jest więc obojętnym,

czy wyznaczmy wpierw trendy liniowe szeregów, które chcemy korelować a następnie korelujemy odchylenia zaobserwowanych wartości od wartości trendu, czy też pozostawimy czynnik czasu jako dodatkową zmienną w równaniu, które chcemy rozwiązać, a współczynniki oszacujemy w drodze wielokrotnego postępowania regresyjnego. Dla wyjaśnienia tego niech dane będzie równanie regresji

$$x = b_{x.z} z \quad /50/$$

gdzie z jest zmienną egzogeniczną - to znaczy zmienną, determinującą wielkości endogeniczne, ale nie ulegającą wpływom zmiennych endogenicznych,

$b_{x.z}$ jest współczynnikiem regresji

oraz gdzie absolutne wartości x i z zostały zastąpione odchyleniami od ich średnich arytmetycznych. Jeżeli wyznaczmy oba równania trendu

$$x^0 = \alpha_1 t$$

$$z^0 = \alpha_2 t$$

to otrzymamy jako odchylenie od wartości trendu

$$x' = x - \alpha_1 t$$

$$z' = z - \alpha_2 t.$$

Korelując ostatecznie wartości x' z wartościami z' otrzymamy po podstawieniu do równania /50/ równanie regresji

$$12 \quad x' = b_{x.z} z' + (b_{x.z} \alpha_2 - \alpha_1) t. \quad /51/$$

Do tego samego wyniku można dojść, jeżeli wprowadzimy czynnik czasu t bezpośrednio do równania /50/ jako trzecią zmienną. Stosując wielokrotnie postępowanie regresyjne otrzymamy równanie

$$12a \quad x = b_{xz} \cdot z + b_{xt.z} t. \quad /51a/$$

Można udowodnić, że

$$b_{xz.t} = b_{x.z}$$

to znaczy, że obie metody prowadzą do tego samego wyniku. Jak więc widać, wprowadzenie wielkości trendu do równania spożycia nie daje wiele.

Wnioski.

Z przeprowadzonej analizy makroekonomicznej funkcji spożycia wynika, że dochód nie wystarcza do wyjaśnienia wahań w spożyciu i jako nowa zmienna, dająca lepsze wyniki, okazał się dochód z okresu poprzedniego. Uwzględnienie w funkcji spożycia dochodu z okresu ubiegłego prowadzi jednak do trudności w interpretacji, ponieważ hipoteza, że konsumenci nie reagują bezpośrednio na zmiany dochodu, lecz dostosowują swoje wydatki na spożycie stopniowo do

zmian dochodu, nie uwzględnia na pewno dużego kręgu konsumentów, należących do gospodarstw domowych robotników. Okres czasu pomiędzy otrzymaniem dochodu i jego wydaniem jest u robotników praktycznie bez znaczenia, podczas gdy u przedsiębiorców prywatnych i kapitalistów może być względnie długi. Z przyczyn teoretycznych i statystycznych należy uwzględnić w funkcji spożycia zamiast dochodu z ubiegłego okresu - raczej przyzwyczajenia konsumentów obok dochodu z okresu t , jako istotny czynnik wydatków na spożycie. Płynne aktywa wpływają na decyzje odnośnie spożycia prawdopodobnie tylko w przypadku szczególnych wydarzeń historycznych. Jeżeli bowiem można przyjąć, że między płynnymi aktywami a łącznym majątkiem konsumentów zachodzi ścisła korelacja, to prawdopodobnie i ogólna sytuacja majątkowa konsumentów będzie wpływała na zachowanie się konsumentów tylko w przypadku szczególnych wydarzeń historycznych.

Innym zjawiskiem, które należy uwzględnić przy rozważaniu funkcji spożycia, jest rozkład dochodów. Dotychczas związek między stopniowaniem dochodu a spożyciem był włączany w niedostatecznym sposób do badań. Wynika stąd zadanie badania rozkładu dochodów i wypracowania matematycznych wzorów, które możnaby stosować w badaniach ekonometrycznych. Oprócz tych czynników, które działają cyklicznie, należy uwzględnić przy rozważaniu funkcji spożycia wpływ trendu. Jeżeli chodzi o zmiany struktury demograficznej, należy brać pod uwagę przede wszystkim przeciętną wiel-

kość rodziny i przeciętny wiek ludności.

W modelach małych, w których bierze się pod uwagę nie ogólny dochód, lecz poszczególne dochody jako zmienne objaśniające, jest się zmuszonym zrezygnować z zastosowania danych na głowę, jednak należy wprowadzić do funkcji spożycia jako dodatkową zmienną / oprócz innych czynników/ przynajmniej ilość ludności. Należy zauważyć, że przy powiększaniu liczby zmiennych objaśniających wzrasta niebezpieczeństwo kolinearności wielokrotnej tak, że można otrzymać przy zastosowaniu takiego modelu do konkretnego przypadku wątpliwe wartości szacunkowe dla parametrów równań strukturalnych. Można temu zaradzić, wykorzystując wyniki analiz przekrojowych do wyznaczania wartości szacunkowych dla parametrów strukturalnych. Sprawdzanie hipotez makroekonomicznych na podstawie szeregów czasowych będzie tak długo niekompletne, dopóki empiryczna baza informacyjna nie zostanie poszerzona o badania przekrojowe. Wielkość próby naszych makroekonomicznych szeregów czasowych jest z reguły za mała, aby można ufać wynikom otrzymanym na podstawie tej próby. Przyjmujemy, np. że zmienne losowe równań strukturalnych mają rozkład normalny. To założenie można sprawdzić na podstawie dużych prób. W związku z tym rozważmy mikroekonomiczną stochastyczną funkcję spożycia. Już przy dwu gospodarstwach domowych o tej samej strukturze /równy dochód, ta sama wielkość rodziny itp./ wydatki na określone dobro w określonym czasie będą się prawdopodobnie różnić. To samo dotyczy łącznych wydatków na spożycie obu gospodarstw domowych. Sprzeczność

pomiędzy teoretycznymi wartościami i wartościami pochodzącymi z obserwacji oznaczymy przez ϵ i nazwijmy tę wielkość zmienną losową zachowania się konsumenta. Własności tej zmiennej losowej jednostek mikroekonomicznych /gospodarstw domowych/ można będzie ustalić na podstawie naszych rozważań tylko wówczas, gdy uda się zrealizować próby losowe, które umożliwią nam podzielenie całej próby na mniejsze jednorodnej grupy. Te będą się wówczas składały z gospodarstw o równych lub przynajmniej w przybliżeniu równych charakterystykach. Ponieważ te jednorodne grupy muszą być tak duże, aby otrzymać z nich zadawalające wyniki, rozmiar łącznej próby musi być bardzo duży.

Badania prowadzone w oparciu o szeregi czasowe jak i badania przekrojowe nie są jakimiś konkurencyjnymi metodami lecz uzupełniają się nawzajem. Badanie wpływów subiektywnych, które są zawarte w tej zmiennej losowej, jest również możliwe przez badania przekrojowe. Poprzez zapytania w formie ankiet /np. poprzez ośrodek badania opinii publicznej/ można badać motywy, zamierzenia, przyzwyczajenia, oczekiwania konsumentów.

Z badaniem funkcji spożycia wiąże się zagadnienie wydatków na inwestycje i wzajemnego stosunku tych wydatków do wydatków na spożycie, o czym wspomniano już uprzednio. Bardziej szczegółowa analiza tego zagadnienia nie zostanie tutaj przedstawiona. Należy jednak zwrócić uwagę, że badanie spożycia bez uwzględnienia inwestycji nie jest właściwe.

W gospodarce socjalistycznej pozostała jeszcze jedna dziedzina badań konsumpcji: problematyka tworzenia i przekształcania form ekonomicznych konsumpcji. Ogólna konsumpcja społeczna zawiera w sobie nie tylko spożycie towarów nabywanych na rynku, lecz także spożycie produktów z własnego gospodarstwa, spożycie świadczeń społecznych oraz spożycie towarów sprzedawanych ludności w postaci części składowej wartości niektórych usług towarowych. Obejmuje ona całość kształt zaspakajanych zarówno towarowych jak i nietowarowych potrzeb ludności. Udział i struktura konsumpcji społecznej bezpłatnej lub płatnej wpływa częściowo na rozmiar i strukturę konsumpcji towarów. Udział i struktura płatnej konsumpcji zbiorowej wpływa na poziom i strukturę konsumpcji indywidualnej. Udział i struktura konsumpcji naturalnej w poważnym stopniu określa konsumpcję zarówno towarową jak i społeczną towarów i usług. Obszerny zespół zagadnień badawczych stanowi również rosnące w gospodarce socjalistycznej bezpłatne społeczne spożycie, zmniejszanie się wskutek denaturalizacji spożycia udziału konsumpcji naturalnej w ogólnej konsumpcji społeczeństwa oraz rozwijanie wszelkich form spożycia zbiorowego. Wszystkie te czynniki winne być również uwzględnione w funkcji spożycia.

ZAKOŃCZENIE.

Materiałami źródłowymi, z których możemy uzyskać dane naświetlające wielkość i strukturę popytu /spożycia/ ludności /wyrażonego w wydatkach lub zakupach konsumentów i w sprzedaży wszelkich przedsiębiorstw handlowych i innych sprzedawców/ oraz wielkość i strukturę jej dochodów pieniężnych składają się więc bilanse dochodów i wydatków pieniężnych ludności, rynkowe statystyki sprzedaży, zapisy dochodów i wydatków reprezentacyjnych gospodarstw domowych /budżety rodzinne/, rachunkowość reprezentacyjnych gospodarstw chłopskich oraz, w analizie ogólnokrajowej - bilanse produkcji i spożycia wielu grup towarowych i artykułów.

Badania tzw. "wyczerpujące" charakterystyczne są dla warunków gospodarki socjalistycznej i w tych warunkach w zasadzie się wykształciły. W naszych warunkach za podstawowe dane uważamy dane z bilansów dochodów i wydatków pieniężnych ludności, bilansów towarowych oraz statystyk rynkowych, charakteryzujące wydatki ludności i obroty w skali masowej. Masowość tych danych w skali ogólnokrajowej czy regionalnej zapewnia większą ich adekwatność w stosunku do rzeczywistości, niż proporcje uzyskane w toku badań częściowych. Należy jednak zgodzić się z tym, że badaniami wyczerpującymi nie da się obecnie objąć wielu interesujących elementów i związków, np. społecznej /zawodowej/ struktury popytu, jego szczegółowej struktury asortymentowej, reakcji między wydatkami na różne grupy towarów itd. Dlatego po-

trzebne jest również prowadzenie badań szczegółowych, które uzupełniają dane z badań ogólnych, rozkładają je na prostsze składniki i umożliwiają ich wnikliwą analizę.

W latach pięćdziesiątych /1951-1953/ ekonomiści i statystycy krajów kapitalistycznych wypowiedzieli się w sprawie porównania wskaźników elastyczności, uzyskanych na podstawie statystyk rynkowych, z podobnymi wskaźnikami obliczonymi na podstawie danych z budżetów rodzinnych, a zatem - w sprawie wykorzystania obu tych źródeł do badań popytu. Różniące się zasadniczo wyniki oparte na różnych źródłach, uzupełniają się wzajemnie, w związku z czym powinny być wykorzystane łącznie, w zależności od rozpatrywanej problematyki.^{82/}

Radziecki ekonomista Płotnikow zwracał już w roku 1931 uwagę, że obok badania tendencji w spożyciu na podstawie materiałów ^{budżetów} rodzinnych istotne jest badanie spożycia tzw. metodą globalną, czyli bilansową, która przewyższa badania budżetowe masowym charakterem, chociaż przeszy tym, że średnie normy, wyprowadzone na jej podstawie ukrywają różnice w spożyciu różnych grup.^{83/}

--- --

82/ Por.: H. Schmucker, Zur Methodischen Entwicklung der empirischen Nachfrageanalyse in den letzten zwanzig Jahren, Weltwirtschaftliches Archiv, 1958, t. 80, z. 1, str. 63.

83/ Por.: Планирование советской торговли и потребности воторой пятилетке, Ураке-Козмиевского Комбината Труды Конференции при Академии - ноябрь 1931. Государственное Социально-Экономическое Издательство, Москва-Ленинград 1932, стр. 120-122.

Ł.Michalewski stwierdził w roku 1935, że wielkość i strukturę popytu bada się w ZSRR dwiema metodami: budżetową - na podstawie systematycznych zapisów prowadzonych przez nabywców, i bilansową - na podstawie porównywania dochodów i rozchodów ludności, albo produkcji i jej podziału, przy czym ta ostatnia daje tylko ogólną dynamikę spożycia.^{84/} W warunkach gospodarki socjalistycznej potrzeba łącznego stosowania obydwu metod została zauważona i zrealizowana. Dla rynku kapitalistycznego metodyka łącznego stosowania danych z dwu źródeł jest obecnie opracowana dość precyzyjnie. H.Schmucker^{85/} dzieli badania popytu i spożycia na dwie równorzędne gałęzie: mikroekonomiczną analizę reprezentacyjnych danych z budżetów domowych i makroekonomiczną analizę chronologicznych szeregów danych rynkowych. W krajach kapitalistycznych porównuje się wskaźniki elastyczności popytu obliczone na podstawie danych z dwu źródeł a w końcu weryfikuje wyniki. S.Partiguł^{86/} formułuje zagadnienie znaczenia i wzajemnego ustosunkowania różnych źródeł i metod związanych z ich wykorzystaniem:

- - - - -
- 84/ Por.: Ł.N.Michalewski, Sistiema i metody izuczenija potrebitielnogo sprosa, w zbiorze: Potreblenije i spros w SSSR, pod red. A.I.Małkisa, Leningrad 1935, str.167-171.
- 85/ H.Schmucker, Zur Methodischen Entwicklung der empirischen Nachfrageanalyse in den letzten zwanzig Jahren, op.cit., str.86-87.
- 86/ S.Partiguł: Woprosy metodologii statistiki narodnogo choziajstwa, "Woprosy Ekonomiki", 1956, nr.10, str.63-64.

"Obiektywne dane o ogólnej wielkości funduszu spożycia mogą być ustalone tylko na podstawie danych o produkcji, podziale i obrocie produktów. Jeżeli fundusz spożycia ustalony na podstawie danych budżetów różni się od funduszu wyliczonego na podstawie bilansów produkcji, podziału i obrotu, oznacza to, że do danych budżetów trzeba wnieść poprawki."

Pełna realizacja tej tezy zależy od możliwości i warunków, przede wszystkim zaś od jakości materiału statystycznego, którym się dysponuje. Przy pełnej wiarygodności materiałów z obydwu źródeł wyniki powinny być w zasadzie zbieżne. Dane przytoczone przez H. Wolda, obrazujące wielkość spożycia artykułów żywnościowych obliczonej na podstawie obu źródeł, wykazują dość dużą zbieżność.^{87/}

Godne uwagi jest natomiast stwierdzenie, oparte na porównaniu wyników osiągniętych metodą budżetów i statystyk rynkowych, zgodnie z którym rozwój spożycia według statystyk rynkowych przedstawia się inaczej w ujęciu ilościowym a inaczej w ujęciu wartościowym. Wynika to stąd, że w statystyce wartościowej mieszają się zmiany ilościowe ze zmianami jakości, wyrażającymi się w rozwoju przeciętnych cen. Dlatego elastyczność popytu względem dochodu obliczona wartościowo w oparciu o statystyki rynkowe będzie z reguły wyższa od analogicznego wskaźnika, obliczonego

87/ H. Wold: Demand Analysis, A Study in Econometrics, John Wiley & Sons Inc. - New York, Almqvist & Wiksell - Stockholm, 1953, str. 256.

na podstawie danych z budżetów rodzinnych. Konieczne jest więc uwzględnienie problemu zmian jakościowych w postaci współczynnika elastyczności jakościowej.

B I B L I O G R A F I A ś

- Allen R.G., Bowley A.L. - Family Expenditure. A Study of its Variation, P.S. King Son., Londyn 1935.
- Allen R.G.D. - Ekonomia matematyczna, PWN, Warszawa 1961.
- Bartel Z. - Ekonometryczna analiza rynku, PWN, Warszawa 1962.
- Biuletyn Statystyki Warunków Bytu nr 2, GUS, Warszawa 1958.
- Biuletyn Statystyki Warunków Bytu nr 12/63, GUS, Warszawa 1963.
- Bössman E. - Probleme einer dynamischen Theorie der Konsumfunktion, "Frankfurter Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliche Studien, zesz. 1. Duncker u. Humblot, Berlin 1957.
- Brown T.M. - Habit persistence and lags in consumer behaviour, *Econometrica*, Vol. 20, 1952.
- Chojnacka H. - Reakcje gospodarstw chłopskich w zakresie konsumpcji i samozaopatrzenia na dochód i cenę, "Zagadnienia Ekonomiki Rolnej", nr 6/1960.
- Chojnacka H. - Poziom i zmiany w spożyciu ludności rolniczej w Polsce po roku 1945, "Wieś Współczesna", nr 1, 1961.
- Cochrane W.W., Bell C.S. - The Economic of Consumption. Economic of Decision Making in the Household, Mc Graw-Hill Book Company, Inc. New-York - Toronto - London, 1956.
- Czarkowski J., Oyrzanowski B. - Bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności, PWN, Warszawa 1957.
- Czerniewska M. - Spożycie w gospodarstwach chłopskich, "Zagadnienia Ekonomiki Rolnej" nr 3/1958.

- Czerniewska M. - Budżety domowe rodzin chłopskich, PWE, Warszawa 1963.
- Deniszczuk M. - Gospodarka zbożowa a problemy spożycia, "Gospodarka Planowa" nr 5/1957.
- Dirks F.C. - Retail sales and labour income, The Review of Economic Statistics, Vol.20, 1938.
- Drewnowski J. - O niedoskonałym popycie, Warszawa 1936.
- Fierich J., Kwiecień W. - Statystyczna analiza obrotów towarowych, "Handel Wewnętrzny" nr 4/1957.
- Girshick M.A., Haavelmo T. - Statistical Analysis of the Demand for Food, rozdz.VI w publikacji: Studies in the Econometric Method, Cowles Comm.Monograph nr 14/1955.
- Gollnick H. - Die Nachfrage nach Nahrungsmitteln und ihre Abhängigkeit von Preis- und Einkommensänderungen. Eine ökonomische Untersuchung von Wirtschaftsrechnungen Hamburger Angestellten - und Arbeiterhaushaltungen, Verlag Paul Parey, Hamburg-Berlin 1954.
- Hellwig Z. - Uwagi z zakresu teorii potrzeb, "Myśl gospodarcza", nr 10/1957.
- Hodolę A. - Wstęp do badań rynku, PWG, Warszawa 1961.
- Instrukcje w sprawie sprawozdawczości statystycznej nr 70, 71, 77, GUS, Warszawa 1964.
- Kalecki M. - A macrodynamic theory of business cycles, Econometrica, Vol.III, 1935.
- Klassen L.W. - Badanie elastyczności popytu względem dochodów, "Przegląd Statystyczny", nr 1/1959.
- Klein L.R. - Economic Fluctuations in the United States 1921-1941. Cowles Commission Monograph nr 11, 1950.
- Klein L.R., Lansing J.B. - Decisions to purchase consumer durable goods, The Journal of Marketing, Vol.XX, 2, oct. 1955.

- Kolupa M. - O modelach badania popytu na dobra trwałego użytku, Biblioteka IHW nr 12, Warszawa 1962.
- Koopmans T.C. - Studies in the Econometric Method, Cowles Comm.Monograph, nr 14/1943.
- Koopmans T.C. - When is an Equation System Complete for Statistical Purposes? Statistical Inference in Dynamic Economic Models, Cowles Comm.Monograph, nr 10/1950.
- Koopmans T.C. - Statistical Inference in Dynamic Economic Models, Cowles Comm.Monograph, nr 10/1951.
- Kos Cz. - O spożyciu ziemniaków w Polsce, "Rocznik IHW", rok III, zesz.7.
- Kramer T. - Spożycie zbóż przez ludność wiejską, "Handel Wewnętrzny" nr 3/1959.
- Kramer T. - Rynek wiejski a proces industrializacji, PWE, Warszawa 1963.
- Krzyżewski R. - O przedmiocie i kierunkach badania konsumpcji, "Zeszyty Naukowe SGPiS", nr XIV.
- Lange O. - Teoria statystyki, cz.I, Warszawa 1952.
- Lange O. - Ekonomia polityczna, t.I, PWN, Warszawa 1959.
- Latuch M. - Budżety rodzinne czy gospodarstw domowych, "Wiadomości statystyczne", zesz.5/1958.
- Lenin W.I. - Przemówienie na I Zjeździe Rad Gospodarki Narodowej, Dzieła, t.27, Książka i Wiedza, Warszawa 1954.
- Leontief W. - The Structure of American Economy 1919-1929, An Empirical Application of Equilibrium Analysis, Oxford Univ.Press, New York 1941.
- Leser C.E.V. - Family Budget Data and Price Elasticity of Demand, "Review of Econ.Studies", 1941/42.
- Lipiński E. - Wartość i cena. Wypisy z dzieł autorów polskich i obcych. Wstęp. Wyd.K.Rutskiego, Warszawa-Łódź 1949.
- Łoś J. - Wyniki badań budżetów rodzinnych a planowanie spożycia, "Ekonomista", nr 2/1958.

- Luszniewicz A. - O metodach badania budżetów rodzinnych w Polsce w latach 1920-1957, PWG, Warszawa 1959.
- Marks K. - Kapitał, t.I., Książka i Wiedza, Warszawa 1951.
- Marks K. - Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej, Książka i Wiedza, Warszawa 1953.
- Marks K. - Kapitał, t.III., Książka i Wiedza, Warszawa 1957.
- Marshall A. - Zasady ekonomiki, t.I., wydawn.M.Arcta, Warszawa 1925.
- Michalewskij Ł.N. - Sistiema i metody izuczenija potiebitiel'nogo sprosa, w zbiorze: Potreblenije i spros w SSSR, pod red.A.I.Małkisa, Leningrad 1935.
- Modigliani F. - Fluctuations in the Saving, Income Ratio: A problem in Economic Forecasting, Studies in Income and Wealth, Vol.11, New York 1949.
- Moore H.L. - Elasticity of Demand and Flexibility of Prices, "Il.An.Stat.Ass. XVIII"1922/23.
- Morozowa I. - Pierwyj Bałans narodnego chozjajstwa SSSR, "Wiestnik Statistiki", nr 4/1958.
- Nicholson I.L. - Variatons in Working Class Family Expenditure, Londyn 1949.
- Pod redakcją akad.Mienczynowa W.C. - Zastosowanie matematyki w badaniach ekonomicznych, cz.I, PWN, Warszawa 1961.
- Niegowski J. - O perspektywach wzrostu stopy życiowej, PWG, Warszawa 1959.
- Niegowski J. - Wzrost spożycia i tendencje zmian jego struktury w latach 1957-1965, "Nowe Drogi", nr 1/1959.
- Nystrom P.H. - Economic Principles of Consumption, 1929.
- Oanh N.X. - Patterns of consumption and economic development, ^{Eco}nomia Internazionale, Genova, Vol.X, nr 1, Febraio 1957
- Partiguła S. - Woprosy metodologii statistiki narodnego chozjajstwa, "Woprosy Ekonomiki" nr 10 1956.

- Pawłowski Z. - Elastyczność popytu na masło i roślinne tłuszcze jadalne w Polsce w latach 1950-1957, "Przegląd Statystyczny zesz.1, 1959.
- Pawłowski Z., Sadowski W. - Uwagi o statystycznych metodach badania popytu, "Przegląd Statystyczny" nr 4/1959.
- Pawłowski Z. - Uwagi o badaniu popytu konsumpcyjnego na podstawie szeregów czasowych i budżetów rodzinnych, "Przegląd Statystyczny" nr 3/1960.
- Pawłowski Z., Sadowski W. - Elastyczność popytu na niektóre artykuły żywnościowe w Polsce w okresie powojennym, "Ekonomista", nr 3/1960.
- Pawłowski Z. - Ekonometryczne metody badania popytu konsumpcyjnego, PWN, Warszawa 1961.
- Pawłowski Z. - Modele ekonometryczne równań opisowych, PWN, Warszawa 1963.
- Планирование советской торговли и потребление во второй пятилетке Урало-Кузнецкого Комбината, Труды Конференции при Академии - ноябрь 1931, Государственное Социально-Экономическое Издательство, Москва-Ленинград 1932.
- Pisariw I.J. - Problemy narodnogo potreblenija, "Nowyj Mir", nr 6/1959.
- Pisariw I.J. - Metodologiczeskije woprosy izuczenija urownia žizni trudiaszczichsia, Iz.Soc. Litieratury, Moskwa 1959.
- Przelaskowski W. - Spożycie artykułów żywnościowych w świetle norm wyżywienia w porównaniu z okresem przedwojennym, "Ekonomista", nr 4-5/1959.
- Rakowska M., Żekoński Z. - Z rozważań nad strukturą spożycia artykułów żywnościowych w roku 1975, Zeszyty Planowania Konsumpcji nr 1/1959.

- Reeb H. - Die Konsumneigung als individuelle und als aggregative Funktion, Verlag P.G.Keller, Winterthur 1959.
- Rocznik Statystyczny 1956, 1959, 1960, 1961, GUS, Warszawa.
- Romaniuk K. - Statystyka ekonomiczna, t.II., Warszawa 1956.
- Romaniuk K. - Wykład statystyki ekonomicznej, rozdz.I, wydawn, WSNS, Warszawa 1962.
- Rychliński S. - Badania monograficzno-opisowe życia robotniczego w Polsce, "Statystyka Pracy", zeszyt 3, GUS 1931.
- Samsel Z. - O metodzie badania budżetów rodzinnych, "Wiadomości Statystyczne", zeszyt 2, GUS, 1956.
- Schultz H. - The Theory and Measurement of Demand, The University of Chicago Press, Chicago 1938.
- Sokołowski K. - Niektóre wnioski z badań nad spożyciem wsi, "Dospodarka Planowa" nr 2/1957.
- Sokołowski K. - Spożycie wsi w Polsce Ludowej, "Prace Zakładu Nauk Ekonomicznych PAN" nr 2/8, 1957.
- Staehle H. - Short period variations in the distribution of incomes, The Review of Economic Statistics, Vol.19, 1937.
- Stöwe H. - Ökonometrie und makroökonomische Theorie, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1959.
- Stone R. - The Measurement of Consumer Expenditure and Behaviour in the United Kingdom, Cambridge University Press 1954.
- Sulmicki P. - Przepływy międzygałęziowe, PWG, Warszawa 1959.
- Strumilin S. - Drogi rozwoju społeczeństwa komunistycznego, PWN, Warszawa 1959.
- Schmucker H. - Zur methodischen Entwicklung der empirischen Nachfrageanalyse in den letzten zwanzig Jahren, Weltwirtschaftliches Archiv, t. 80, zeszyt 1.

- Szulc S. - Metody Statystyczne, t. I, Warszawa 1952.
- Szulc B. - Metodologia badań spożycia w chłopskich gospodarstwach domowych, "Przegląd Statystyczny", zesz.4/1961.
- Szulc W. - Z badań nad spożyciem w gospodarstwach chłopskich, "Roczniki IHW", zesz.3/1959.
- Szulc B. - Międzynarodowe porównania spożycia, SGPiS Warszawa 1960.
- Szturm de Sztrem T. - Wzrost cen i ruchoma skala płac, "Statystyka Pracy", t. II., zesz.1/2, GUS 1923.
- Tinbergen J. - Wprowadzenie do ekonometrii, PWN, Warszawa 1957.
- Tinbergen J. - Über die Sekundärwirkungen zusätzlicher Investitionen, Weltw. Archiv, 45 Bd., Jan. 1937.
- Welfe W. - Popyt i podaż, PWE, Warszawa 1962.
- Winkler W. - Podstawowe zagadnienia ekonometrii, PWN, Warszawa 1957.
- Wojtyniak J. - Co to są budżety rodzinne, PWG, Warszawa 1958.
- Wold H. - Demand Analysis, J. Wiley- New York 1952.
- Woś A. - W sprawie badań nad elastycznością popytu na produkty rolne, "Zagadnienia Ekonomiki Rolnej", zesz. 2, 1959.
- Woś A. - Cenowa elastyczność popytu /spożycia/ ludności rolniczej, "Ekonomista", nr 3/1961.
- Woś A. - Elastyczność spożycia żywnością na wsi, PWE, Warszawa 1961.
- Żekoński Z. - O ulepszenie statystyki spożycia artykułów żywnościowych, "Gospodarka Planowa", nr 11/1958.
- Żekoński Z. - Problemy planowania konsumpcji, "Życie Gospodarcze", nr 45/1959.

A N E K S Y

GRUPY ARTYKUŁÓW *)		Jednostka miary	Sprzedaż na zaopatrzenie rynku			Sprzedaż konsumentom zbiorowym ***)	Sprzedaż do przetwórstwa planowanego terenowo	Zapas końcowy
a) — ilość	b) — wartość w cenach detalicznych		Ogółem	do detalu CRS	do handlu, przemysłu i rzemiosła prywatnego **)			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ogółem wartość	sprzedaż magazynowa i tranzyt fakturowany	tys. zł						×
	tranzyt organizowany							×
a								
b	tys. zł							×
a								
b	tys. zł							×
a								
b	tys. zł							×
a								
b	tys. zł							×

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY

Warszawa, ul. Wawelska 1/3

Departament Statystyki Obrotu i Cen

Telefon — Centrala 8-34-41 do 8-34-49

Nazwa i adres jednostki sprawozdawczej

Formularz H-4

Adresat:

Sprawozdanie ze sprzedaży towarów
przeznaczonych na zaopatrzenie rynku

w m-cu sprawozdawczym 1964 r.

Nazwa i adres centralnego zarządu lub innej jednostki
nadrzędnejPrzed wypełnieniem przeczytać instrukcję
GUS Nr 70

Wpłynęło dnia 196... r. Liczba zał

Wysłać bez pisma przewodniego

Wysłano dnia 196... r. Liczba zał

Ministerstwo

GRUPY ARTYKUŁÓW *) a) — ilość b) — wartość w cenach detalicznych	Jednostka miary	Sprzedaż na zaopatrzenie rynku				Sprzedaż konsumentom zbiorowym ***)	Sprzedaż do przetwórstwa planowanego terenowo	Zapas końcowy
		Ogółem	w tym					
			do detalu CRS	do handlu, przemysłu i rze- miosła prywat- nego **)	konsumentom indywidualnym			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
a								
b	tys. zł							×
a								
b	tys. zł							×
a								
b	tys. zł							×
a								
b	tys. zł							×
a								
b	tys. zł							×

*) Dla każdej grupy towarowej należy wypełnić 2 wiersze, w jednym podać sprzedaż magazynową i tranzyt fakturowany (sprzedaż fakturowaną) w drugim tranzyt organizowany.

**) Łącznie ze sprzedażą zakładom gastronomicznym prywatnym.

***) Wypełnić tylko dla towarów żywnościowych.

(pieczęć)

Dyrektor — Kierownik

....., dnia 196... r.

Załącznik nr 1a

N O M E N K L A T U R A

towarowa obowiązująca w sprawozdawczości z obrotu towarowego
szczebla zbytu i hurtu /formularze H-1/2 i H-4/

U w a g a: W sprawozdaniu H-1/2 należy podawać wszystkie wymienione
w liście towary i grupy towarowe: w sprawozdaniu H-4 -
tylko oznaczone gwiazdką.

Lp.	Nr wg JWW	Towary lub grupy towarowe	Jedn.miary
1.	204,209-134 /bez 204-018 do 026 oraz 204-036 do 044 i 204- 054/	Produkty przemiału i przerobu zboża /bez artykułów pastewnych i produktów do celów technicznych/ makaron, pie- czywo cukiernicze	tys.zł.
		w t y m:	
2.	204-003	Mąka żytnia	tona/tys.zł
3.	204-004	Mąka pszenna ^{x/}	tona/tys.zł
4.	204-006	Kasze ^{x/}	tona/tys.zł
		w t y m:	
5.	204-007	kasza manna	tona/tys.zł
6.	204-009	kasza jęczmienna ^{x/}	tona/tys.zł
7.	204-012	kasza gryczana	tona/tys.zł
8.	204-013	kasza jaglana	Tona/tys.zł
9.	204-015	Groch łuszczoney	tona/tys.zł
10.	204-016	Ryż ^{x/}	tona/tys.zł
11.	209-134	Płatki /owsiane i z innych zbóż/ ^{x/}	tona/tys.zł
12.	204-027	Makaron ^{x/}	tona/tys.zł
13.	204-046	Pieczywo cukiernicze trwałe ^{x/}	tona/tys.zł
14.	200-037,041	Konserwy ^{x/}	tys.zł
		z t e g o:	
15.	200-038	szynki i łopatki w puszkach ^{x/}	tona/tys.zł
16.	200-039,040	konserwy mięsne ^{x/}	tona/tys.zł
17.	200-041	konserwy mięsno-warzywne ^{x/}	tona/tys.zł
18.	203-041	Tłuszcze roślinne i oleje jadalne ^{x/}	tona/tys.zł
		w t y m:	
19.	203-042	margaryna ^{x/}	tona/tys.zł
20.	203-047	tłuszcze kuchenne /ceres,oma i inne/ ^{x/}	tona/tys.zł
21.	203-051	oleje jadalne ^{x/}	tona/tys.zł

<u>Lp.</u>	<u>Nr wg JWW</u>	<u>Towary lub grupy towarowe</u>	<u>Jedn. miary</u>
22.	201-015 do 033 i 262-008	Ryby świeże, mrożone, solone, wędzone i konserwy z ryb ^{x/}	tys. zł
		z t e g o:	
23.	201-015 i 201-018	ryby morskie świeże i mrożone ^{x/}	tona/tys. zł
24.	-	w t y m: białe patroszone ^{x/} /dorsze karmazyny, płastugi patro- szone/	"
		w t y m:	
25.	-	dorsze patroszone /bez głów/ ^{x/}	"
26.	201-023	ryby solone ^{x/}	"
		w t y m:	
27.	201-025	śledzie spłone ^{x/}	"
28.	201-027	ryby wędzone ^{x/}	"
29.	201-030	filety ^{x/}	"
30.	201-032	konserwy krótkotrwałe /marynaty/ ^{x/}	"
31.	201-033	konserwy trwałe ^{x/}	"
32.	-	inne osobno niewymienione ^{x/}	"
33.	262-008	ryby słodkowodne świeże i mrożone ^{x/}	"
		w t y m:	
34.	262-011	karp ^{x/}	"
35.	205 bez 205-015 do 020	Cukier, wyroby cukiernicze i czekoladowe	tys. zł.
		w t y m:	
36.	205-004	cukier biały handlowy ^{x/}	tona/tys. zł
37.	205-022	cukierki ^{x/}	"
38.	205-035	wyroby czekoladowe	"
		w t y m:	
39.	205-036	galanteria czekoladowa ^{x/}	"
40.	205-040	czekolada ^{x/}	"
41.	205-048	kakao	"
42.	207-019 do 046 209-002 do 008 206- 040 do 048	Napoje alkoholowe	tys. l/tys. zł
		w t y m:	
43.	207-019	wyroby spirytusowe czyste w przeliczeniu na 100° ^{x/}	"
44.	207-037	wódki gatunkowe w przeliczeniu na 100° ^{x/}	"

Lp.	Nr wg JWW	Towary lub grupy towarowe	Jedn.miary
45.	209-002	wina i miody pitne ^{x/}	tys.l/tys.zł
46.	-	w t y m: wina gronowe	"
47.	206-040	piwo ^{x/}	"
48.	209-009do036	Przetwory owocowe, warzywa i grzyby	tys.zł
		w t y m:	
49.	209-061do063	przetwory owocowe	tona/tys.zł
		w t y m:	
50.	209-010	marmolada ^{x/}	"
51.	209-012	powidła ^{x/}	"
52.	209-013	dżemy ^{x/}	"
53.	209-017	soki owocowe słodzone ^{x/}	"
54.	209-018	soki owocowe zgęszczone	"
55.	209-024	przetwory warzywne	"
		w t y m:	
56.	209-025	konserwy warzywne	"
57.	209-026	konserwy warzywno-mięsne	"
58.	209-031	koncentraty pomidorowe w przeliczeniu na 20%	"
59.	-	kapusta kiszona	"
60.	-	ogórki kiszone	"
61.	206 /bez 206-040 do 048/, 209-061 do 162, 210, 211	Inne artykuły spożywcze produkcji przemysłowej	tys.zł.
62.	209-069	Napoje bezalkoholowe	tys.l/tys.zł
		w t y m:	
63.	209-070	napoje bezalkoholowe gazowane	"
64.	209-075	płynny owoc	"
65.	209-079	Ocet w przeliczeniu na 6%	"
66.	209-106	Koncentraty obiadowe ^{x/}	tona/tys.zł
67.	206-005	Mączka ziemniaczana	"
68.	206-057	Drożdże spożywcze	"
69.	210-002 210-005	Sól jadalna ^{x/}	"
70.	260	Produkty produkcji rolniczej i roślinnej	tys.zł.
		w tym:	
71.	260-002	zboża konsumpcyjne	tona/tys.zł.
		w t y m:	
72.	260-003	pszenica	"

Lp.	Nr wg. JWW	Towary lub grupy towarowe	Jedn. miary
73.	260-004	żyto	tona/tys. zł
74.	260-005	jęczmień	"
75.	260-006,010	owies i mieszanki	"
76.	260-013	strączkowe jadalne	"
		w t y m:	
77.	260-14	groch	"
78.	260-015	fasola	"
79.	260-028	ziemniaki ^{x/}	"
		w t y m:	
80.	260-030	jadalne ^{x/}	"
81.	260-099	warzywa ^{x/}	"
		w t y m:	
82.	260-100	głabiaste ^{x/}	"
		w t y m:	
83.	260-101	kapusta głowiasta ^{x/}	"
84.	260-106	dyniowate ^{x/}	"
		w t y m:	
85.	260-107	ogórki	"
86.	260-110	pomidory ^{x/}	"
87.	260-111	korzeniowe ^{x/}	"
		w t y m:	
88.	260-112	marchew ^{x/}	"
89.	260-115	buraki ^{x/}	"
90.	260-122	cebulowe ^{x/}	"
		w t y m:	
91.	260-123	cebula ^{x/}	"
92.	260-130	sałaty i inne liściaste /sałata, szczaw, szpinak/ ^{x/}	"
93.	260-168	owoce ^{x/}	"
		w t y m:	
94.	260-167	owoce krajowe ^{x/}	"
		w t y m:	
95.	260-168	ziarnkowe ^{x/}	"
		w t y m:	
96.	260-169	jabłka ^{x/}	"
97.	260-170	gruszki ^{x/}	"
98.	260-172	pestkowe ^{x/}	"

<u>Lp.</u>	<u>Nr wg.</u>	<u>JWW</u>	<u>Towary lub grupy towarowe</u>	<u>Jedn. miary</u>
			w t y m:	
99.	260-173		śliwki ^{x/}	tona/tys.zł
100.	260-178		wiśnie ^{x/}	"
101.	260-184		jagodowe ^{x/}	"
102.	260-188		truskawki i poziomki ^{x/}	"
103.	260-194		owoce zagraniczne	"
104.			w t y m: świeże	"
			w t y m:	
105.	260-195		owoce cytrusowe	"
			w t y m:	
106.	260-196		cytryny	"
107.	260-197		pomarańcze	"
108.	260-200		winogrona	"
109.	260-234 209-089		Surowce produkcji roślinnej pochodzenia zagranicznego	tys.zł
			w t y m:	
110.	260-235 260-245		surowce przyprawowe /pieprz, goździki, imbir, cynamon, wanilia itp./i używki /kawa, herbata/	tona/tys.zł
			w t y m:	
111.	260-242		pieprz	"
112.	260-247		herbata ^{x/}	"
113.	260-248		kawa naturalna surowa	"
114.	209-019		kawa naturalna palona	"
115.	261-045		Miód pszczeli	"
116.	208		Tytoń i wyroby tytoniowe	tys.zł.
			w t y m:	
117.	208-007		papierosy ^{x/}	tys.szt/tys. zł
118.	097		Wyroby tłuszczowe i kosmetyczne	tys.zł.
			w t y m:	
119.	097-019		mydło do prania w kawałkach ^{x/}	tona/tys.zł
			w t y m:	
120.	097-024		o zawartości 66% i wyżej kwasów tłuszczowych ^{x/}	"
121.	097-034,036		mydło toaletowe do mycia i lecznicze w kawałkach ^{x/}	"
122.	097-027-028		płatki, wiórki, nitki oraz w proszku ^{x/}	"

LP.	Nr wg. JWW	Towary lub grupy towarowe	Jedn. miary
123.	097-042	proszki do prania	tona/tys. zł
		w t y m:	
124.	097-044	o zawartości 45 % mydła	tona
125.	097-045	" 30% "	"
126.	097-048	" 12 % "	"
127.	097-057	syntetyczne środki piorące ^{x/}	tona/tys. zł
128.	097-059	pasty do podłóg	"
129.	097-060	pasty do obuwia	"
130.	097-061	świece	"
131.	097-070	wyroby kosmetyczne i perfumeryjne /środki do pielęgnacji zębów, włosów kremy, pudry, kredki do warg, tusz do rzęs, środki do pielęgnacji paznokci, wyroby perfumeryjne itd/.	tys. zł.
		w t y m:	
132.	097-072	pastą do zębów	tona/tys. zł
133.	17	Wyroby przemysłu włókienniczego /łącznie z dziewiarskim/	tys. zł.
		w t y m:	
134.	170-141	włóczka wełniana	tys. zł
135.	171-002	tkaniny bawełniane i bawełnopodobne /bez tkanin bordowych i transporterowych/ ^{x/}	tys. mb/tys. zł
		w t y m:	
136.	171-007	bieliźniane	"
137.	171-017	pościelowe	"
138.	171-026	stołowe	"
139.	171-030	odzieżowe	"
140.	171-043	dekoracyjne	"
141.	171-063	tkaniny wełniane i wełnopodobne ^{x/}	"
		w t y m:	
142.	171-074	o zawartości 100% wełny	"
143.		elana	"
		Z tkanin wełnianych i wełnopodobnych przypada na:	
144.	171-099	sukienkowe	"
145.	171-100, 102 103	kostiumowe, ubraniowe łącznie z mundurowym	"
146.	171-101, 104	plaszczowe damskie i męskie	"
147.	171-122	tkaniny jedwabne /z jedwabiu naturalnego, sztucznego i włókien sztucznych/ ^{x/}	"
		w t y m:	

<u>Lp.</u>	<u>Nr wg JWW</u>	<u>Towary lub grupy towarowe</u>	<u>Jedn. miary</u>
148.	171-125	z włókien syntetycznych	tys.mb/tys.zł
		Z tkanin jedwabnych przypada na:	
149.	171-126,161, 197	bieliźniane	"
150.	171-141,176, 212	odzieżowe	"
151.	171-236	tkaniny płaszczowe i pokrewne pluszom	"
152.	171-250	tkaniny lniane i pakulane ^{x/}	"
153.	173-010	wyroby z filcu	tys.zł.
154.	172-002	wyroby dziewiarskie ^{x/}	"
		w t y m:	
155.	172-028,029	nakrycia głowy i galanteria odzieżowa	"
156.	172-040	wyroby pończosznicze ^{x/}	"
157.	172-040	dywany	"
158.	174-005	chodniki	"
159.	174-007	firanki	"
160.	170-144do 152,174- 013 do 017 175-001	pasmanteria, nici	"
161.	175-019	wyroby powroźnicze	"
		w t y m:	
162.	175-027	sznurek snopowiązałkowy	"
163.	18	Wyroby przemysłu odzieżowego /z wyjątkiem odzieży skórzanej, futrzanej, dzianej/ ^{x/}	"
		w t y m:	
164.	186 i 187	nakrycia głowy i galanteria odzieżowa	"
165.	19-102	Wyroby przemysłu skózanego, obuw- niczego /łącznie z obuwem gumowym/ i futrzarskiego	"
		w t y m:	
166.	191-001	skóry twarde	tona/tys.zł
		w t y m:	
167.	191-003,004	podeszwowe	"
168.	191-014	skóry miękkie	tys.m ² /tys.zł
169.	193-001	obuwie z wierzchami skózanymi /wyjęciowe, domowe i sportowe/ ^{x/}	tys.par/tys.zł
		w t y m:	

Lp.	Nr wg JWW	Towary lub grupy towarowe	Jedn.miary
170.	193-010	na podeszwie skórzanej	tys.par/tys.zł
171.	193-002	z wierzchami tekstylnymi i kombino- wanymi ^{x/}	"
172.	193-003	obuwie z wierzchami z tworzyw sztucz- nych i syntetycznych	"
173.	102	obuwie gumowe ^{x/}	"
174.		w t y m: tekstylno-gumowe	"
		w t y m:	
175.	102-003,004	trampki i tenisówki	"
176.	194-001,0012	wyroby kaletnicze skórzane i nie- skórzane /torby damskie, portfele, teczki, tornistry, walizy itp./	tys.zł
177.	194-023	artykuły sportowe i turystyczne	"
178.	195	wyroby rymarskie i siodlarskie skórzane i nieskórzane /uprząż, siodła, smycze, pasy, paski, sznu- rowadła itp./	"
179.	197	skóry futrzane wyprawiane, barwione i uszlachetnione	tys.szt/tys.zł
180.	-	rękawiczki skórzane	tys.par/tys.zł
181.	198	wyroby ze skór futrzanych oprócz odzieży /błamy, spiwory, derki itp/	tys.zł.
182.	199	odzież futrzana, bez odzieży futrza- nej z wierzchem krytym tkaninami /futra, kurtki, kożuchy, kołnierze itp/	"
183.	14,251	Wyroby przemysłu drzewnego i drewno w t y m:	"
184.	140,141, 143,144, 251-002	materiały budowlane w t y m:	"
185.	140-001	tarcica z surowca iglastego ^{x/}	tys.m ³ /tys.zł
186.	144	plyty i sklejki	tys.zł.
187.	251-002	drewno tartaczne z drzew iglastych	tys.m ³ /tys.zł
188.	145-007	wyroby bednarskie	tys.zł.
189.	146	meble ^{x/} w t y m:	"
190.	146-003	w kompletach oklejane ^{x/}	kompl/tys.zł
191.	146-011	w kompletach kuchenne ^{x/}	"
192.	146-174,175	szafy do ubrania 2 i 3-drz- wiowe ^{x/}	szt./tys.zł
193.	146-202	tapczany tapicerskie ^{x/}	"

<u>Lp.</u>	<u>Nr wg JWW</u>	<u>Towary lub grupy towarowe</u>	<u>Jedn. miary</u>
193.	146-202	tapczany tapicerskie ^{x/}	szt/tys.zł
194.	147-001	wyroby budowlane	tys.zł
195.	147-027	wyroby kołodziejskie	"
196.	147-055	sprzęt sportowo-turystyczny	"
197.	147-079	wyroby dla gospodarstwa domowego	"
198.	148	zapałki ^{x/}	tys.skrzyni ⁹ tys.z
199.	149	inne wyroby przemysłu drzewnego	tys.zł.
200.	251-037	drewno opałowe ^{x/}	"
201.	12 bez 120	Wyroby przemysłu szklarskiego /bez szkła budowlanego/ w t y m:	" "
202.	123	szkło gospodarskie ^{x/} w t y m:	" "
203.	123-001	szkło stołowe /łącznie z galanterią	"
204.	123-052	kryształy stołowe /łącznie z galanterią	"
205.	123-052	opakowania szklane w t y m:	"
206.	124-010	słoje Wecka	"
207.	13	Wyroby przemysłu porcelanowe- fajansowego w t y m:	"
208.	130-001	porcelana stołowa ^{x/}	"
209.	131-001	porcelit stołowy ^{x/}	"
210.	132-001	fajans stołowy	"
211.	05	Wyroby przemysłu maszynowego i konstrukcji metalowych w t y m:	
212.	050-046	silniki spalinowe tłokowe z za- płonem iskrowym	szt/tys.zł
213.	052-499	maszyny i narzędzia rolnicze, części	tys.zł
214.	052-600	maszyn i urządzeń rolniczych	tys.zł
215.	06	Wyroby przemysłu elektrotechnicznego w t y m:	"
216.	060-011,051 052	silniki elektryczne	szt/tys.zł
217.	065-018	odbiorniki radiowe ^{x/}	"
218.	065-021,024	w tym turystyczne	"
219.	065-027	odbiorniki telewizyjne ^{x/}	"

<u>Lp.</u>	<u>Nr wg JWW</u>	<u>Towary lub grupy towarowe</u>	<u>Jedn. miary</u>
220.	065-029	w tym 17-calowe	szt/tys.zł
221.	065-043	magnetofony	"
222.	065-045	adaptery	"
223.	069-036	żarówki głównego szeregu ^{x/}	tys.szt/tys.zł
224.	-	części zamienne do sprzętu radiotechnicznego	tys.zł
225.	07	Środki transportu	"
		w t y m:	
226.	074-002	samochody osobowe drogowe ^{x/}	szt/tys.zł
		w t y m	
227.	074-004	o pojemności silnika od 601 do 1500 cm ³ "Syrena" ^{x/}	"
228.	074-005	o pojemności silnika powyżej 1500 cm ³ "Warszawa" ^{x/}	"
229.	074-042	ciągniki jednoosiowe	"
230.	074-043	ciągniki dwuosiove	"
231.	074-053	przyczepy ciężarowe samochodowe i ciągnikowe ^{x/}	"
232.	074-060	motocykle ^{x/}	"
233.	074-061	skutery ^{x/}	"
234.	074-062	motorowery ^{x/}	"
235.	076-010 /bez 014/	rowery /bez dziecięcych/ ^{x/}	"
236.	076-014	rowery dziecięce dwukołowe	"
237.	079-005	zespoły, części i wyposażenie taboru samochodowego i motocyklowego ^{x/}	tys.zł.
238.	079-005	zespoły, części i wyposażenie ciągników	"
239.	079-010	zespoły i części do rowerów	"
240.	08	Wyroby przemysłu metalowego	"
		w t y m:	
241.	084	wyroby mechaniki precyzyjnej	"
		w t y m:	
242.	084-264,265 266	aparaty fotograficzne ^{x/}	szt/tys.zł
243.	084-290	zegary	"
		w t y m:	
244.	084-294,295 296	zegary kominkowe, ścienne, budziki	"
245.	084-298	zegarki naręczne ^{x/}	"

<u>Lp.</u>	<u>Nr wg JWW</u>	<u>Towary lub grupy towarowe</u>	<u>Jedn.miary</u>
246.	087	sprzęt gospodarstwa domowego	tys.zł
		w t y m:	
248.	087-003	naczynia z blachy emaliowane ^{x/}	tona/tys.zł
248.	087-012	naczynia ocynkowane ^{x/}	"
		w t y m:	
249.	087-017	wiadra	"
250.	087-033	naczynia kuchenne aluminiowe ^{x/}	"
251.	087-042	naczynia kuchenne emalowane żeliwne ^{x/}	"
252.	087-065	nakrycia stołowe nierdzewne	tys.szt/tys.zł
253.	087-072	nożyki do golenia	"
254.	087-088	pralki i pralko-wirówki elektryczne ^{x/}	szt/tys.zł
255.	087-090	lodówki elektryczne ^{x/}	"
256.	087-091	odkurzacze elektryczne ^{x/}	"
257.	087-092	froterki elektryczne ^{x/}	"
258.	087-107	maszyny do szycia ^{x/}	"
259.	087-126	meble metalowe ^{x/}	"
260.	087-139	wózki dziecięce ^{x/}	"
261.	-	części zamienne do artykułów trwałego użytku	tys.zł
262.	-	pozostałe /śmietniczki, pogrzebaczki, żelazka do prasowania, maszynki do mięsa, kuchenki, piecyki, lampy żyrandole itp./	"
263.	089-007	wyroby jubilerskie i złotnicze	"
264.	089-014,017 018	sprzęt sportowy i turystyczny	"
265.	080,081,082 083,085,086 088	pozostałe -odlewy, wyroby odlewnicze, drut i wyroby z drutu, artykuły śrubowe, art.podkownicze, narzędzia, sprzęt, instrumenty medyczne, wyroby przemysłowe z blachy i metali, sprzęt pożarniczy i ochronny	"
		w t y m:	
266.	080-091	wanny kąpielowe	"
267.	081-172	siatki ogrodzeniowe	"
268.	081-197	gwoździe	"
		w t y m:	
269.	081-198	budowlane ^{x/}	"
270.	03	Wyroby hutnictwa żelaza	"
		w t y m:	

<u>Lp.</u>	<u>Nr wg JWW</u>	<u>Towary lub grupy towarowe</u>	<u>Jedn.miary</u>
271.	033-019,399	wyroby walcowane gotowe	tona/tys.zł
272.	034-049	rury stalowe gotowe	"
273.	037-055,060	blachy ocynkowane	"
274.	11,120	Wyroby przemysłu materiałów budow- lanych /łącznie ze szkłem budowlanym/	tys.zł
		w t y m:	
275.	110-002	cement ^{x/}	tona/tys.zł
276.	110-020,021 024	wapno budowlane ^{x/}	"
277.	111-001	materiały ściennie /bez żelbeto- nowych i betonowych/ ^{x/}	mln.jedn. ceram/tys.zł
		w t y m:	
278.	111-002	cegła ^{x/}	tys.szt/tys.zł
279.	111-038	dachówka palona ^{x/}	"
280.	111-052	papa smołowa ^{x/}	tys.m ² /tys.zł
281.	111-057	papa asfaltowa ^{x/}	"
282.	111-064	płyty dachowe azbestowo- cementowe płaskie ^{x/}	"
283.	111-065	płyty dachowe azbestowo-ce- mentowe faliste ^{x/}	"
284.	111-089	kafle ^{x/}	tys.szt/tys.zł
285.	111-148	materiały ściennie żelbetowe i betonowe ^{x/}	tys.jedn. ceram/tys.zł
288.	120-002	szkło okienne ciążnione w prze- liczeniu na 2 mm ^{x/}	tys.m ² /tys.zł
287.	02	Wyroby przemysłu paliw	tys.zł
		w t y m:	
288.	020-001	węgiel kamienny ^{x/}	tona/tys.zł
289.	020-167	brykiety z węgla kamiennego ^{x/}	"
290.	020-170	brykiety z węgla brunatnego	"
291.	023,039	koks opałowy ^{x/}	"
292.	025	produkty naftowe łącznie z synte- cznymi	tys.zł.
		w t y m:	
293.	025-008	benzyna i mieszanki benzynowe	tona/tys.zł
294.	025-014	nafta do oświetlania	"
295.	025-017	oleje napędowe	"

<u>Lp.</u>	<u>Nr wg JWW</u>	<u>Towary lub grupy towarowe</u>	<u>Jedn. miary</u>
296.	09-bez 097	Wyroby przemysłu chemicznego	tys.zł
		w t y m:	
297.	091-237	nawozy azotowe w wadze handlowej	tona/tys.zł
298.	091-249	nawozy fosforowe " "	"
299.	091-266	nawozy potasowe " "	"
300.	091-273	nawozy wapniowe w " "	"
301.	092-291	Środki ochrony roślin	tys.zł
302.	093-144	wyroby z tworzyw sztucznych /bez przyborów toaletowych/	"
303.	094	farby, lakiery oraz materiały pomocnicze dla celów malarsko lakierniczych	tona/tys.zł
304.	096	materiały fotograficzne i filmowe	tys.zł
305.	096-001	wyroby farmaceutyczne	"
306.	10-bez 102	Wyroby przemysłu gumowego / bez obuwia gumowego/	"
		w t y m:	
307.	101-003	opony samochodowe ^{x/}	tys.szt/tys.zł
		w tym:	
308.	101-006,009	dla trakcji konnej ^{x/}	"
309.	101-013	opony motocyklowe ^{x/}	"
310.	101-014	opony rowerowe	"
311.	101-017	dętki rowerowe	"
312.	101-018,019	dętki samochodowe i motocyklowe ^{x/}	"
313.	15,227	Wyroby przemysłu papierniczego	tys.zł
		w t y m:	
314.	151	papier i tektura - wytwory papiernicze	tona/tys.zł
		w t y m:	
315.	151-001	papier	"
		w t y m:	
316.	151-071	do pisania	"
317.	151-118	pakowy	"
318.	151-238	tektura	"
319.	154	wyroby z papieru	tys.zł
		w t y m:	
320.	154-023	zeszyty i bruliony	"
321.	227	artykuły biurowe i szkolne	"

<u>Lp.</u>	<u>Nr wg JWW</u>	<u>Towary lub grupy towarowe</u>	<u>Jedn.miary</u>
322.	16	Wyroby przemysłu poligraficznego	tys.zł
		w t y m:	
323.	160-001,005	czasopisma i dzienniki	"
324.	160-010	książki i broszury	"
325.	22-bez 227	Wyroby innych gałęzi przemysłu	"
		w t y m:	
326.	220-001,017	instrumenty muzyczne i części	"
327.	220-032	płyty gramofonowe	"
328.		taśmy magnetofonowe	"
329.	222	zabawki	"
330.	223	galanteria /guziki, sztuczne kwiaty, zamki wysk. igły, szpilki, laski, parasole/	"
331.	228	wyroby szczotkarskie oraz wyroby ze słomy i trawy morskiej	"
332.	207-047	Denaturat	tys.l/tys.zł
333.	-	Przybory toaletowe	tys.zł
		w t y m:	
334.	-	z tworzyw sztucznych	"
335.	210-007	Sól hodowlana	tona/tys.zł
336.	204-018 226-006	Pasze treściwe	tona/tys.zł

Nazwa i adres jednostki sprawozdawczej	FORMULARZ H-7 Sprawozdanie z zakupu i zapasów szczebla detalu w kwartale sprawozdawczym 1964 r.	Adresat:
Nazwa i adres zjednoczenia lub innej jednostki nadrzędnej		
Ministerstwo		Przed wypełnieniem przeczytać instrukcję Nr 70 GUS
	Wysłać bez pisma przewodniego	Wysłano dnia 196... r. liczba zał.

Grupy artykułów	Jedn- nostka miary	Zakup — ogółem			Zapas końcowy			towary trud- nozbywalne w tys. zł. wg cen detalicznych stan w dniu 30. VI.
		ilość	wartość w tys. zł wg cen detalicznych	przeciętna cena w zł (rubr. 4 : 3)	ilość	wartość w tys. zł wg cen detalicznych	przeciętna cena w zł (rubr. 7 : 6)	
1	2	3	4	5	stan w końcu kwartału sprawozdawczego			6
					7	8	9	
Mąka pszenna	1 tona							×
Kasze	2 tona							×
Makaron	3 tona							×
Pieczywo *) (żytnie, pszenne, mieszane bez cukierniczego)	4 tona							×
Mięso i przetwory *) (mięso łącznie z końskim, wędliny, wyroby wędli- niarskie, podroby, konserwy)	5 tona							×
w tym: mięso (łącznie z końskim *)	6 tona							×
wędliny *)	7 tona							×
konserwy mięsne	8 tona							×
Tłuszcze wieprzowe	9 tona							×
Oleje jadalne	10 tona							×
Margaryna	11 tona							×
Cukier biały handlowy	12 tona							×
Masło *)	13 tona							×
Mleko *)	14 tys. l							×
Jaja *)	15 tys. szt							×
Ziemniaki *)	16 tona							×
Warzywa świeże *)	17 tona							×
Owoce krajowe *)	18 tona							×
Sól jadalna	19 tona							×
Wyroby spirytusowe czyste	20 tys. zł	×		×	×		×	×
Wódki gatunkowe	21 tys. zł	×		×	×		×	×
Wina i miody pitne	22 tys. zł	×		×	×		×	×
Przetwory owocowe i warzywne	23 tys. zł	×		×	×		×	×
Papierosy	24 tys. zł	×		×	×		×	×
Odbiorniki radiowe (sieciowe, bateryj- no-sieciowe)	25 szt.							
Odbiorniki telewizyjne	26 szt.							
Motocykle i skutery	27 szt.							
Motorowery	28 szt.							
Rowery (bez dziecięcych)	29 szt.							
Lodówki elektryczne	30 szt.							×
Pralki i pralko-wirówki elektryczne	31 szt.							×

Grupy artykułów	Jednostka miary	Zakup — ogółem			Zapas końcowy			
		ilość	wartość w tys. zł wg cen detalicznych	przeciętna cena w zł (rubr. 4 : 3)	ilość	wartość w tys. zł wg cen detalicznych	przeciętna cena w zł (rubr. 7 : 6)	towary trudnozbywalne w tys. zł. wg cen detalicznych stan w dniu 30. VI.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Odkurzacze elektryczne	32 szt.							×
Aparaty fotograficzne	33 szt.							
Mydło do prania w kawałkach	34 tona							
Proszki do prania	35 tona							
Cement	36 tona							
Wapno budowlane	37 tona							
Cegła	38 tys. szt.							
Tarcica z surowca iglastego	39 m ³							
Meble drewniane	40 tys. zł	×		×	×		×	
Tkaniny wełniane i wełnopodobne — — razem (wiersze 43 + 44 + 45 + 46 + 47)	41 tys. mb							
w tym z udziałem elany	42 tys. mb							×
ubraniowe łącznie z mundurowymi	43 tys. mb							×
sukienkowe	44 tys. mb							×
kostiumowe	45 tys. mb							×
plaszczowe damskie i męskie	46 tys. mb							×
pozostałe	47 tys. mb							
Tkaniny bawełniane i bawełnopodobne — razem	48 tys. mb							×
z tego: pościelowe	49 tys. mb							×
kreton	50 tys. mb							×
pozostałe	51 tys. mb							×
Tkaniny jedwabne — razem (z jedwabiu naturalnego, sztucznego i włókien syntetycznych)	52 tys. mb							
z tego: podszewkowe	53 tys. mb							×
pozostałe	54 tys. mb							×
Tkaniny lniane i pakulane	55 tys. mb							
Wyroby odzieżowe z tkanin	56 tys. zł	×		×	×		×	
Wyroby dziewiarskie	57 tys. zł	×		×	×		×	
Wyroby pończosznicze	58 tys. zł	×		×	×		×	
Obuwie z wierzchami skórzanymi	59 tys. par							
Obuwie z wierzchami tekstylnymi i kombinowanymi	60 tys. par							
Obuwie gumowe	61 tys. par							
Zarówki	62 tys. szt.							×
	63							×
	64							×
	65							×
	66							×
Wartość zapasów trudnozbywalnych — ogółem	67 tys. zł	×	×	×	×	×	×	

*) Wypełniać wyłącznie rubr. 3, 4 i 5.

pieczęć

Dyrektor — Kierownik

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY - Department Statystyki Obrotu i Cen		
Warszawa, ul. Wawelska 1/3		Telefon - Centrala 28-34-41 do 28-34-49
Nazwa i adres jedn.sprawozdawczej	FORMULARZ H-3 SPRAWOZDANIE z zakupu w zakładach gastronomicznych w kwartale 1964 r.	Adresat
Nazwa i adres centralnego zarządu lub innej jednostki nadrzędnej		
Ministerstwo	Przed wypełnieniem przeczytać instrukcję GUS Nr 72	Wysłano dnia 196..r. Liczba zał.
.....	Wysłać bez pisma przewodniego	Wpłynęło dnia 196..r. Liczba zał.

Artykuły	Jednostka miary	Z a k u p	
		ilość	wartość
1	2	3	4
Ogółem	1 tys. zł	X	
z tego:			
mąka pszenna	2 tona		
kasze ogółem	3 tona		
ryż	4 tona		
makaron	5 tona		
mięso i przetwory mięsne (mięso łącznie z końskim, wędliny, wyroby wędliniarskie, podroby i konserwy)	6 tona		
w tym: mięso(łącznie z końskim)	7 tona		
wędliny	8 tona		
konserwy mięsne	9 tona		
tłuszcze wieprzowe	10 tona		
oleje roślinne jadalne	11 tona		
margaryna i ceras	12 tona		
masło	13 tona		
jaja	14 tys. szt.		
mleko	15 tys.l		
sery ogółem	16 tona		
w tym twarogowe	17 tona		
ryby i przetwory rybne	18 tona		
w tym śledzie solone	19 tona		
ziemniaki	20 tona		
warzywa świeże	21 tona		
owoce świeże ogółem	22 tona		
w tym cytrusowe	23 tona		
przetwory owocowo-warzywne	24 tona		

ARTYKUŁY		Jednostka miary	Z a k u p	
			ilość	wartość
1		2	3	4
cukier	25	tona		
koncentraty	26	tys. zł	X	
kawa naturalna	27	kg		
herbata	28	kg		
wódki czyste	29	tys. l		
wódki gatunkowe	30	tys. l		
wina i miody krajowe	31	tys. l		
wina i miody importowane	32	tys. l		
piwo	33	tys. l		
napoje bezalkoholowe	34	tys. l		
pieczywo (żytnie, pszenne, mieszane) bez cuklerycznego	35	tona		
pieczywo cukiernicze	36	tona		
cukierki i wyroby czekoladowe	37	tona		
papierosy i zapalki	38	tys. zł	X	
pozostałe artykuły	39	tys. zł	X	

Dane uzupełniające:

1. Z zakupu ogółem (wiersz 1) - zakup bezpośrednio z własnych baz produkcyjnych:

ARTYKUŁY		J, m.	Ilość	Wartość
1		2	3	4
O g ó l e m	1	tys. zł	X	
w tym między (łącznie z końskim)	2	tona		
wędliny	3	tona		
tłuszcz wieprzowe	4	tona		
mleko	5	tys. l		
masło	6	tona		
jaja	7	tys. szt.		
warzywa świeże	8	tona		
owoce świeże	9	tona		
ziemniaki	10	tona		

W kwartale sprawozdawczym zużyto do produkcji:

1. ziemniaków ton
2. warzyw świeżych ton
3. owoców świeżych krajowych ton

Główny Księgowy

Dyrektor

..... dnia 196..r.

(pieczęć)

Wyrób lub grupa wyrobów	Jedn. miary	SPRZEDAŻ			Zapasy na koniec okresu sprawozdaw.**)
		bezpośrednia na zaopatrzenie rynku ogółem	konsumentom zbiorowym*)	do przetwórstwa planowanego terenowo	
1	2	3	4	5	6

Z ogólnej wartości sprzedaży rynkowej przypada na:

1. sprzedaż do prywatnego handlu, przemysłu, rzemiosła i prywatnych zakładów gastronomicznych
 - a) towarów żywnościowych tys. zł
 - b) towarów nieżywnościowych tys. zł
2. konsumentom indywid.
 - a) towarów żywnościowych tys. zł
 - b) towarów nieżywnościowych tys. zł

*) wypełniać tylko dla towarów żywnościowych

**) wypełniać tylko w sprawozdaniu ogólnokrajowym, bez rozbitcia wojewódzkiego.

Dyrektor:

.....

..... dnia 196... r.

(pieczęć)

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY - Departament Statystyki Obrotu i Cen
 Warszawa, ul. Wawelska 1/3 Telefon-Centrala 834-41

Nazwa i adres jednostki sprawozdawczej	FORMULARZ H-zb-4 Sprawozdanie z przychodu i zapasów w sklepach i w kioskach fabrycznych w kwartale sprawozdawczym 1964 r.	Adresat:
---	---	----------

Nazwa i adres zjednoczenia lub innej jednostki nadrzędnej Ministerstwo	Przed wypełnieniem przeczytać instrukcję Nr 77 GUS Wysłać bez pisma przewodniego	Wpłynęło dn..... /liczba zał. Wysłano dnia /liczba zał.....
---	--	---

Grupy towarów	Jednostka miary	Przychód ogółem			Zapas na koniec kwartału		
		Ilość	Wartość w tys.zł. wg cen detal.	Przecięt- na cena w zł /rubr. 4 : 3/	Ilość	Wartość w tys.zł. wg cen detal.	Przecięt- na cena w zł /rubr. 6 : 7/
1	2	3	4	5	6	7	8
Pozycje wg załącznika Nr 1: 18, 19, 26, 31, 37, 38, 57, 59, 130, 136, 142, 147, 149, 153, 165, 181, 189, 185, 197, 222, 224, 237, 238, 239, 240, 247, 259, 260, 261 oraz ziemniaki, warzywa i owoce.							

....., dnia..... 196... r. /pieczęć/
Dyrektor przedsiębiorstwa

Załącznik nr 5

Grupy artykułów	Jedn. miary	Zapasy początkowe		Zakup		Sprzedaż			Zapasy końcowe		
		ilość	wartość	ilość	wartość	ilość rubr. /3+5-10/	wartość rubr. /4+6-11/	średnia cena	ilość	wartość	średnia cena
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Pralki i pralko-wirówki elektryczne	30 szt.										
Odkurzacze elektryczne	31 szt.										
Aparaty fotograficzne	32 szt.										
Mydło do prania w kawałkach	33 tona										
Proszki do prania	34 tona										
Cement	35 tona										
Wapno budowlane	36 tona										
Cegła	37 tys. szt.										
Tarcica z surowca iglastego	38 tys. m ³										
Meble drewniane	39 tys. zł	x		x		x		x	x		x
Tkaniny wełniane i wełnopodobne - razem	40 tys. mb										
w tym z udziałem elany	41 "										
w tym ubraniowe łącznie	42 "										
sukienkowe	43 "										
kostiumowe	44 "										
płaszczowe damskie i męskie	45 "										
pozostałe	46 "										
Tkaniny bawełniane i bawełnopodobne - razem	47 "										
w tym pościelowe	48 "										
kreton	49 "										
pozostałe	50 "										
Tkaniny jedwabne - razem	51 "										
w tym podszewkowe	52 "										
pozostałe	53 "										
Tkaniny lniane i pakulane - razem	54 "										
Wyroby odzieżowe z tkanin	55 tys. zł			x		x		x	x		x
Wyroby dziewiarskie	56 "			x		x		x	x		x
Wyroby pończosznioze	57 "			x		x		x	x		x
Obuwie z wierzchami skórzanymi	58 tys. par										
Obuwie z wierzchami tekst. i kombinow.	59 "										
Obuwie gumowe	60 "										
Żarówki	61 tys. szt.										

x/ Wypełnić wyłącznie rubryki 5 i 6.

SPORZDZIŁ

/pieczęć/

DYREKTOR URZĘDU

....., dnia 1964 r.

.....

.....

Załącznik nr 7

Wzór Nr 2 - z

S P R A W O Z D A N I E

z zakupu w zakładach gastronomicznych organizacji handlowych

w kwartale 1964 r. .

Województwo

A r t y k u ł y	Jedn. miary	Z a k u p o g ó ł e m			Przecięt- na cena rubr.4:3
		w a r t o ś ć		w odset- kach	
1	2	3	4		5
O g ó ł e m	1	tys.zł.	x		
Mąka pszenna	2	tona			
Kasze ogółem	3	tona			
Ryż	4	tona			
Makaron	5	tona			
Mięso i przetwory mięsne /mięso łącznie z końskim, wędliny, wyroby wędliniar- skie, podroby i konserwy/	6	tona			
w tym: mięso /łącznie z końskim/	7	tona			
wędliny	8	tona			
konserwy mięsne	9	tona			
Tłuszcze wieprzowe	10	tona			
Oleje roślinne jadalne	11	tona			
Margaryna i ceres	12	tona			
Masło	13	tona			
Jaja	14	tys.szt.			
Mleko	15	tys.l.			
Sery ogółem	16	tona			
w tym twarogowe	17	tona			
Ryby i przetwory rybne	18	tona			
w tym śledzie solone	19	tona			
Ziemniaki	20	tona			
Warzywa świeże	21	tona			
Owoce świeże ogółem	22	tona			
w tym cytrusowe	23	tona			
Przetwory owocowo- warzywne	24	tona			

A r t y k u ł y	Jedn. miary	Z a k u p o g ó ł e m			Przecięt- na cena rubr.4:3
		w a r t o ś ć		w odset- kach	
1	2	3	4		5
Cukier	25 tona				
Koncentraty	26 tona				
Kawa naturalna	27 kg				
Herbata	28 kg				
Wódka czysta	29 tys.l.				
Wódki gatunkowe	30 tys.l.				
Wina i miody rajowe	31 tys.l.				
Wina i miody importowane	32 tys.l.				
Piwo	33 tys. l.				
Napoje bezalko- holowe	34 tys.l.				
Pieczyno /żytnie, mieszane/ bez cu- kierniczego	35 tona				
Pieczyno cukier- nicze	36 tona				
Cukierki i wyroby czekoladowe	37 tona				
Papierosy i zapalki	38 tys.zł.				
Pozostałe artykuły	39 tys.zł.				

Dane uzupełniające:

1. Z zakupu ogółem /wiersz 1/ - zakup bezpośrednio z własnych
baz produkcyjnych:

A r t y k u ł y	Jedn.miary	Ilość	Wartość w tys.zł ^{a/}
1	2	3	4
O g ó ł e m	1	tys.zł.	
w tym: mięso /łącznie z końskim/	2	tona	
wędliny	3	tona	
tłuszcze wieprzowe	4	tona	
mleko	5	tys.l.	
masło	6	tona	
jaja	7	tys.szt.	
warzywa świeże	8	tona	
owoce świeże	9	tona	
ziemniaki	10	tona	

W kwartale sprawozdawczym zużyto do produkcji:

1.ziemniaków....ton, 2.warzyw świeżych...ton, 3.owoców świeżych...ton

....., dnia.....196.r.
a/ bez liczb po przecinku

Pieczęć Dyrektora Wojewódzkiego
Urzędu Statystycznego

.....
województwoDostawy niektórych
towarów na zaopatrzenie ludności w kwartale 196.. r.

Artykuł /lub grupa/	Jedn. miary	Sprzedaż na zaopatrzenie rynku ogółem	w tym przedsiębiorstwom uspoł. handlu detalicznego	w tym do detalu CRS	Z rubr. 3 przypada na sprzedaż		
					przez zakłady produkcyjne	przez aparat obrotu	
						ogółem	w tym przez hurt C.R.S.
1	2	3	4	5	6	7	8
Mąka pszenna	t						
Kasze ogółem	t						
Ryż	t						
Makaron	t						
Pieczywo /bez cukier- niczego/	t						
z tego: żytnie	t						
pszenne	t						
mieszane	t						
Pieczywo cukiernicze trwale	t						
Cukier	t						
Cukierki	t						
Wina i miody pitne /kraj. i import./	tys.l						
Spirytus i wódki czyste	tys.l 100 ^o						
Wódki gatunkowe	tys.l 100 ^o						
Piwo	tys.l						
Tłuszcze roślinne i oleje jadalne	t						
w tym: margaryna	t						
Mleko spożywcze	tys.l						
Masło	t						
Jaja	tys.szt.						
Mięso, podroby i przetwory mięsne	t						
w tym: mięso	t						
wędliny	t						
wyroby węd- liniarskie	t						

Artykuł /lub grupa/	Jedn. miary	Sprzedaż na zaopatrzenie rynku ogółem	w tym przedsiębiorstwom społ. handlu detalicznego	w tym do detalu CRS	Z rubr. 3 przypada na sprzedaż		
					przez zakłady produkcyjne	przez aparat obrotu ogółem	w tym przez hurt C.R.S.
1	2	3	4	5	6	7	8
konserwy mięsne	t						
Tłuszcze zwierzęce	t						
Papierosy	mln szt.						
Mydło do prania w kawałkach	t						
Mydło toaletowe w kawałkach	t						
Proszki do prania	t						
Tkaniny bawełniane i bawełnopodobne	tys.m.						
Tkaniny wełniane i wełnopodobne	tys.m.						
Tkaniny jedwabne	tys.m.						
Tkaniny lniane i pakulane	tys.m.						
Wyroby odzieżowe z tkanin	tys.zł.						
Wyroby dziewiar- skie	tys.zł.						
Wyroby pończosz- nicze	tys.zł.						
Obuwie z wierzcha- mi skórzanymi	tys.par						
Rowery /bez dzie- cięcych/	tys.szt.						
Motocykle i skutery	szt.						
Maszyny do szycia domowe	szt.						
Lodówki elektryczne domowe	szt.						
Pralki elektryczne domowe	szt.						
Odbiorniki radiowe lampowe	tys.szt.						
Odbiorniki telewi- zyjne	szt.						

....., dnia 196 ... r.

/pieczęć/

.....

Dyrektor

Załącznik nr 10

Bilans zbiorczy
np. ziemniaków w r.1956/57

Przychód	tys.ton	Rozchód	tys.ton
I Zbiór		I Siew ogółem	
II Import		II Spasanie ogółem	
III Zmniejszenie zapasów i rezerw /państw.i u pro- ducenta/		1.z pasz własn.producenta 2.z obrotu uspołecznionego 3.z obrotu niekontrolowanego III.Spożycie ludności ogółem	
		1.samozaopatrzenie ogółem a/ludności rolniczej b/ " mieszanej 2. spożycie ludności nierolniczej a/z obrotu uspołecznionego b/ " " niekontrolowanego IV. Zaopatrzenie przemysłu V. Ubytki i straty 1.u producenta 2.w obrocie uspołecznionym VI. Eksport VII.Zwiększenie zapasów i rezerw /państw.i u produc./	
Przychód ogółem		Rozchód ogółem	

Wskaźniki spożycia

Wyszczególnienie	jedn, miary	ilość
Spożycie ludności ogółem	tys.ton	
" " a/rolniczej	" "	
" " b/mieszanej	" "	
" " c/nierolniczej	" "	
Spożycie na 1 mieszkańca	kg	
" a/na głowę ludn.rolniczej	"	
" b/ " " " mieszanej	"	
" c/ " " " nierolniczej	"	

Bilans szczebla wytwórczego
 żywca i mięsa^{x/}196...r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Gospod. indywid. i spół- dzielnie produk- cyjne wraz z działka- mi przy- zagrod.	Państwowe gos- podarstwa rol- ne		Działki pracow- ników pgr
			Min. Rolni- ctwa	resor- tów rolni- czych	
Pogłowie			w tysiącach sztuk		
Stan w czerwcu					
Produkcja żywca					
a/					
b/					
Produkcja żywca			w tysiącach ton		
a/					
b/					
Produkcja mięsa					

<u>Rozchód żywca</u>					
I. Samozaopatrzenie ogółem					
" ludność					
a/ roln.					
ludność					
b/mieszana					
II. Produkcja towarowa					
1. skup					
2. obrót niekontrol.					
<u>Rozchód mięsa</u>					
I. Samozaopatrzenie ogółem					
ludności					
a/ roln.					
ludności					
b/ miesz.					
II. Produkcja towarowa					
1. skup					
2. obrót niekontrol.					

x/ mięso w wadze wychłodzonej.

Wskaźniki przeliczeniowe

Wyszczególnienie	ogółem	Gospod. indywid. i spółdzielnie produkcyjne wraz z działkami przyzagrod.	Państwowe gospodarstwa rolne		Działki pracownicze pgr
			Min. Rolnictwa	resortów nierolniczych	
1. % zdjęcia w sztukach					
2. Przeciętna waga 1 szt. w kg.					
a/					
b/					
3. Współczynnik przeliczeniowy żywca na mięso wychłódzone					
w tysiącach osób					
4. Liczba ludności ogółem					
a/ rolniczej					
b/ mieszanej					
c/ nierolniczej					

5. Wskaźniki samozaopatrzenia

Wyszczególnienie	ogółem		Gosp. indyw. spółdz. prod. i działki przyzagrodowe		Pracownicy pgr	
	żywiec	mięso	żywiec	mięso	żywiec	mięso
Samozapatrz. ludności w tys. ton						
a/ rolniczej						
b/ mieszanej						
Samozapatrz. lud. na głowę w kg						
a/ rolniczej						
b/ mieszanej						

Bilans zbiorczy mięsa
/np.wieprzowego/ za rok 1960

Przychód	tys.ton	Rozchód	tys.ton
I. Produkcja mięsa		I. Spożycie ludności o ogółem	
II. Import		II. Samozaopatrzenie ogółem	
III. Zmniejszenie zapasów i rezerw państw.		a/ ludności rolniczej b/ " mieszanej	
IV. Inny przychód		2. Dokupno ogółem a/ ludność rolnicza b/ " mieszanej 3. Spożycie ludności nierolniczej a/ z obrotu uspoł. b/ /" " niekon- trolowanego II. Ubytki i straty III. Inne cele IV. Eksport V. Zwiększenie zapasów i rezerw państw.	
Przychód ogółem		Rozchód ogółem	

Wskaźniki spożycia

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Ilość
Spożycie ludności ogółem	tys.ton	
" " a/ rolniczej	"	
" " b/ mieszanej	"	
" " c/ nierolniczej	"	
Spożycie na 1 mieszkańca	kg	
" a/ na głowę ludności rolniczej	"	
" b/ " " mieszanej	"	
" c/ " " nierolniczej	"	

Klasyfikacja rozchodów.

1. Żywność

Przetwory zbożowe

Mąka pszenna /krupczatka, wrocławska, luksusowa i inne/.

Mąki inne /żytnia, jęczmienna, sojowa i inne oprócz ziemniaczanej/.

Pieczywo żytnie i mieszane / chleb żytni: razowy, sitkowy, pytlowy, lubelski, starogrodzki, razowiec, pumpernikiel i inny; chleb mieszany: nałęczowski, łęczycki, łódzki, mazowiecki, zakopiański i inny /.

Pieczywo pszenne /chleb pszenny 72%, chleb "Graham", bułki paryskie, poznańskie, kajzerki, zwykłe, chały i inne/.

Makarony.

Kasze /jęczmienne, gryczane, manna, krakowska, jaglana, kukurydziana i inne/.

Płatki owsiane.

Ryż.

Ziemniaki, strączkowe i warzywa.

Ziemniaki.

Strączkowe /groch, fasola biała i kolorowa, soczewica, soja i inne bez zielonych w strączkach.

Marchew.

Pomidory / świeże i mrożone bez przetworów/.

Kapusta świeża - biała /bez czerwonej, włoskiej i brukselki/.

Szpinak, szczaw i sałata.

Cebula.

Pozostałe warzywa świeże i mrożone.

Kapusta kwaszona.

Inne przetwory z warzyw /warzywa kwaszone, warzywa suszone, grzyby suszone i przetwory/.

Owoce i przetwory.

Owoce jagodowe świeże i mrożone /truskawki, poziomki, maliny, czarne jagody, borówki, porzeczki, żurawiny, jeżyny i agrest/.

Inne owoce świeże i mrożone /arbuzy, brzoskwinie, czereśnie, gruszki, jabłka, melony, morele, śliwki itp./.

Winogrona.

Owoce południowe świeże.

Owoce suszone i orzechy : -wszystkie krajowe,- daktyle, figi, rodzynki, migdały i inne,- orzechy włoskie, laskowe, ziemne i inne.

Przetwory owocowe: /soki, kompoty, przeciery, dżemy, powidła, marmolady, konfitury itp./

Mięso, podroby, przetwory i ryby

Mięso: wołowe, cielęce, wieprzowe, baranie i inne.

Drób i dziczyzna: mięso drobiu domowego, królików, dzikiego ptactwa i zwierzyny.

Wątroba.

Inne podroby: flaki, mózgi, ozory, nerki, płuca, serca, pachwina, śledziona, skórki i uszy wieprzowe.

Nogi i głowy: nogi, głowy, stopy i ogony.

Kości.

Szynka, polędwica i baleron /bez kości, wędzone i gotowane/

Inne wędzonki wędzone i gotowane: szynka z kością, szynka cielęca, ogonówka, bekon, boczek, golonka, żeberka, ozory, podgardle, słonina/wędzona i paprykowana/ i inne.

Kiełbasa myśliwska, krakowska sucha, kabanosy i salami.

Pozostałe kiełbasy.

Wyroby wędliniarskie: wszystkie gatunki salcesonów, rolad, kiszek.

Wyroby garmażeryjne i konserwy: wszystkie wyroby garmażeryjne mięsne i mięsno - mieszane; wszystkie konserwy mięsne i mięsno - warzywne; wszelkiego rodzaju pasztety i galarety.

Ryby świeże i mrożone: wszystkie ryby słodkowodne i morskie, filety i raki.

Śledzie solone.

Ryby wędzone.

Przetwory z ryb: wszelkie ryby marynowane, w occie, oleju, opiekane w sosie itp. wszelkie konserwy w sosie, oliwie, pomidorach i inne.

Tłuszcze zwierzęce i roślinne.

Masło: świeże, solone i topione.

Boczek, bekon i podgardle /surowe/

Słonina, smalec i sadło: świeże, solone, topione i nietopione.

Pozostałe tłuszcze zwierzęce: świeże, solone, topione i nietopione.

Oleje roślinne.

Tłuszcze roślinne utwardzane: margaryna, ceres itp.

Nabiał

Mleko /kwaśne, kefir, jogurt, maślanka i inne/.

Mleko w proszku.

Mleko zagęszczone /skondensowane/.

Śmietana i śmietanka.

Sery twarogowe: twarożki, sery, bryndza itp.

Sery twarde i topione: wszystkie sery podpuszczkowe /tzw. szwajcarskie/, topione i sery wędzone.

Jaja.

Cukier i wyroby cukiernicze

Cukier

Pieczywo cukiernicze trwałe: biszkopty, herbatniki, pier-
niki, sucharki słodkie, wafle i wafelki, andruty,
precelki, ciastka kruche itp.

Pieczywo cukiernicze nietrwałe: ciastka, torty, mazurki,
keksy, babki, strucle, makowniki, kruche placki,
"Stefanki", serniki, faworki, pączki itp.

Cukierki nieczekoladowe /nadziewane i inne/.

Czekolada twarda / wszystkie gatunki/

Wyroby czekoladowe: czekolada nadziewana, cukierki czeko-
ladowe nadziewane, oblewane czekoladą /bez wafli
i pieczywa oblewane czekoladą/.

Miód pszczeli.

Pozostałe wyroby cukiernicze: chałwy, bloki czekoladowe
i inne, sezamki, miód sztuczny, marmoladki itp.

Żywnienie zbiorowe

Stołówki: żywnienie w stołówkach pracowniczych, szkolnych,
studenckich, żywnienie prywatne i inne.

Bary mleczne: żywnienie w barsch mlecznych.

Restauracje i bary mięsne: żywnienie w restauracjach, ba-
rach mięsnych i na zabawach tanecznych /bez opłaty
za wstęp/.

Kawiarnie i cukiernie - wydatki w kawiarniach i cukierniach.

Inne artykuły

Herbata

Kawa naturalna.

Kakao prawdziwe.

Przyprawy: sól, pieprz, cynamon, wanilia, goździki, papry-
ka, liście bobkowe, olejki aromatyczne, ocet, musz-
tarda, drożdże, proszki do pieczenia, sztuczne
zaprawy do wódek, żelatyna, cukier waniliowy, zapa-

chy i przyprawy do ciast itp.

Pozostałe artykuły żywnościowe: namiastki, zupy w proszku i w kostkach, kostki magi, kawy zbożowe, cykoria, kakao, psianki, budynie, kisiele, mąka ziemniaczana, koncentraty i ekstrakty zup, owoców, ciast, napoje chłodzące bezalkoholowe, płynny owoc, lody, kremy itp.

2. Odzież i obuwie

Tkaniny

Tkaniny bawełniane:

bieliźniane: perkal, batyst, popelina, pika, zefir, flanela bieliźniana i piżamowa, płótno kałesonowe, pieluszkowe, chusteczkowe, ręcznikowe, kąpielowe i inne;

odzieżowe: płaszczone, ubraniowe, sukniowe, szlafrokowe, fartuchowe, podszewkowe /bez tzw. "zerówek"/;

Pozostałe: pościelowe, stołowe, dekoracyjne.

Tkaniny wełniane:

poniżej 60 % wełny; sukienkowe, kostiumowe, płaszczone i ubraniowe oraz tzw. "zerówki"; odzieżowe 60% i więcej wełny: sukienkowe, kostiumowe, płaszczone i ubraniowe. odzieżowe 100% wełny: sukienkowe, kostiumowe, płaszczone i ubraniowe.

pozostałe / od 0 do 100% wełny/: bieliźniane, pościelowe, stołowe i dekoracyjne.

Tkaniny ze sztucznych włókien i jedwabiu naturalnego:

bieliźniane;

odzieżowe

pozostałe: pościelowe, stołowe, dekoracyjne i inne.

Tkaniny lniane; konopne, jutowe itp: bieliźniane, odzieżowe, sztywne płótno, pościelowe, stołowe, dekoracyjne, chodnikowe i inne.

Odzież

Okrycia gotowe bawełniane męskie, damskie i dziecięce; płaszcze, jesionki, kurtki, prochowce, skafandry- z tkanin zwykłych, podgumowanych i impregnowanych, popeliny itp.

Okrycia gotowe z materiału o zawartości poniżej 60% wełny i tak zw. zerówek - męskie, damskie i dziecięce: płaszcze, kurtki itp.

Okrycia gotowe z materiału o zawartości 60% wełny i więcej- męskie, damskie i dziecięce: płaszcze, kurtki itp.

Okrycia gotowe z materiału o zawartości 100% wełny - męskie, damskie i dziecięce: płaszcze, kurtki itp.

Okrycia gotowe ze sztucznych materiałów: jedwabiu naturalnego i skóry męskie, damskie, i dziecięce: płaszcze, kurtki, prochowce, peleryny itp.- z jedwabiu sztucznego, syntetycznego, naturalnego, skóry, steelonu, nylonu, plastiku i innych materiałów sztucznych.

Futra, pelisy i kozuchy: męskie, damskie i dziecięce z futra naturalnego.

Futra i pelisy ze sztucznego włókna: męskie, damskie i dziecięce z tzw. "misia", ze steelonu, nylonu itp. /bez tzw. misia z bawełny/.

Ubiory gotowe bawełniane:

męskie: ubrania, kombinezony, marynarki, spodnie, wiatrówki, kamizelki, bonżurki, podomki itp.

damskie: sukienki, spódnice, bluzki, spodnie, wiatrówki, fartuchy, podomki itp.

dziecięce: ubrania, mundurki, marynarki, spodnie, spodenki, wiatrówki, sukienki, spódnice, bluzki, fartuszki, szorty, podomki itp.

Ubiory gotowe z materiału o zawartości poniżej 60% wełny i tzw. "zerówki":

męskie: ubrania, marynarki, spodnie, kamizelki, bonżurki itp.

damskie: sukienki, kostiumy, spódnice, żakiety, bluzki i tp.

dziecięce: ubranka, mundurki, spodenki, sukienki,
kostiumy, żakiety itp.

Ubiory gotowe z materiału o zawartości 60% i więcej wełny :

męskie: ubrania, marynarki, spodnie, kamizelki, bonżurki,
szorty itp.

damskie: sukienki, kostiumy, spódnice, bluzki itp.

dziecięce: ubranka, mundurki, marynarki, spodnie, spodenki,
sukienki, kostiumy, spódnice, żakiety itp.

Ubiory gotowe z materiału o zawartości 100% wełny:

męskie: ubrania, marynarki, spodnie, kamizelki, bonżurki,
szorty itp.

damskie: sukienki, kostiumy, spódnice, żakiety, bluzki
itp.

dziecięce: ubranka, mundurki, spodenki, sukienki,
kostiumy, żakiety itp.

Ubiory gotowe ze sztucznych materiałów i jedwabiu naturalnego:

Męskie: ubrania, marynarki, spodnie, wiatrówki, kamizelki itp. z jedwabiu sztucznego, syntetycznego i naturalnego, steelonu, nylonu i innych materiałów sztucznych /bez ubiorów z tzw. "zerówek"/.

damskie: sukienki, spódnice, bluzki, spodnie, wiatrówki,
podomki itp.

dziecięce: ubranka, marynarki, spodnie, spodenki, sukienki,
spódnice, fartuszki, szorty, podomki itp.

Odzież lniana, konopna, jutowa itp.: okrycia i ubiory
/bez bielizny/ z włókien lękowych.

Wyroby futrzarskie: z futra naturalnego i sztucznego
/kołnierze, czapki, rękawiczki, kożuszki bez rękawów,
blamy itp./

Nakrycia głowy:

męskie: kapelusze, czapki, berety, itp./z wszelkich
materiałów bez dzianych i futrzanych/

damskie: kapelusze, czapki, berety, chustki na głowę itp. z wszelkich materiałów bez dzianych i futrzanych. dziecięce.

Szybie i reparaacja odzieży.

Bielizna osobista:

męska: wszelka bielizna dzienna i noona męska /bez wyrobów dziewiarskich - dzianin/.

damska: wszelka bielizna dzienna i noona damska / bez wyrobów dziewiarskich - dzianin/

dziecięca: wszelka bielizna dzienna i nocna dziewczęca i chłopięca /bez wyrobów dziewiarskich -dzianin/.

Okrycia i ubiory dziane: męskie, damske, dziecięce z różnych rodzajów dzianin: swetry, pulowery, bluzki, żakiety, golfy, blezery, sukienki, spódniczki, rajtuzy, pajaoyki, kaftaniki, płaszczyki, peleryny, dresy itp.

Bielizna osobista dziana: męska, damska, dziecięca z różnych rodzajów dzianin: koszule, podkoszulki, kalesony, koszulki gimnastyczne, spodenki gimnastyczne, spodenki kąpielowe, śpioszki, śliniaczki itp.

Pozostałe wyroby dziane z różnych rodzajów dzianin: czapki, chustki na głowę, apaszki, szale, szaliki, krawaty, kołnierzyki, rękawiczki, nauszники itp.

Skarpety męskie.

Skarpety i pończochy damske.

Skarpety i pończochy dziecięce.

Włóczka: wełniana niepełno 9-owa wełniana, bawełniana i inna przeznaczona na wyroby odzieżowe.

Pasmanteria: nici, igły, guma do białizny, ~~kanakniana~~ tasienki, sznurówki, guziki, zamki błyskawiczne, zatraski itp.

Pozostałe artykuły odzieżowe: szaliki, krawaty, muszki, chusteczki kieszonkowe i do nosa, kołnierzyki, mankiety, rękawiczki z tkanin i skórzane, nauszники, szelki, getry, paski do spodni, włosianka do ubrań, watalina do ubrań itp.

Obuwie.

Obuwie z wierzchem skórzanym masowej produkcji:

męskie na podszewie skórzanej, gumowej i innej: w cenie do 650 zł, sandały w cenie do 250 zł

damskie na podszewie skórzanej, gumowej i innej w cenie do 350 zł

Obuwie z wierzchem skórzanym wysokogatunkowe:

męskie na podszewie skórzanej i innej: buty w cenie powyżej 450 zł,

damskie na podszewie skórzanej i innej w cenie powyżej 350 zł

Obuwie z wierzchem skórzanym dziecięce na podszewie skórzanej i innej bez względu na cenę.

Obuwie inne męskie, damskie i dziecięce: gumowe, trampki, tenisówki, filcowe, domowe z tworzyw sztucznych i inne.

Reparacja obuwia.

- - -

3 § Mieszkanie

Meble okleinowe w kompletach fornirowane.

Meble nieokleinowe w kompletach niefornirowane.

Meble w sztukach okleinowe i nieokleinowe.

Meble pozostałe: metalowe, plastikowe, wiklinowe itp.

Materace i pościel gotowa: materace, sienniki, poduszki, jaśki, pierzyny, kołdry, koce, pierze, słoma do sienników itp.

Bielizna pościelowa gotowa: prześcieradła, poszwy, wsypy, podpinka itp.

Bielizna stołowa: obrusy, serwetki, cerata na stół, ścierki, ręczniki itp. z tkanin i innych tworzyw.

Artykuły dekoracyjne: firanki, narzuty, kilimy, dywany, choźniki, kotary, zasłony, poduszki ozdobne, obrazy, kwiaty /doniozkowe, oięte, i sztuczne/ itp.

Sprzęty gospodarstwa domowego:

drewniane: stolnice, wałki, wyźymaczki, balie, młynki, łyżki drewniane, tace, deski / do krojenia i prasowania / szczotki do sprząwania, skrzynki, beczki, cebry, pędzle, pralki, /tary/ szklane w oprawie drewnianej itp.

ceramiczne: naczynia stołowe i kuchenne, ciężarki do rolet, wazony, flakony itp. / z porcelitu, fajansu, i kamionki /.

szklane: naczynia stołowe i kuchenne, kryształki, butelki, wazony, flakony, termosy, butle. słoje, lampy naftowe szklane, szklanka do lamp itp.

z tworzyw sztucznych i gumy: naczynia stołowe, kuchenne, mydelniczki, popielniczki itp.

metalowe: nakrycia stołowe i kuchenne, balie, wanienki, kotły wiadra, pralki /tary/ całkowicie metalowe i w oprawie drewnianej, śmietniczki, wagi domowe, maszynki do mięsa, kłódki, lampy naftowe całkowicie metalowe, tace, żelazka nieelektryczne, kuchenki gazowe /bez piekarników/, młotki, obcęgi, maszyny do szycia itp.

elektrotechniczne: lampy, żyrandole /metalowe, drewniane i inne/, przewodniki, wyłączniki, przełączniki, bezpieczniki, żelazka, kuchenki elektryczne, grzejniki, piecyki elektryczne, żarówki, gniazdka, wtyczki, zegary elektryczne itp.

elektromechaniczne: maszyny do szycia, lodówki, pralki, freterki, odkurzacze, roboty kuchenne.

Przedmioty do urządzenia mieszkania: zegary /ścienne, stojące, budziki itp./ piece żelazne, kaflowe przenośne, kuchnie gazowe z piekarnikiem, kuchnie węglowe przenośne, piecyki gazowe do wody, wózki dziecięce.

Pozostałe artykuły różne związane z urządzeniem mieszkania:

pasty do podłóg, proszki do szorowania, tapety, farby, lakiery, wiórki, szyby do okien, kit, wata do okien, ziemia do doniczek, sznury do białny i pakowania, papier do pakowania, gwoździe, klucze, deski na półki, denaturat / nie dla celów opałowych / naftalina, azotox, lepy na muchy.

Komorne

Świadczenia.

Odnawianie i reperacja sprzętów domowych i mieszkania: naprawa drobnych uszkodzeń mieszkania, malowanie / tzn. odnawianie mieszkania/ podłóg, okien, drzwi itp. naprawa i odnawianie sprzętów domowych.

Pozostałe usługi związane z utrzymaniem mieszkania: opłaty pomocy domowej stałej i dorywczej, wypożyczanie sprzętów gospodarstwa domowego itp.

- - - -

4. Opał i światło.

Węgiel i koks.

Węgiel brunatny i torf.

Drewno opałowe.

Pozostałe artykuły opałowe i oświetleniowe: lofix, zapalki, świece, denaturat /dla celów opałowych/ itp.

Centralne ogrzewanie.

Gaz.

Elektryczność.

- - - -

5. Higiena i ochrona zdrowia

Lekarstwa i materiały apteczne: lekarstwa, zioła, gaza, bandaż, strzykawki, igły do strzykawek, termometry, okulary, protezy, pasy zdrowotne itp.

Mydło do prania /wszystkie gatunki bez płynnego/.

Pozostałe artykuły do prania: płatki mydlane, soda, proszki, mydło płynne, krochmal, różne środki chemiczne do prania i czyszczenia itp.

Artykuły kosmetyczne: środki do pielęgnowania ciała i włosów, woda kolońska i kwiatowa, perfumy, pomadki do ust, do brwi, puder, lakier do paznokci, przybory do pielęgnowania rąk i twarzy itp.

Pozostałe artykuły związane z higieną: mydło toaletowe,

pasta do zębów, proszki do zębów, szczotki do zębów, włosów, butów, ubrania, grzebienie, żyłki, maszyny do golenia i strzyżenia, środki do czyszczenia odzieży, siatki na włosy, przybory toaletowe, papier higieniczny itp.

Sanatoria i szpitale.

Wczasy: związkowe, prywatne i inne; opłaty za zakwaterowanie i wyżywienie na wycieczkach.

Kolonie i obozy.

Żłobki i przedszkola,

Pranie i czyszczenie odzieży i bielizny: opłata za pranie w pralniach i u osób prywatnych, czyszczenie odzieży w pralniach, magiel, prasowanie itp.

Fryzjer.

Kosmetyka: masaże, manicure, pedicure itp.

Inne wydatki związane z higieną: kąpiel w łaźni, rytmika, gimnastyka, dezynfekcja mieszkania, wydatki pogrzebowe /bez wydatków rzeczowych/ itp.

- - -

6. Kultura i oświata.

Książki szkolne przeznaczone do nauki w szkołach, uczelniach i kursach.

Książki inne: beletrystyczne, naukowe, broszury, słowniki, encyklopedie, wydawnictwa artystyczne, kalendarze itp.

Materiały piśmienne: zeszyty, papier do pisania, kancelaryjny, listowy, maszynowy itp.; koperty, widokówki, kalki, ołówki, kredki, farby do malowania obrazów, ołówki, stalówki, pióra wieczne, ołówki automatyczne, atrament, tusz, pędzelki itp./

Gazety codzienne.

Czasopisma: tygodniki, miesięczniki i inne wydawnictwa periodyczne.

Instrumenty muzyczne: pianina, fortepiany, smyczkowe, dęte,

szarpane i inne.

Aparaty radiowe i telewizyjne.

Sprzęt sportowy, myśliwski i wędkarski.

Zabawki i gry: rowerki dzie cięce, lalki, klocki, piłki do zabawy / bez sportowych/ zabawki mechaniczne i inne; szachy, warcaby, karty itp.

Galanteria nieodzieżowa z wszelkich materiałów i tworzyw: walizki, teczki, torebki, portfele, portmonetki, papierośnice, cygarniczki, biżuteria sztuczna i prawdziwa, parasole, laski itp.

Sprzęt precyzyjno - optyczny: zegarki na rękę i kieszonkowe, aparaty fotograficzne, sprzęt fotograficzny, materiały fotochemiczne, sprzęt precyzyjno - kreślarski, sprzęt optyczny / bez okularów/.

Rowery bez dzieciennych.

Motorowery.

Motocykle i skutery.

Samochody.

Pozostałe artykuły niezwywnościowe: skóra, guma, części: do zegarków, sprzętu prec. optyczn. rowerów, motorowerów, motocykli i samochodów, motorki do rowerów, materiały pędne, wydatki rzeczowe na pogrzeb i inne.

Nauka pozaszkolna: składki na komitet rodzicielski, opłaty pieniężne na urządzenia szkolne, korepetycje, nauka pozaszkolna języków obcych, muzyki i śpiewu, opłaty na różne kursy i w szkołach dla dorosłych itp.

Kino.

Teatr, opera i koncerty.

Inne wydatki widowiskowe: cyrk, zgaduj, zgadula, wstęp do ogrodu zoologicznego, botanicznego, na wystawy, na zabawy taneczne itp.

Imprezy sportowe.

Inne wydatki związane ze sportem i turystyką: opłaty członkowskie do związków sportowych i turystycznych, opłaty za prawo jazdy, za wypożyczanie i reperację sprzętu turystycznego, sportowego, opłaty organizacyjne za wycieczki itp.

Opłata za radio i telewizor: rejestracja i opłata abonamentu.

Pozostałe usługi związane z kulturą i oświatą: wypożyczenie książek, płyt gramofonowych, instrumentów muzycznych, reperacja sprzętu muzycznego, radia, telewizora itp.

Pozostałe artykuły związane z oświatą i kulturą: patefony, gramofony, magnetofony; części do instrumentów muzycznych, aparatów radiowych i telewizyjnych, maszyny do pisania itp.

- - -

7. Alkohol i tytoń.

Wódka.

Wino.

Piwo.

Tytoń i papierosy.

- - -

8. Łączność i komunikacja.

Poczta i telekomunikacja: wszystkie opłaty pocztowe, przewóz bagażu koleją, PKS-em i samolotem, telegramy, rozmowy telefoniczne, abonament telefoniczny, opłaty za założenie telefonu itp.

Przejazdy koleją: do pracy, szkoły i inne.

Przejazdy PKS-em i samolotem: do pracy, szkoły i inne.

Przejazdy komunikacją miejską: do pracy, szkoły i inne: tramwajami, autobusem, trolejbusami i taksówkami itp.

Przewóz artykułów żywnościowych i nieżywnościowych:
transport ziemniaków, mleka, węgla, mebli itp.

- - -

9. Inne wydatki.

Podatek od wynagrodzeń.

Podatki inne: podatek od nieruchomości, podatki od zwierząt, opłaty skarbowe itp.

Składki organizacyjne: składki z tytułu przynależności do organizacji: politycznych, zawodowych, społecznych, naukowych itp. /bez sportowych/.

Dary: pieniężne i wartość zakupionych podarków dla osób badanego gospodarstwa domowego, alimenty, ofiary związane z kultem religijnym, dary na cele społeczne /Czerwony Krzyż, budowę szkół itp./

Wydatki inwestycyjne: na nowe budownictwo, udziały w spółdzielniach budowlanych, kapitalne remonty mieszkania i domu, wpłaty na urządzenia kaziemki itp. / przy kaucjach/.

Kaucje mieszkaniowe / tylko sama kaucja, bez wydatków na urządzenia/

Pozostałe wydatki różne: składki ubezpieczeniowe / na życie, od ognia, kradzieży itp./ straty pieniężne z powodu kradzieży, zguby itp., koszty sądowe, mandaty karne; opłaty administracyjne, celne, za paszporty, wizy, wydatki na gry /loteryjne, liczbowe, w karty itp/ i inne.

- - -

10. Rozchody różne.

Spłaty pożyczek: do kasy zapomogowo - pożyczkowej, inwestycyjnych, na kaucje mieszkaniowe itp. spłaty sum pożyczkowych od osób ^{spoza} badanego gospodarstwa domowego.

Spłaty kredytu towarowego.

Wkłady oszczędnościowe: wkłady na PKO, kasy zapomogowo-pożyczkowej itp.

Udzielone pożyczki osobom prywatnym spoza badanego gospodarstwa domowego.

Rozchody na ogródek działkowy: nasiona, nawozy, kupno zwierząt hodowlanych i domowych, pasza, narzędzia ogrodnicze itp.

Inne rozchody różne.

- - - -